

శ్రీరామ.

పీఠిక

ఈ చూడమణి నాపదు నెనిమిదవనాటకము. నన్ను బోషించు
చున్న శ్రీపీఠికాపురాస్థానమహారాజావారు దీని నచ్చువేయించిరి. వా
రికి, వారికుటుంబమునకు భగవంతుడు సర్వశ్రేయముల నిచ్చుగాక.

నామిత్రులగు బ్రహ్మశ్రీ కూచి నరసింహముగారు దీనికి నాం
దీప్రస్తావనలను వ్రాసి యిచ్చినారు. ఆయన కనేక సమస్కారము
లర్పించుచున్నాను.

∴

పా/ లక్ష్మీనరసింహరావు.

ఇ.దు.వ.చు.పా.త్ర.ము.లు

పు.రు.షు.లు.

వినయాదిత్యుడు—కాశీరాధిపతి.

ఉద్భటభట్టు—సేనానాయకుడు.

దామోదరశర్మ—మంత్రి.

జగన్నాథుడు

సీతారాముడు

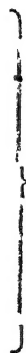
వికటుడు

వామనుడు

రాముడు

లక్ష్మణుడు.

భటులు.

విష్కంభమున వచ్చువారు.

స్త్రీ.లు.

పద్మావతి—స్త్రీరాజ్యమునకు రాణి.

మందాకిని—మంత్రి.

దుర్గ—సేనానాయక.

చవల—దాసి.

చూడామణి

నాంది.

శా. స్త్రీపునవ్యవహారకారణవపు / శ్చేదస్థితి ద్వాటి త
ద్వ్యాపారోత్కరకారకం బగు మనః / పాకారముం దాటి చి
ద్రాపుండై యుభయప్రబోధనచణ / పోద్వాముడౌ నీశ్వరుం
డౌపాదించుత మీకు నిత్యశుభసౌ / ఖ్యానందసందోహముల్.

(వాంద్యంతమందు)

సూత్రధారుడు—బావా ! పారిపార్వకా !

పారి—(ప్రవేశించి) ఏమిసెలవు ?

సూ—నాటకము ప్రదర్శనమునకు సిద్ధముగ నున్నదా ?

పా—అధునికకవివరేణ్యుడగు పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావు
పంతులుగారి పదునెనిమిదవ నాటకమైన చూడామణియా?

సూ—ఔను.

—ప్రదర్శనోన్ముఖమై యున్నది. కథ యాయనదేనా ?

సూ—పేరికిఁ గల్పణపండితునిది యధార్థముగాఁ గవిది.

పా—అనగా—

సూ—కల్పణపండితకృతరాజతరంగిణిలోని స్వల్పకథాశ్రము

కొని దానిని స్వబుద్ధిచే విపులీకరించి ప్రశస్తమైన

గాఁ జేసినాఁడు కథమాట యడిగితి నేల ?

పా—ఏమియులేదు కాని—

నీ. పద్మావతీదేవి ! పృథ్వీమతల్లిక

మందాకినీకాంత ! మంత్రీమాని

చాకచక్యోజ్జ్వల ! చపల సేవకురాలు

సేనాని దుర్గాఖ్య ! చిగురుబోడి

ప్రాచీనపారస్త్య ! రమ్యనామంబుల

నెనసి స్త్రీచాత్రింబు ! లిందు బావ !

చతురుపాయాస్విత ! శౌర్యసాహసములఁ

బ్రస్తుత పాశ్చాత్యవనితల తలఁ

గీ. దన్నుచున్నారు నీరిచేతలను గాంచి

పౌరుషము పురుషుల దని ! పలుకు నెవఁడు ?

శృంగుహీనతమాత్రాన ! మగువ నబల

తన్వి యరి యింక నేకవి ! తాను వ్రాము ?

సూ—ఇదియూ నీ కానికిఁ గారణము. పౌరుషలక్షణము ప్రాచీనప్రా

చ్యవనితలది కాదని నీ వెట్లు చెప్పఁగలవు ? రాజసానకథా

వని చనువలేదా ? అం దెందఱు హైందవవీరకౌతూహలులు

స్వమానస్పదేశరక్షణార్థము ప్రాంత్యాగముఁ జేసికొనినట్లు

చెప్పఁబడియున్నదో యెఱుఁగుదువా ?

నీ. సౌరధర్మము మగవారి ! పాశ్చాత్యులము

నల్లపాశ్చాత్యవనితల ! ముల్లె యందుఁ

జెప్పఁ జనదందు హైందవ ! స్త్రీలయందు

గారి మించినకాంత లున్నారని బావ !

దేహపుష్టి బట్టి / ధీరత్వ ముండదు
మనసు బట్టి యట్టి / మహితగుణము
లుండు జూడు పెద్ద / కొండంతయేనుగు
లొంగిపోవు చిన్న / సింగమునకు.

ఉ. మాయలు పన్ని యెట్టిమతిమంతుల నైనను మోసపుచ్చి గో
మాయువు జీయును న్నుదతి / మంచి యొనర్చి పరోపకారము
ల్లేయఁగఁ దాను. గంకణము / జేతని గట్టిన సంతరాయముల్
వేయును గోటఁ జిమ్మి నెఱ / వేర్పుకొనుం బని మేరుధీరయై.

పా—సత్యమే. వృద్ధుడైనను గవి యీపప్రపంచసత్యమును తన
నాటకములోఁ జక్కగాఁ జిత్రీకరించినాడు.

సూ—‘వృద్ధుడైనను’ అనెదవేమి ? ‘వృద్ధుడౌటకు’ అరుము.

గీ. ఒగరు పులుసు విటిగి / యురుమధురం బగు
శిష్యమైన కాయ / పండుకొలది
కవి కవితయు నట్లే / క్రమముగా హృద్యత
గాంచు వృద్ధివయసు / గడుచుకొలది.

పా—బోను బావా! చూడామణి యని పేరు పెట్టిరిగదా. ఆపేరు
సాధ్యముఁ జేయునది యందలి యేపాత్రము?

సూ—బుద్ధిశాలినివి అదీనీవే నిర్ధారణఁజేయఁ బ్రయత్నింపఁగూడదా?

పా—సీ. విజితేంద్రియుం డైన / వినయభాస్కరుఁ డేమొ?

సూ— పరరాష్ట్ర జయత్సవ్వి / పాలఁబడియె

పా— నుద్భట భట్టడా / మోదరశర్మలో?

సూ— చెలువల వలలలోఁ / జిక్కిచెడిరి

పా— మందాకినీమంత్రి / మాట యేమందువో?

సూ— పరుడైన మగమంత్రి / మరగి చసెయె

పా— భీరు దుర్గను నేను ? బేర్కొనఁ జపలయ్యె?

సూ— స్వచ్ఛాచురాగవా ? చాలయయ్యె

పా—గీ. నింకఁ దెలిసెను జుమి నిష్కఁ ? లంకనత్య

శీల పద్మావతీరాజ్ఞి ? స్త్రీలలామ

దివ్యనిస్తులశౌర్యయే ? తెచ్చె భేరు

సూ— నిజము ముమ్మాటి కీమాట ? నిజము నిజము.

పా—అదిగో- మందాకినిమున్నగువారితోఁ బద్మావతీదేవి వచ్చుచు
న్నట్లున్నది, మన మింకఁ బోవుదము ర్హము.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

మందామణి

ప్రథమాంకము

ప్రవేశము:—స్త్రీ రాజ్యమునఁ గోట.

[ప్రవేశము:—మందాకిని, దుర్గ.]

మందా—దుర్గా! సేనాధినాయకా! ఈ స్త్రీ రాజ్యమునకు వినయాది
త్యుచివలనఁ బ్రమాదము కలుగునేమో కదా!

దుర్గ—ప్రధానాగ్రోహి! వినయాదిత్యుఁడు సర్వవిధములఁ బితామ
హుఁడగు లలితాదిత్యుని బోలినవాఁడు. అతఁడు చేసినట్లే యీ
తఁడుకూడ దిగ్విజయ మొనర్చుచున్నాఁడు. ఈధాటి మనరాజ్య
మునకుఁగూడ రావచ్చును. వచ్చినపిమ్మట నేమగునో వేర
చెప్పనేల?

మందా—రావచ్చును గాదు రానేవచ్చినది. వినయాదిత్యునియొద్ద
నుండి యాతని సభాపతియు, విద్వాంసుఁడును నగు నుద్భట
భట్టుఁడనునాతఁడు రాయబారిగా వచ్చియున్నాఁడు. అతని
నుచితరీతిని గౌరవించి కేకవస్వామియాలయసభ్యమున విడి
యించి రాజిగారిదర్శనము చేయుతునని చెప్పివచ్చితిని.

దుర్గ—మందాకిని! ఈపండితుఁ డిప్పుడు వచ్చినంతమాత్రమున విన
యాదిత్యుఁడు మనరాజ్యముపై దాడి నెఱవలసని యెట్లు చెప్ప
వచ్చును?

మందా—ఆ పండితునివలననే కొంత సూచనగా వింటిని.

దుర్గ—అట్లులైన ఘన మింక యుద్ధమునకు సిద్ధముగా నుండవలసి నట్లే తోచుచున్నది.

మందా—అది మహారాజ్ఞియాజ్ఞను బట్టియుండును గాదా ?

[నేపథ్యమున] జయా ! ప్రసూదాశిరోమణికి— జయా ! జయా పద్మా వతీరాజ్ఞీమణికి జయా !

మందా—(లేచి) రాణిగారు వచ్చుచున్నారు

[పద్మావతియు, దాసి చపలయుఁ బ్రవేశింతురు.]

దుర్గ—(లేచి) ప్రభుశిఖామణీ ! నమస్కారము.

పద్మా—కళ్యాణమస్తు.

మందా—అమ్మా ! నమస్కారము.

పద్మా—(కూరుచు డి) కళ్యాణమస్తు— మీరిద్దఱుఁ గూరుచుండుఁడు.

చపలా! నీవు లోనికిఁబోమ్ము. (చపలపోవును.) మంత్రీ! నీవు—

అదేమి? నీమొగమునం దేమియో సుదేహమో తోట్రుపాటో

పొడకట్టుచున్నదేల? సేనానీ! నీమొగము వెలవెలలాడు

చున్న చెందుచేత?

మందా—అమ్మా ! వినయాదిత్యమహారాజు మనపై దానివెడలునని

తెలియుచున్నది. ఆతనిరాయబారి వచ్చి యేలినేవాదిదర్శన

మపెట్టించుచున్నాడు.

పద్మా—సెబాన్! అంతకంటె మనకుఁ గావలసిన దేమి? ఇందులకై

ఘనమో మహోత్సాహ మొండవలసియుండఁగా— శయ్య

య్యా ! ఇట్లు తొక్కులాడుచున్నారా? ఇట్లబజ్జి నందు

చున్నారా? తప్ప కాదా?

దుర్గ—అమ్మా! వినయాదిత్యచక్రవర్తి మహాశౌర్యసంపన్నుడు.

సపాదలక్షరథముల కధికారి.

ప్రథమాంకము

పద్మా—అంటే చే మఱితమందిది. నీవనిన ట్లాతడు మహాసత్వసంపన్నుడే యైరహో నాతఁడు మనకెక్కురై పోరామట మన మహాభాగ్యముకాదా! లేడిపిల్లపై బడబోవుసిహమురు మెచ్చుకొందురా? సింహమున కెగుట నిల్చు లేడిపిల్లను బలీయందురా? పగిబలశౌర్యసంపన్నుడైన శత్రుఁడు దారసిందినప్పుడే మనఘనతఁకాని మనచుట్టుప్రక్కలనున్న యెడారులలోని కొండదొరల నెందఱు జంపినే మనకు ఘనతయేమున్నది? అదిగాక, ఆతఁడు మహాశౌర్యసంపన్నుడని నీవంటివి. ఏమి? ఆతఁడు యొక్కడే ప్రపంచమున శూరుఁడా? జగత్తంతయుగొడ్డుపోయెనా? శూరత్వ మొకనిసామ్రా? అవసరమును బట్టి శౌర్యము—అంతకంటె నేమున్నది? మయూర మెంత మృదులమగునట్టి. అది తప్పించుకొనుట కనకాశము లేనిచోట దానిని సృష్టి కధికారియైన మనుజుఁ డెవఁడొననీ. అది యాతనికనులు పీకివేయనో లేదో? అంతవఱ కెందులకు—నీ కాలిత్రొక్కను సహింపలేని గొడుచీమ నిన్నెడఁగొని పీకివేయదా? దానిశౌర్యముముందు నీశౌర్యము పాచ్చని నీవు చెప్పుగలవా? శౌర్యప్రకటనమునఁ బెద్దపులి యూకార మెట్టిదో దోమహుంకారముకూడ నట్టిదే సుమా.

మందా—అమ్మా! అంతవఱకు సత్యమేకాని సృష్టిగోఁ బెద్దజంతువుచే జిన్నజంతువు చచ్చినట్లు మన మావినయాదిత్యునిచే—

పద్మా—హే! హే! చాననకా జడియచుంటి? చావనివా రెవ్వరైన నున్నట్లు నీవు వినియుంటివా? జడియటచే జావెవ్వరికిఁ దప్పెనో యొక్కనిని జెప్పుగలవా? మహాశౌర్యవంతులలో మాత్రము బ్రదికినవా రెవ్వరు? ఈవినయాదిత్యుని తాతయైన ప్రతాపాదిత్యుఁ డగు లలితాదిత్యుఁ డేమిదనినో యెఱింగి

పాముచేతనో యేవిసప్తసాలి పురుగుచేతనో చచ్చెనని విని
యుండలేదా? ఆతని కందుచే దక్కువయేమి? కాపున చచ్చి
పోవురుమనిమాత్రం పొన్నగు చెప్పవలను. అది నీ వనకొని
నల్లు లోపమేయైననో భగవంతుడి కాని మనదా?

మదా—శౌర్యములెక కాని మరణభీతికలగి కాని నే నట్లనలేదు.

శౌర్యము వినియోగించదని యెఱిగియుండియు సాహసించుట
కాని చాపు నిశ్చయమని యెఱిగియుండియు జావబూనుట
కాని వీరలక్షణము కాదేమో యని భయముతో మనవిచేసికొ
నుచున్నాను. సమయశ్శయే శౌర్యమున కలంకారము కాదా!
గీ. మంచుడ్డలు మిక్కు వస్తి గుర్రపులు

కాతరుడు కాదు తల దావఁ గడఁగువాడు

సింధునది పొగి వ్రేలయంబు సేయువే

నూరు త్యజించుచునువారం ధీరుఁ డగునె?

గీ. చాయకత్తి మొనకు భానమిచ్చెడివారి

శౌర్యసారి మీయఁ బాలదమ్మ!

శా-చాంచునకఁ బ్రతిభ యిచ్చెడివే

మె శ భుజబలంబు నిలు గలదె?

పద్మా—మ.ల్లి! నిపు చెప్పినమాటలు వాకు నచ్చుకపోలేదు. ఇహ
లోకచింతనకు పథాన గువారికి నీమాటలు కరిమార్థమున
కావచ్చును కాని యుత్తమయైన శ్వేతవై న కరణాక వన
మూరు కడకొన్నవారము కాని తుచ్చమైన యీ గొడికెను
బ్రదుకుచు కమ్మకొన్నవారము కాముకదా! రా-నకు రా-
నిభులు—శ్శత్రుమారణము గొప్పపాలనము. ఈభులను నిర్వ
త్తిపిటలతో మరణమే వచ్చునా? రానిమ్మా. మనలరు భగ
వంతుఁ డింక నిందింపవలసిన పనిలేదే. మన కింక చుత్తుచున్నా

శ్వేతలోకనివాసము సమకూడక తప్పునా? అది మంచిదా? ఇప్పు డెట్లో యుద్ధమును దప్పించుకొని తుచ్చమైన బ్రదుకు బ్రదుకుట మంచిదా? నే నొక్కనూట చెప్పుచున్నాను. వినుడు-కాని- సేనానీ! నీ వింతవఱకు మాటలాడకుంటివేల?

దుర్గ—మీ సెలవు కాని నే నేమిచెప్పగలనమ్మా?

పద్మా—నేను చెప్పబోవున దేమనగ: వినయాదిత్యుడు మనపై దాడివెడలు ననుకొందము. పెద్దసైన్యమే యెప్పుడు గెల్చునని ప్రకృతిపుస్తకమందు సూత్ర మేదియు లేదుగదా ! మనమే యేల గెలువఁగూడదు? లేదు పులిని జంపునా లేదా? అది కాక మనరాజ్యముచుట్టు నెఱుఁగులు; ముచినీరు దొరకక, వడఁగొట్టి, తాపజ్వరములచేత వారిలో ననేకు లేల చావఁ గూడదు? మనమే గెల్చినయెడల మనఖ్యాతికే ద్విభువనములు చాలునా? అందఱును గెల్చినలలితాదిత్యునిపొత్తుని—నాఁడు వారాలెంప నీలెంప వాయించి పంపినారని మనకుఁ గల్గుగఁ బోవు ఖ్యాతి యుత్తరస్వప్తిలోఁగూడ నిల్చియుండుననుట య తిశయోక్తికాదే! ఒకవేళ మన మోడిపోవుద మనుకొందము. ఓడినను మనకే ఖ్యాతి సుమా! ఉచ్చింతకాయయంత స్త్రీ రాజ్యముపైకి వీరాధివీరుడు లక్షలకొలది సైన్యముతో బయలుదేసినాఁడు. అయిననేమి; అట్టిమహారాజసైన్యమును గాంచి స్త్రీలు వడఁకిరా? శరణుఁబొచ్చిరా? వెనుదీసిరా? కట్టకడపటి రక్తపుఞ్జకవఱకుఁ గదన మొనర్చి వీరస్వర్గ మొందినారే! షహవా! దేవతలు పుష్పవృష్టి గుటియఁదగినదనియు వినయాదిత్యుని జయముకంటె బద్ధావతి యశ్వజయమే లక్షగుణములు జ్ఞాప్యమనియు జనులు తాత్కాలికముగనైనఁ బ్రశంసించరా? స్త్రీలశక్తిని, బుద్ధిని, నిద్రను, బ్రశంసించినయెడల

నిప్పటిపురుషులు సహింపలేరు కాని యీదినము లెల్లకాఱ
ముండునా? స్త్రీలకు మంచిదినములు రావా? కొన్నివందల
సంవత్సరములు దాటినతరువాతనైన స్త్రీపురుషులు తత్త్వ
మున నొక్కటియేకాక స్త్రీయే పురుషునికంటె బుద్ధిలో,
యోగ్యతలో ఘనురాలని జనులు నిశ్చయింపకుదురా? ఆ
దినములలో నెవరైన నొకకవి బయటజేటి చరిత్రములో నే
మూలనో యొక్కపంక్తిలో విధితేక యిముడ్చబడబోవు మన
రాష్ట్రకథను విపులపఱచి నాటకముగాఁ జేసి విద్యాపోషకు
లైన యేమహారాజమార్తాండునెదుటనో దానిని బ్రదర్శింప
నప్పటిసభ్యులు వశంసాపూర్వకముగా మనకుఁ గరతాళము
లీయరా? కావున మనకు జయావజయములు పెంచును
ఘ్యములే. ఈసంగతి నిర్ధారణ మొనర్చుట కింత సూరము చే
ప్పవలసివచ్చినది. మంత్రీ! ఇక రాయబారిని బిలిపింపుము.

మందా—ఎవఁడురా ! అక్కడ.

[నేకభ్యమున] చిత్తము. ఏమిసెలవు?

ప—చపలచే నాతని బిలిపింపుము.

మందా—భటుడా ! నీవు పోయి చపల నెఱకుఁ బంపుము.

[నేకభ్యమున] చిత్తము.

ప—సేనానీ! యుద్ధమునకుఁ గావలసిన దంతయు సిద్ధపఱపుము.

నీవు పొమ్ము. ఒక్కనిముసమైన జాగుసేయకుండ సమస్త
బోయత్నములను జేయుట కాజ్ఞాపింపుము. నీతోఁ దరువాత
మాటలాడి వినరములన్నియుఁ బెలిపెదను.

దుర్గ—చిత్తము. (పోవును.)

[నేకభ్యమున] చపల వచ్చుచున్నది.

[చపల ప్రవేశించును.]

చపల—అమ్మా ! ఏమిసెలవు ?

మందా—చపలా ! నీవు కేశవదేవాలయసత్రిమునకుఁ బోయి యచ్చట విడిసియున్న యుద్భటభట్టను కాశ్మీరదేశపండితుని రాణిగారి దర్శనమునకు వేగఁ దీసికొని రమ్ము.

చపల—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

ప—ఎనయాదిత్యుని దేశవిశేషములు, బలవిశేషములు మొదలగునవి యారాయబారి నీ వడిగి చెలిసికొనుము. ఇతరాంశములఁ గూర్చి నేను మాటలాడెదను.

మందా—చిత్తము.

[నేపథ్యమున] ఆయ్యా ! ఇటు; ఇటు.

మందా—రాయబారిని దీసికొని చపల వచ్చుచున్నది.

[చపలయు, నుద్భటభట్టఁడు ప్రవేశింతురు.]

మందా—(లేచి) ఆయ్యా ! పండితోత్తమా ! దయచేసి యీశీతమునఁ గూరుచుండుఁడు. ననుస్కారము.

ప—ఆయ్యా ! వినయాదిత్యుని దూతవైన నీకు స్వాగత మర్పించుచు న్నాన్తు. చపలా ! నీవు పొమ్ము.

(చపల నిష్క్రమించును.)

ఉ—రాజ్ఞీమః ! మా మహారాజుగారి సందేశముచు విరఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

మందా—పండితవర్యా ! మీ మహారాజుగారి సందేశముచు మీరెంతసేపు చెప్పవలయును మే మెంతసేపు వినవలయును. అది రవంతసేపైనతిరువాత మీరు మనవిచేయవచ్చును. మే మీ యెడారులనడుమ నాగరకప్రపంచమునకు దూరముగ నున్నాము. ఇక్కడకు విద్వాంసు లెవరువచ్చెదరు ? మీ మహా

రాజుగారికి నేటికి మాయందు దయకలిగినది కావున మిమ్మి
టకుఁ బంపినారు. మీరాష్ట్రమునందలి విశేషము లేమైన
మాకు బోధించి మమ్ముఁ గృతార్థులను జేయవలయును.

ఉ—(తనలో) మా రాజ్యరహస్యముల నపేక్షించుచున్నారు. (ప్రకా
శముగా) మంత్రిశిఖామణి ! నాగరకులలో నేమి, యనాగర
కులలో నేమి, యెడారులనడుమ నున్నవారిలో నేమి, చెఱ్ఱ
కులలోఁ బలనడుమ నున్నవారిలో నేమి, కోటలలో నున్నవారిలో
నేమి, గుడిసెలలో నున్నవారిలో నేమి, సోమపాన మొనర్చు
వారిలో నేమి, రక్తపాన మొనర్చువారిలో నేమి, పౌర్వాత్య
దేశములందేమి, పాశ్చాత్యదేశములందేమి, దక్షిణధ్రువమం
దేమి, యుత్తరధ్రువమందేమి, మింటనేమి, గాలిలో నేమి,
సముద్రములో నేమి, యెల్లయెడలఁ బ్రకృతిసామాన్యముగ
నొక్కరీతిగా నున్నది. ఒకచోటి విశేషములు, రెండవచోటి
వారు వినఁదగిన వేమియు లేవు. అన్నిచోట్ల నొక్కటే విశేష
ములు. ప్రకృతి యెంతకాలము పాడినను నొక్కటేపాట; యెంత
కాల మాడినను నొక్కటేపాట.

గీ. ఎగసిపోయిన యంబువు / లెగసిపోవ

వెలితి కాసంతయను లేక / వెలయునట్టి;

రాలిపోయిన చుక్కలు / రాలిపోవ

సూది వెడలైన లేకుండఁ / జుక్కలలరు;

వెడలిపోయిన పాములు / వెడలిపోవ

నిఱకటపు బాధ నొందెద / రింకఁ బ్రజలు;

మీదబడు కోటి యుగములు / మీదఁబడఁగఁ

బడుచుఁదనమునఁ బసఁ జెందుఁ / బ్రకృతికాంత;

దాని నిది లాఁగి యయ్యది / దీని లాఁగి

యొకటి యొకదాని యాశ్రయ / మొంది తిరుగు
గ్రహము లట్టులు మనుజు లొక్కనిని నొక్క-
రంటి తిరుగుదు రశియాస / లావరింప;
నింట బంగారుబొమ్మయె / నింతి యుండ
సొట్టదాసికై నరు డట్టె / లొట్టవేయుఁ
దనదుసుఖ మేదో తనలోనఁ / దనరియుండఁ
బరుసపాదాలపైఁ బడి / పోకులాడు;
కన్నె యాటలలో బిడ్డఁ / గాంచుచుండ
వృద్ధ మొగలిపూసల జడఁ / బెట్టి కులుకు
తండి తలపాగయాసతోఁ / దనయుఁ డుండ
ముదుకఁ డగుతండి మిసాలఁ / బులుము రంగు;
మాసికి నున్న దేదైన / లేని దగును
లేనిదే యుండఁ దగినది / లేనిదాని
కేడ్వఁదగినది యుండి లే / కేడ్వలేక
లేక యేడుపె బ్రదుకగు / లోకమాదు
అన్నమున్నయాతనికి ముదాగ్ని బాధ
అశనశూన్యన కాకలి / యపరిమితము
బ్రహ్మచారికి స్త్రీవ్రాత / భైరవంబు
మహితగృహమేగి కద్ది సఁశయము సుమ్ము;
ఒక్కమాధుకరపుజోలి / నున్నకూడు
భ్రాతలును దల్లితిని సుఖపడుదు రెలమిఁ
బ్రబలతమరాష్ట్రమందలి / పభువు లిద్ద
ఱుటై తలగొట్టికొని చచ్చు / రాహవమున.

మందా—అయ్యా ! మా కీప్రకృతిగొడవయుఁతయు నెందులకు ?

కడుపునొప్పికి మాదకుగ వైద్యశాస్త్రపరమైన మిచ్చుట

తగునా ? మీ రాష్ట్రప్రజలు సుఖముగ నున్నారా? మీ మహారాజు సుఖముగ నున్నాడా? మీపంట లెల్లున్నవి ? మీమహారాజు విద్యలను బోషించునా ? ఇట్టివేమేము కోరగ—

ఉ—పంటలు బాగుగానుండుటచేతనే మారాష్ట్రప్రజలు సుఖులై యున్నారు. ప్రజలు సుఖముగా నుండుటచేతనే మహారాజు సుఖముగా నున్నాడు. మా మహారాజు విద్యాపోషకుడు— మహావిద్వాంసుడు.

మందా—అతని విద్యాపోషణమును గూర్చి కాని పాండిత్యమును గూర్చి కాని మేము విసలేదు. కాని యత్యసాధారణమైన యాతని దిగ్విజయోన్మాదమును గూర్చిమాత్రమే వినియున్నాము. తన దేశమును బంధుఁ డాక్రమించుకొని పరిపాలించుచుండఁ దాను పరరాష్ట్రపరిగ్రహణప్రయత్నమున నుండుట యున్మాదముకంటె భిన్నమా! తనకాంతను దా నేలుకొనుచు సుఖమున నుండువాడు సంసారి. తనకాంతను దానేలుకొనుచుండియుఁ బైకాంతల నజేక్షించువాడు దుష్టుడు. తన కాంతను బరార్పణమొనర్చి తాను బరకాంతలవెంటఁ దిరుగు వాఁ డెట్టివాఁడో మాకుఁ జెలియునా ? విద్వాంసుఁ డనగ వాఁడే కాబోలు.

ఉ—(తనలో) మా మహారాజు విద్యాపోషణమునఁ జేసిన సత్కార్యము లెన్నిన్నియా? గొప్పగొప్ప పండితులను రావించి విశ్చిన్నమైన పతంజలిభాష్యమును బూర్తిచేయించినాడు. మనోరథ, శంఖదత్త ఛటకసంధిమత్యాదికవీంద్రుల నెండఱినో పోషించుచున్నాడు. తాను భాష్యాంతవ్యాకరణ మధ్యయనమొనర్చిన మహావిద్వాంసుడు. ఇవియన్నియు వీ రెంతమాత్రము నెఱుఁ

గనే యెఱుంగరు. తాను దిగ్విజయయాత్ర జైలుదేజినప్పడు
స్థాలకుఁడు తనరాజ్య మాక్రమించుకొనె నన్నలోపము
మాత్రమే విని దెప్పిపొడుచుచున్నారు. నిజమే. ప్రజలజహ్వా
లందు దుష్కృతికున్నవ్యాప్తి సత్కృతికి లేదు.

గీ. విభుని సత్కార్యచయము వ్యాపిపజాల
దెమరుగాలిని సుమరజ | మెక్కనట్లు
లతని దుష్కృతి వ్యాపించు | నన్నిదిశల
శీఘ్రతమముగఁ బెనుగారుచిచ్చువోలె ;
మెల్లగను మల్లెపూదీఁగె | యల్లుకొనును
శీఘ్రముగ వ్యాప్తి గనుబొమ్మజెముడుకంప
మేటిగుణమున కెపుడు తా | బేటినడక
దొర్లణమునకు మిడినాగు | దుముకులాట ;
త్యాగి యగు రాజునకు దంభుఁ | డనెడుతిట్లు
కూర్చుఁ డనుతిట్లు శూరుఁడౌ | క్రోధిపతికిఁ
బిజ్జికి యనుతిట్లు సాధుఁడౌ | పృథ్విపతికి
విరసుఁ డనుతిట్లు పరవధూ | విమూఖపతికి ;
ప్రభుని మంచినే చెడ్డగాఁ | బ్రజలు తలఁపఁ
జెట్ట నెటుచూతురో యింకఁ | జెప్పవలెనె ?
జెట్టిపోతుగ జెట్టిని | జెప్పుచుండు
జహ్వా నంటినవెడుకిక | జేరుబొందు ;
సత్కృతికి దుష్కృతికిఁ గూడ | జనులనిండఁ
బొంది శ్రమఁబెంచు ప్రభువుగాఁ | బుట్టుకంటె
నేమిచేసిన నెవ్వరు | నొంచనట్టి
నామరహితుఁడై పుట్టుచు | నయము మిగుల.

మందా—అయ్యో ! ఏమి యోజించుచున్నారు ? మీ మహారాజును గూర్చి విన్నమాట లేవియో చెప్పినాను. అసత్యములైనవి న్నింపవలయును.

ఉ—లేనిపోనిమాట లిక నెందులకు ? నానందేశ మేవియో నిర్వర్తిం చెదను. రాజ్ఞిమణి ! మామహారాజుగారు దిగ్విజయయాత్రకై బైలుదేటి నేపాలి, కన్యాకుబ్జాధీశప్రముఖుల నెండఱనోయో డించినారు. మఱియు—

ప—అయ్యో ! సంతోషమే కాని మన్నించి యుండుడు. మీరాజు మహావిద్వాంసుఁడని చెప్పితివి గదా ; పరోపకారముకంటెఁ బుణ్యమును పరోపకంటెఁ బాపమును లేవని తా నెఱుంగరా ? అందులో బాధమతస్తు డనికూడ వింటిమి. తనవంటి యిందఱి రాజులను దాను బీడిచు తెంపలకు ? ఇప్పుడు తన కీదిగ్విజ యయాత్రలో నేమిపని ? ఇదియేమి కృతయుగ మనుకొనెనా ? త్రేతాయుగ మనుకొనెనా ? తాను మాంధాత యనుకొనెనా ? రావణాసురుఁడనుకొనెనా ? ఇప్పటికాలము వేఱు ఇప్పటి నా గరకత వేఱు. భుజబలప్రధానమగు కాలము గతించినదని తా నెఱుంగరా ? రాష్ట్రీయన్యాయమును జూడనక్కఱలేదా ? ఎవరిమానమునవారు వారిరాయ్యముల నేలుకొనుచు స్థూ ముగా నుండఁగ వారియందఱుపై న కిప్పుడు దండయాత్ర యొందులకో ? తనకు మహాబల మున్నదనియా ? ఇతరరూ పాలలో నైక్యము లేకపోయెనుగాని మేము నల్వరముకల్గిసి యాతని రూపుమాపలేకపోవుదుమా ? ఇంతకు నెవ్వఁడో విద్యావేహీనుఁ డనుకొందమన్న నట్లుకాదే. మహావిద్వాంసు డని చెప్పితివే. ఎందులకు డాక్షిణ్యతనైక్య ?

ఉ—అమ్మా! తొత్రిధర్మము ననుసరించి యాయన దిగ్విజయమొనర్చుచున్నారు కాబోలును. ఆసంగతి మీ కెందులకు ? కాని ఇదివఱకే నే ననావశ్యకముగ మాటలాడి మీకు శ్రమ మిచ్చియుంటిని. ఇక మీరు నన్నేమియు నడుగకుండు. మామహారాజుసందేశమును వినుడు. ఆయనమాట లివి. “ రాక్షసతంసమా! ఏచిన్నదైనను మీదికూడ నొకరాజ్యము. నే నన్నిరాజ్యముల జయింపనెంచి యనేకరాజ్యముల జయించితిని. ఇప్పుడు పార్శ్వోత్పాతమున నున్నాను. మీరాష్ట్రమునుగూడ జయింపనెంచితిని. మీరు మాయొద్దకు రానక్కఱలేదు. మే మోడిపోయితిమని మీ రనునెడల నేను మఱి యొకరాజ్యముమీదికిఁ బోయెదను. ” ఇవి వాఁచిమాటలు. మీ కేమందురు ?

క—ఏమిచిత్రిముగనున్నది ! మే మాతనితో యుద్ధమొనర్పకుండ “ నొడిపోయితి ” మని యెట్లనఁగలనయ్యా ! మా కీవార్తమా త్రి మొందులకు ? మ మ్మాతఁడు గెల్చెనని చాటించుకొనలేక పోయినాఁడా ?

ఉ—అతఁ డంతశౌర్యహీనుఁడా, సత్యహీనుఁడా ?

ప—శౌర్యహీనలము సత్యహీనలము మేమేనా ? ఏటిమాటలయ్యా ! మ మ్మితయగౌరవఘటమచు రాయబార మంపునా ? మేము లోకువయగు నాఁడువారమగుటచే నోడిపోయితిమని యొప్పు కొనవలసినదా ? తానే గెల్చునని సిద్ధాంత మెక్కడిదో ? అది గాక అఁడుదానిని గౌరవించినవాఁడు వీరుఁడు కాని యవమానించినవాఁడు వీరుఁడా ? నే నెట్లుటినని మీరాష్ట్రోఁ జిక్కుడు.

ఉ—చిత్తము, (అని లేచుచున్నాఁడు).

ప—రవంతసేపు కూరుచుండుము. మఱి యిట్లు నామాటలుగాఁ జెప్పుము. “ఓరాజా! నీ వనినట్లు మాది చిన్నరాజ్యము. మేము శక్తిహీనలము. నామరూపము లిదివఱకు మాకు లేవు. ఇంక ముందుకూడ రావేమో యని జడిసినాము. కాని మాపుణ్యవశమునఁ బ్రతిష్ఠాసంపాదనమునకు శాశ్వతజీవనమునకు మాకు నీగర్వాలాపములమూలమున మహావకాశము గలిగినది. మహాబలసంపన్నుడైన నిన్ను యుద్ధమున నెదిరించి మే మందఱము రూపుమాసిపోయినను మాచిన్నరాజ్యమే నీవెద్దరాజ్యముకంటెఁ బెద్దదను పేరొందగలదు. శక్తిహీనలమైన మేము నీకంటె శౌర్యసంపన్నత గలవారమని ప్రతిష్ఠఁ గాంచగలము. మాపరాజయమే మాకలంకారము. నీగెలుపే నీవంశములోఁ జెరుగనిమచ్చ. మమ్ము గెల్చి మాకుఁ బ్రతిష్ఠనీయఁదలచిన నిన్ను మేము రావలదందుమా? శీఘ్రముగ సేనాసమేతుడవై దయచేయుము.” ఉద్భటభట్టా! నీ నీమాటలారనితోఁ జెప్పెదవు కాదా?

ఉ—చిత్తము.

ప—వెండ్లి వేడుకను నీరీక్షించిన ట్లాతనిరాక నీరీక్షించుచున్నామని చెప్పవలయును జూమా.

ఉ—అవశ్యము చెప్పెదను.

ప—వీరితోఁ బోరాడుట కెందులకని యాతఁడు మమ్ముపేక్షించు నెడని నాతఁ డెక్కడనున్నాఁడో కనుగొని యక్కడకు సైన్యముగ వచ్చి యాతనితో యుద్ధ మొనర్చి చతురుకాని మానఁదలఁచుకొనలేదని యాతనితోఁ జెప్పెదవుకాదా?

ఉ—తప్పకుండఁ జెప్పెదను కాని యాతఁ డట్లుపేక్షించువాఁడైన నే నిక్కడకు వచ్చుటయే తటస్థించియుండదు.

ప—మహాసంతోషము. మారాజ్యముమీఁదికి వచ్చి మమ్ము గౌరవింపఁదలంచుకొనినందులకుఁ జాల సంతోషించితి నని చెప్పము. కాని యెఱిగినట్లు పృథ్వీకొనుమని యాతఁ డన్నమాటమాత్రము తనకుఁ దగదు నాకుఁ దగదని చెప్పెదవుగాదా! ఆమాట శత్రువువలె నాహ్వాదయములోఁ బొడుచుచున్నదని చెప్పవలయును జమా! పౌణిము 'హరీ' యని విడుచులోపల మాత్రము నే నాతనిపైఁ బగఁ దీర్చుకొనకమాననని చెప్పవలయును జమా! చెప్పవలయును జమా!

ఉ—ఆలాగుననే చెప్పెదను. (తనలో) అహ! ఈమె యెంత యాడుదురయో !

ప్ర—మందాకినీ ! చపలను బిలిపింపుము.

మందా—చిత్తము. ఎవరక్కడ?

[నేపథ్యమున] అమ్మా ! ఏమిసెలవు ?

మందా—చపల నిటకుఁ బంపుము.

ప—పండితోత్తమా తిరుగ మీదగ్ధనము మా కెన్నిదినముల కగును?

ఉ—దైవసంకల్పమువలన సాధ్యమగునంతత్వరలోనే వచ్చెదను.

[చపల ప్రవేశించును.]

ప—చపలా ! పండితనర్తనకుఁ దాంబూలమును బన్నీటిని దెమ్ము.

చపల—చిత్తము. (నిష్క్రమించును).

ప—మందాకినీ ! ఈయనకుఁ బౌరుషము శుభముగా జరుగుటకుఁ దగినయేర్పాట్ల నొనర్చుము.

మందా—చిత్తము.

[చపల పన్నీటిబుడ్డితో, దమలపాకులపళ్ళెకముతో,
బ్రేవేళించును].

ప—మంత్రీ! ఆయనకుఁ దాంబూలము నిమ్ము.

మం—చిత్తము. (తేచి యట్లొనర్చును).

ఉ—అమ్మా! నెలవ్రతీసికొందును.

ప—మంచిది. నీ వాయనతో నాబుగడుగు లేగి నెలవ్రపుచ్చుకొని
యింటికిఁ బొమ్ము.

మందా—చిత్తము. (మందాకిని, ఉద్భటభట్టు నిష్క్రమింతురు).

ప—చపలా! స్నానపుగదిలోనికి వచ్చెనము. నీవు పోయి యన్ని
యు సిద్ధపఱుపుము.

చపల—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

ప—కాని యేది యెందులకువచ్చునో యెవ్వఁ జెఱుఁగును? ఏదివచ్చి
నను సిద్ధమే. కిరీటము తలకైబడినప్పుడు తల యెఱుఁగొగ్గితి నో
పిడుగుపడునప్పుడుఁగూడ నటులే యొగ్గెదను. బిందుకిచ్చువాఁ
డు భగవంతుఁడే. పరమపదమిచ్చువాఁడుకూడ భగవంతుఁడే.
కాని యెంతదైవవిశ్వాసమున్నను రవంతయైన ప్రాయత్న మా
వశ్యకము కాన దుగ్ధామందాకినులలో నాలోచించి వారి
యభిప్రాయము ననుసరించి నడువవలసియున్నది.

[నేపథ్యమున] అమ్మా! దయచేయవచ్చును.

ప—ఇదుగో వచ్చుచున్నాను. (నిష్క్రమించును).

ఇది ప్రథమాంకము.

ॐ మూడానుగే.

ద్వితీయాంకము.

— ❦ —

ప్రవేశము: — ప్రొవ్వుతిషప్రాంతారణ్యము. బుద్ధవిహారములో బుద్ధ
విగ్రహము నెగుట.

[ప్రవేశము: — బుద్ధసన్యాసివేషముల మందాకిని, దుర్గ, చపల.]
(అందఱురు గలసి పాడుచున్నారు.)

గీ త ము.

భక్తులార బుద్ధదేవు భజనసేయరే
పరమ శాశ్వతంబు నిర్వాణపదవి. నొందుటకురు॥ భక్తు ।
ప్రేమసుధల జగతివంత. వెల్లిరియఁ జేసివట్టి
కోమలస్వభావునకును. కోటికోటి నతులొనర్చి॥ భక్తు॥
జనులసోదరతను చెలిపి. జాతిభేదములను మాపి
ఘనతమించు పరమపురుషు. కాలిగోళ కనులనెఱికి॥ భక్తు ॥
నేపథ్యమున] మంత్రీ! అడవిలో బుద్ధదేవప్రార్థనము వినఁబడు
చున్నది. పక్షులు పాడుచున్నవో వృక్షములే పాడుచున్నవో.
ఆగానరవ మెటరుండివచ్చెనో కనుఁగొనుము. అచటేకిరాయి
కృతార్థుల మగుదము.

[నామోదరగుప్తుడు ప్రవేశించును.]

దా—అమఘరారవ మీవైపునుండియే వచ్చినట్లు నే ననుకొందును
వినయాదిత్యమహారాజా! ఇటు దయచేయుఁడు.

[వినయాదిత్యుడు పరవేశించును.]

విన—మిత్ర! దామోదరశర్మా! ఎక్కడ ఎక్కడ?

దా—ఎక్కడనో యొక స్పష్టముగఁ దెలియకున్నది.

సతిని విడిచి సుతుని విడిచి - సర్వరాష్ట్రమును ద్యజించి
యతులలుంగిఁ దాల్చి ప్రియ-మితము బోధచేసె సతఁడు॥భక్తు॥

జయా బుద్ధాచార్యవర్యా!

దామో ఓ విన—జయా బుద్ధాచార్యవర్యా!

గీ. అల్లిబిల్లిగ వల్లిమి / తల్లు లల్లు

కొనిన పడుగుపేకలసందు / గొందులందు

మిడుగురట్టలు దీపంబు / మెరిసి యాగు

పత్రములచాటుపండుసం / పంగి వోలె.

విన—సరే, మన మాదీపమునొస్తకుఁ బోవుదము రమ్మ.

దా—మహారాజా! ఇటు, ఇటు.

విన—ఏమియుఁ దోఁపక వెన్నెలలో నాలుగడుగులు తిరుగుదమని

పనిలేక మన మిటకు రాఁగ నెట్టిపుణ్యాత్ములదశ్యనము మనకుఁ
గానున్నదో చూప.

గీ. కార్యములు యశ్శమునఁగాని / కావటంచు

గొంద అదరు నా కది / స్పదియంబు

పట్టదలను జేసినపని / భంగ మొందు

నిట్టెసిద్ధించు మూరక / యెపుడొయదియె;

భాగ్యమో భాగ్యమో యంచు / బాగులాడు

సంతకాలము సిద్ధిప / దది యథార్థ;

మూరక తటస్థతగ జను / దున్నయపుడె

భాగ్యదేవతనుదిటిపై / బ్రజ్వలించు;

అడుగనట్టివానికె దాత / యధిక మిచ్చు

వేడుకొనువానికి విదుబ్బు ! విసుగుకొనుచు
 నలదు నల దనువానికే ! కలుగుచుండు
 నలము ననువాని కేషుపే ! ఫలము తుదకు
 కవిత గానము చిత్రలే ! ఖనము సుఖము
 యశము భక్తదర్శనము భాగ్యంబువంటి
 నప్రయత్నము లైనచో ! నలకు మిగుల
 నటకుఁ డేడ్చినయెప్పులో ! నాడేమేమి?

మంత్రీ ! మనము డేరాలనువిడిచి యెంతదూరము వచ్చితిమో ?
 వా—అర్ధకోశమైన రా లేదు. సంతచప్పుడువలె నింక సేనారవ
 మస్పష్టముగా వినఁబడుచునే యున్నది.

[అందఱు బాడుదురు]

దుఃఖినుయము దుఃఖినుయము దుఃఖినుయము సృష్టియంచు
 దుఃఖిశాంతికొఱకు మనకుఁ దోడుపడిన పుణ్యమూర్తిభక్తు!
 వా—మహారాజా! అదిగో! అక్కడ బుద్ధవిహార మున్నది. దానిలో
 బుద్ధసన్యాసు లున్నట్టులున్నది.
 విన—సరే. నేనును జూచియుంటిని. నే నిటనుండును. నీవు ముందుగఁ
 బోయి నారాకను వారికి నివేదింపుము.

దో—చిత్తమే. (ముందుపోవును.)

విన—సన్యాసియొక్క కొఱ కిట నిలువఁబడితిని.

గీ. ఎవడు ప్రాపంచికసుఖంబు ! నీసడించి

ముష్టివాఁడౌనో యాతఁడే ! భూవిభంకు
 పృథ్వీనాథు లాత్మనిముందు ! బిచ్చగాంధు
 విడుపుపట్టులలో నంత ! భేద ముండు
 ప్రళితమూర్ధాభిషిక్తు లౌ ! రాజవరులు
 నాయనుజ్ఞకుఁ బడిగావుఁ ! గాయుచుండు

రట్టి రాజరాజేంద్రుడ ! నై న నేనె
 నధమదాసుడ నైతి న ! న్నాసియెడుట.
 కాగడకుఁ జెకుము కిస్సులిం ! గమున కున్న
 భేదము విభావనుదీప్తి ! విరిసిపోవు
 గ్రావిశిఖరస్థుడగు నరుఁకంటికిందఁ
 బొట్టిపొడుగుల భేదవిస్ఫూర్తి పోవు
 భూరమణదాసజీవమధ్య ! తారతమ్య
 మిట్టె నశించు సన్యాసిదృష్టియందు
 నవనినేలుట కొక్కసన్యాసి తగును
 గాని యాతని కద్ది యిక్కఁ జురారు.

చప—ఇంత సేపటినుండియు మాటలాడ కక్కడ నిలువబడియురే
 టివి. నీ వేలవచ్చితివి?

దా—బుద్ధసన్యాసులకు నమస్కారములు. మీరెవ్వరు నావంక నిం
 తవఱకుఁ జూచియుండనట్లు నే ననుకొనుట చేత సేమియు మ్మనవి
 చేసికొనలేదు.

చ—సరే. ఇప్పుడు చెప్పరాదా?

దా—కాశ్మీరాధిపతియైన వినయాదిత్యమహారాజు మీదర్శనమునకు
 వచ్చెదనని మనవిచేయుమనినాడు. నే నాతనిమంత్రిని.

చ—జ్ఞానసింధూ ! వినయాదిత్యమహారాజు మీదర్శన మజేయెందు
 చున్నాడట.

మందా—కాశ్మీరాధిపతి పాశ్చాతీషారణ్యమున నుండనేల? సన్యాసిం
 చినాఁడా యేమి ?

దా—మహారాజు జైత్రోయాత్రకు బయలుదేరినాడు.

మందా—సరే. ఇప్పుడు మే మెందులకు? మమ్ముగూడఁ గొట్టునా
 యేమి ?

దా—మహాత్మా ! అంతమాట సెలవీయదగునా? మీకు నమస్కరించి యాశీర్వాద మొందుటకు వచ్చును.

మందా—అటులేన రావచ్చును. ఇదేమి మా సొంతయిల్లా? మాయ నజ్జ యెందులకు? మే మిక్కడ నుండఁగా నెన్నిలే శాశ్వతమునకు వచ్చుచున్నవి కావు? ఎన్నిపోలుగలు నెన్నిచిలుకలు వచ్చుచున్నవి కావు? వాని కెవరు సెలవిచ్చినారు? ఒకరు సెల వీయనక్కఱలేదయ్యా! మే మిక్కడ బుద్ధదేవుని ధ్యానించుచున్నాము సర్వప్రాణిలోకము నిచ్చటకు వచ్చి స్వేచ్ఛగా వినవచ్చును. మాతోఁగూడఁ బ్రార్థింపవచ్చును. మాకిక్కడఁ గాంతలా? అంతఃపురములా? పడుకగదులా? ఎవ్వరువచ్చుటకు సందేహింపవలసిన పని యేమున్నది?

దా—మహాత్మా ! పెద్దలదర్శనమునకై వచ్చునప్పుడు ముందుగ రవంతవార్త నంపుట యాచారము కావున—

దత్త—మాటకుమాట యటు తేల పెంచెదవయ్యా? పోయి మీరాజును దీసికొనిరమ్మ.

(దామోదరశర్మ పరికిమించును).

మందా—విభారెవ్వరు తఱచుగ మాటలాడకుండు. మీమాటలకు నామాటలకు వ్యత్యాసమున్నయెడలఁ బట్టుపడిపోవుదును. నేను జ్ఞానసి ధుఃదను. చపలా! నీపేరు బుద్ధదాసుడు దుగ్గా! నీపేరు సీతీనధి. మఱచిపోకుండు.

[దామోదరశర్మ వినయాదిత్యునితో నాశ్రమమునకు వచ్చుచు.]

చప—(తనలో) ఆహా! ఏమి తేజము—మనసులో మెఱపుమెఱసినట్లయినదే

విన—మహాత్ములారా! నమస్కారము.

మందా—మాకు నమస్కరించుట కాదయ్యా! అదిగో ముం దట్లుపో
యి బుద్ధదేవునకు నమస్కరింపుమా

విన—బుద్ధదేవా ! నమస్తే.

మందా, దుర్గ, చప—బుద్ధదేవునకు జయ ! బుద్ధదేవునకు జయ !

మందా—రాజా ! కూరుచుండుము. మత్తీ ! నీవుకూడఁ గూరుచుం
డుము.

(అట్లు కూరుచుండేరు.)

విన—మహాత్ములారా ! మిమ్ము దర్శించి కృతార్థుడ నైతిని.

అ. వె. కమ్ముటిండ్ల దుష్టగంధవాహాని పీల్చి

నాతఁ డబ్ధితీర ? మందినట్లు,

కుటిలభవమునందు ? గుడుగుడుగుంచము

లాడు నేను మిమ్ము ? నలరఁ గంటి ;

కంటిగ్గింతతోడ ? గానుగె డ్దులు

ప్రబలరాజ్యతంత్ర ? బంధ మొంది

తిరుగుచుంటి నొక్క ? తీరుగా విశ్రాంతి

ముదము గనక పుణ్య మూర్తులార !

మందా—మహారాజా ! ఇప్పుడు నైత్రయాత్ర బయలుదేరితివని ?

విన—చిత్తము.

మం—ఇక్కడనుండి మఱి యే రాజ్యమునకుఁ బోవుదువు ?

విన—స్త్రీరాజ్యమునకుఁ బోవలయు నని వెల్లదు నైత్యముతో నమీ
పరమానే విడిసితిని.

మం—బుద్ధదాసా ! స్త్రీరాజ్య మిక్కడ వెంకటాచలమయ్యా ?

చ—దండెత్తు నైత్యమునకుఁ బాడెండుకోశములు. పాటిపోవు నైత్య
మునకు ముప్పదికోశములు.

దు—ఇరువదికోశములకంటె హెచ్చుదూరము లేదు.

మరి—మహారాజా ! నీసేన గొప్పది కాబోలు నేమి ?

విన—ఎనుబదివేల కాల్బలము ఇరువదివేల యశ్వబలము మాత్రమే
యిప్పుటి కున్నది.

నుం—స్త్రీరాజ్యమున కేమాత్రము నైనయ మున్నదో ?

విన—పదివేలకుఁ దక్కువగా నుండు నని వింటిని.

నుం—మొదలే స్త్రీలుకదా. అందుపై నల్పనైస్యవతులు కదా. నీవు
వారిపై దాడి వెడలనేల ?

దు—తగినబల మున్నది కావున బయలుదేరినాఁడు.

విన—అట్లు కాదయ్యా—మాతాతగా రగు లలితాదిత్యుఁడు స్త్రీ
రాజ్యమును దన జైత్రీయాత్రలో గెలిచినాఁడు. ఆయాచార
ము నే నేల మానవలయు నని.—

చప—(నవ్వుచున్నది)

దు—ఏమి బుద్ధదాసా ! నవ్వుచున్నావు ?

చప—నీతినిఁజే! నా కొక్కసందేహము తోచినది.

గీ. తాత సత్రింబు గట్టింపఁ | దానుగూడ
సత్రినిర్మాణ మొనరింపఁ | జనును గాని,
తాత యెవనినో గొట్టుగఁ | దానుగూడ
నలీనిమనుమని గొట్టుట | యర్హ మగునె ?
తాత సత్కవికృతు లందఁ | దానుగూడ
సత్కవులచేతఁ గృతు లందఁ | జనును గాని,
తాత చెడఁద్రాగి నడువీధిఁ | దాండవింప
దానుగూడను ద్రాగుట | లెప్పు దొక్కొ ?

దు—బుద్ధదాసా ! రాజులకు జైత్రీయాత్ర తప్పపనులలోనిది కాదు

లే—నీ వట్లనగూడదు.

విన—బుద్ధదాసా ! నా జైత్రీయాత్ర నిట్లభిక్షేపించుట తగునా ?

మందా—నుహరాజా ! నీ వేమియు ననుకొనకుము. శ్రీపంచము వేద
 లిన మాకు మీచర్య లన్నియు వెచ్చిగాఁ దోఁచక మానేవు.
 మాచర్యలు నీకుఁగూడ నట్లే యుండవచ్చును. మీకు మోకు
 దృష్టిపథములే వేఱు. మీదైత్రీయాత్రీ యధిక్షేపణార్హ
 మేల కాదో నేను గొంతసేపటిలోఁ జెప్పెదను. మీతాత చేసిన
 మహాకార్యములు నీకంటె నా కెక్కువ తెలియవు కాని చెప్పె
 దను. ముక్తకేశవస్వామి యనుపేర స్వర్ణవష్టవిగ్రహమును
 స్థాపించినాఁడు గోవర్ధనుఁ డనుపేర నొక రజతవష్టవిగ్రహమును
 బ్రతిష్ఠించినాఁడు. ఏబదిన్నాఱుహస్తములుగల ఏకశిలాస్తంభ
 మును స్థాపించినాఁడు. పెద్ద చతుశ్శాలయు గొప్ప జనవిగ్ర
 హమును గల రాజవిహార మను నొక్క మహాపట్టణమును ని
 ర్మించినాఁడు. ఎరుబదిన్నాఱువేలతులముల బుగారుతో ముక్త
 కేశవస్వామి విగ్రహమును, నెనుబదిన్నాఱువేల రజతముతోఁ
 బరిహాసకేశవస్వామి విగ్రహమును, నెనుబదిన్నాఱువేల పృష్ఠ
 ముల యిత్రడితో మిన్నఁగు బుద్ధవిగ్రహమును స్థాపించినాఁడు.
 ఈపనులలో నీవు దేని ననుకరించితివి? బుద్ధమతాభిమానములో
 నీతాతకంటె నీ వధికుఁడవు కదా, బుగారు వలదు, ఇత్రడి వలదు,
 పాపాణముతోఁ బనియగు శిముల బుద్ధవిగ్రహమునైన నీవు ని
 ర్మింపఁగలిగితివా?

విన—లేదని చెప్పటకు నేను లజ్జపడుచున్నాను. కాని ప్రయా
 డలో లక్ష కొక్కటి తక్కువయగు నశ్వములను దాన
 మొనర్చి, లక్షగుట్టములను దానమొనర్చినవాఁడు నాకంటె
 ఘుఁగుడని గంగలో శిలాశాసనము చేయించితిని.

మందా—వినయాదిత్యా! నీవు యోగ్యుఁడవు కావని, దాతవు కావని,
 బుద్ధమతాభిమానవి కావని నేనుంటినటయ్యో? శాశ్వతములైన

విగ్రహవిహారనిర్మాణములను నీవుపేక్షించి యశాశ్వతమైన జైత్రీయాత్రకు బయలుదేరితివి. సీతాత గెలిచిన రాజులను దిరిగి నీవు గెలువవలసివచ్చినదా లేదా? సీతాత జయమెంత యశాశ్వతమో నీజయముకూడ సంతయే యశాశ్వతము కాదా? ముందు జైత్రీయాత్రాకార్య మేల యారంభించితి వోయీ నాయనా ?

చపల — ఒకల శక్తియున్నది. చేత సైన్యమున్నది. సులభముగా నితరులను జావగొట్టవచ్చును గదా యని —

మందా — బుద్ధదాసా ! నీ పూరకుండుము.

విస — ముందు జైత్రీయాత్రలో ధనసంపాదన మొనర్చి తరువాత మహాకార్యములను జేయవచ్చునని యెంచి దీనిని దలపెట్టితిని.

మందా — నీవు ప్రయత్నించి ధనము సేకరించి మహాకార్యములు చేయఁజేయుటకు బ్రహ్మకుడువని యేమి నమ్మకము? జైత్రీయాత్ర లొనర్చు రాజుల కపాయము నీవవలె నెల్లప్పుడుగూడఁ దిరుగుచునేయుండను గాదా? సీపౌజల యదృష్టమున బ్రదికితివి కాని యశ్వధా జరుగవలసివచ్చేదా? ధనముకొనుటకు నీవు దండయాత్రలకు బయలుదేరితివని నేను నమ్మఁచును. సీతాతగా నొనర్చిన మతవిషయకమహాకార్యముల సనుకరించుటకు నీరాజ్యములోని ధనమే నీకుఁ జాలును. నాయనా ! సత్కార్యరచన యెప్పటికో యట్టెప్పటి యుంచెదరా? ఎప్పుటికోకాదు జేపట్టి కి — నీ విచ్చట — ఈ స్వేచ్ఛతో, ఈబుద్ధితో — ఈయిరుపద్రాత్రలో నుండువని చెప్పఁగలవా? రాజేంద్రా! నీవు సీమంతివంశఁ జూచుచున్నా వెందులకు? అలస్య మయినది కావున శిబిరమునకుఁ బోవ నెంచుచున్నా వా? సత్తోషమే వయచేయుచు

విన—మహాత్మా! నాయభిప్రాయ మది కాదు. మంత్రీ! చంద్రాస్త
మయము కావచ్చినది. ఈయకవిలోఁ జీకటిని నీ వొక్కడేపు
పోలేవు కావున నిప్పుడే పొమ్ము. నీవు లేకుండ సైన్య మచ్చట
నుండఁ దగదు.

దా—మీరుగూడ దయచేయరా?

విన—దొరకక దొరకక పుణ్యమూర్తులసన్నిధి సుభవించినది. నేను
రాను. ఎన్నియోసందేహములు వీరివలనఁ జెలిసికొనవలసి
యున్నవి. నే నీరాత్రి రాను. ఉదయమున నీవు నాకొఱకు రా
వలయును.

దా—మీరొక్కరు నిట నుండఁ దగదు.

విన—తీవ్రతకమువలెఁ బ్రకాశించు ముగ్ధుమూర్తులసన్నిధి నుం
దును. నా కొంటరితన మేమున్నది.

దా—నేను పోయి కాగడాల నిచ్చి కొండఱభటులను బంపును.

మందా—మహారాజా! మీమంత్రీ చెప్పినమాట బాగుగా నున్నది.
కొండఱభటుల నిక్కడకుఁ బంపుట కంగీకరింపవలయును.

విన—భటులు నారక్షకొకాకా?

మందా—సర్వప్రజారక్షకుడైన నీ కొకరిరక్షతోఁ బని యేమున్నది?
భటులు కొండఱుగూడ నుండుట రాజమర్యాద. దాని నతి
కఠినుఁడు మీ?

విన—మారాజత్వము, మారాజమర్యాదలు, మాభటపరివేష్టనము
లు, —మారాజిరములలో, మారాజులలోఁ గాని మహానుభా
వుల పవిత్రవిహారములందుఁ గూడనా? తప్పు కాదా? ఇచ్చు
టమేమే ఖిలాభటులము.

మందా—నీతినిధి! ఏమిదొడ్డమహారాజోయి! వినయాదిత్యుఁ డనుపే
రికొదగుమహాయ్యా.

దో—అటులైన నేను బోవలసిందేనా?

వినో—అవశ్యము నీవు నాకొక కెవరినికూడఁ బ పవలను. మంత్రీ!
నీవు వారతకొక కా దోశన పడుచున్నావు కాబోలును.
లోకరక్షకుఁడగు బుద్ధదేవుఁ డదిగో—ఆతఁడే రక్షకుఁడు.

మంవా—
దుర్గ—
చప—

}

జయా! బుద్ధదేవా! జయా! బుద్ధదేవా!

దా—మహారాజా! నమస్కారము మహాత్ములారా! నమస్కారము.
కోటిపాణియు లేమహారాజుపాశములో నిమిడియున్నవి. కని
పెట్టి యుండుఁడు

వినో—మంత్రీ! నీకేటివెళ్లి—చూపువ్రాసంగమున కడ్లురాక యింకఁ
బొమ్ము. ఈ మొక్కరాత్రియైన నే నీసన్యాసులలోఁ బాతా
లికసన్యాసివై బుద్ధదేవప్రార్థన మొనర్చుచు సత్కాలక్షేప
మొనర్తును. పుట్టినది మొదలు చచ్చువఱకు నొక్కటే రాజ
కీమూ దోశనమా? ఒక్కటే ధనసంపాదనప్రయత్నమా?
ఒక్కటే యధికారాన్నివాధిసంధిమా? ఒక్కరాత్రియైన నేను
వాని నన్నిటిని మఱువఁదగదా? తిరిగి తెల్లవాటదా? తిరిగి కా
డిక్కిరింప మెడ దూర్చు క్కారకుందురా? తిరిగి మీరు ‘హా, హా’
యని పోకిచి నన్ను నడపించకుందురా? ఈరాత్రికి నన్ను
వదలిపెట్టము. ఈరాత్రి నేను కాశ్మీరాధిపతిని గానని యను
కొమ్ము. పొమ్ము.

దా—చిత్తము. (ఓమ్మరిమించును)

దుర్గ—(తనలో) ఆహా! ఒక్కఁ డిన్నాఁడు. కైజరుతో నొక్కపో
టు పొడిచి యీతని నుల మొడిపఁదగినది. ఈతనితో మా
రాష్ట్రమునకు సర్వభయనాశన ముగుచు కాని యీతని (గ)

హిందీ తీసికొనిరావలసిన దని రాణిగారి యాజ్ఞ యగుచేత
 కైజారు మొలతోనే యుండవలసివచ్చినది. ఈశండు పోలి
 ములతోనే యుండవలసివచ్చినది. మే మింక భయముతోడనే
 యుండవలసివచ్చినది. ఇట్లులైన నీతని బట్టుటకు మాబలా
 తక్కిరమున నొప్పుకొనినది కాని యామె అంతమాత్ర మిష్ట
 ము లేదు. మోసము వల దని తోచివైచినయెడల రాజు
 కార్య మగునా?

విన—మహాత్మా! జ్ఞానసింధూ! బుద్ధమతసారమత నాల్గుమాటల
 లోఁ జెప్పఁగలరా?

మందా—భవము సర్వదాఃఖిపూర్ణము. అట్టి దుఃఖమునకుఁ దృష్టయే
 మూలకారణము. తృష్టానిర్మూలమున దుఃఖనిర్మూల మగును.
 అష్టాంగశీలాదులవలనఁ దృష్టనిర్మూలమగును.

దూర్గ—(అపవారించి) మంత్రీ! లేనిపోనిమాటలు పెంచవలదు. శీఘ్ర
 ముగఁ దెలుపువలయును. ఈతని మంత్రీ యెవ్వరినైనఁ బంపు
 నేమో యని సందేహ మున్నది.

మందా—మఱేమియు భయము లేదు. ఈతనిమంత్రీ పంపునెడలఁ
 బదిమందిని బంపుచు. ఇరువదిమందిని బంపుచు. ఈమామిడి
 తోపుప్రక్కనే మనకు నూర్చుకుంటు యుండ మన కేమిభ
 యము?

దూర్గ—(అప) అంతవఱకుమాత్రీను రానిచ్చు పెండులకు?

మందా—(అప) నే నెఱుఁగుదును. చూచితివా? మన మేమో యా
 లోచించుకొనుచున్నామని మహారాజుజ్ఞుడే సందేహపడుచు
 న్నట్లున్నాడు. (నవ్వుచు) మహారాజా! ఏమి యాలోచించు
 చున్నావు?

విన—మీ కేదో యోజించుచున్నారని నే నూరకొంటిని.

మందా—మహారాజా! మా కేమియ్యోజనలుండును! ధనము సంపాదించవలయుననియా? రాష్ట్రము సంపాదించవలయుననియా? కాంతను సంపాదించవలయుననియా? కీర్తిని సంపాదించవలయుననియా? ఒక్కనిర్వాణచింత తక్కు మఱియేచింతయు మాకు లేదయ్యా. ఏదియో రావలయునను దేవులాట మా కెన్నడులేదు. ఉన్నదేదో పోయినదాఁక మా కొక్కటే తహతహ, మహారాజా! మఱి యేదైన పశిన్న మడుగుదువా?

విగ—జ్ఞానసింధూ! యుద్ధమునుగూర్చి బుద్ధదేవుని యభిప్రాయమేమి?

మందా—“ఒకలు విజయముఁ జెరుదురు: | దొడలఁ గయ్యమునకుఁ బరిలేక కాంచువు: | జనకు గాని యన్నివిధముల పోరాట | మాఁగనక్షణ శత్రురక్షకై తగునతె | యహ మయ్య.”
అని బుద్ధదేవుఁ డానతిచ్చినాఁడు.

విగ—కావున దైత్రీయాత్ర నిషిద్ధ మన్నమాట.

మందా—నాయనా! అహింసయే ప్రవృత్తాన మైనమతమునందు దైత్రీయాత్ర నిషిద్ధ మనుమాట వేతె చెప్పవలయునా? దైత్రీయాత్ర నిషేధించినంతమాత్రమున నీ కెంతయో యిబ్బడిగా నున్నట్లగపడుచున్నదికదా మాబ్రాహ్మ కెంతకష్టభూయిష్టమో నీ వాలోచించుకొంటివా?

“తీగవై గాఁగఁగలములఁ | ద్రోపుకంటె
దనకుకను లూడదీసికోఁ | దగును యతికి;
ధరణిలో నుండు మూలముల్ | త్రవ్వకంటె
దనదు నెముకలు ప్పెఱికికోఁ | నగును, యతికి.

అని మమ్ముగూర్చి బుద్ధదేవుడు బోధించినాడు. ఇంతయడవి యున్నదా ? ఒక్కఁడు మేము కోసి తినఁదగదు. ఎవఁడైన నీయవలయును. అప్పుడు తినవలయును. అడవిలో మా కిచ్చువాఁడెవ్వఁడుండును? ఏగొరవంకయో, యేచిలుకయో కొట్టి ప్రమాదమునఁ గ్రిందఁ బడవైచిన కాయలనో గాని రాల్చివైచిన యాకులనో దివి బ్రదుకుచున్నాము. బొమ్మజెముడుపండు దినుటలోఁ గాకికున్న స్వశంత్రిత మనుష్యులమైన మాకు లేదు. ఎందు కింతపడుచున్నాము. సహ్యసము నిర్వాణమునకు దగ్గఱదారి యని యామహాత్ముఁ డానతిచ్చినాడు.

విన—ఆహాహా ! మీ కీచిన్నతనములో నెంతవైరాగ్యము కలిగినది!

మందా—మేము చిన్నవారమే యగుచుము. మాయందఱిలోను మిగులఁ జెన్నవాఁ డీబుద్ధదాసుడు.

చప—(తనలో) నిజమే. పదునాతొమ్మిదావను కన్నెటికమైనఁ గాలేదు.

విన—మీ కిద్దఱకుఁగూడఁ బెండ్లి కాలేదా ?

మందా—లేదు. మా కీచిన్నతనములో నింతవైరాగ్య మెట్లు కలిగినదని నీ వాశ్చర్య మొందుచున్నావు. చిన్నతనమే వైరాగ్యమునకుఁ దగినకాలము. ఎదిగినకొలఁది వృద్ధియగునది వైరాగ్యము కాదు. లాఁపట్యము.

ఆ. వె. అగ్ని రాజుచుండ ? నట్టె యార్పఁగవచ్చు

నాశ లంటుమంట ? లార్పఁ దరమె ?

పురిటిబిడ్డవాలు ? కిర మట్టె సరిచేయ

వచ్చు ముదురుతలకు ? వంక చెడునె

బ్రహ్మపుత్ర నష్టపటుపంగవలె నన్నఁ

బుట్టుచోట దానిఁ ? గట్టవలయు,

నంతేకాని నడుమ ? నడ్డకట్టను గట్ట
కట్ట తెగును నదికి ? గతియు హెచ్చు.
అనుభవించుకొలది ? నత్యాశయే కాని
సుంతయైన మదికి ? శాంతి లేదు
గాన ననుభవంబు ? గలుగకపూర్వమే
భవమునుండి వెలికి ? బడుట సుల్గువు.

విన—సులువని మీరు సులభముగాఁ జెప్పుచున్నారు కాని యబ్బా !
ప్రపంచత్యాగమృకంఠఁ గష్టము వేతొకటి లేదు. కాని మీ
రొనర్చినవారు కావున మీకు సులువుగా నున్నది. ఎప్పుడోకా
నిమీకు భోజనమే దొరకదు కదా. మీ రిట్లు పుష్టిగ నున్నా
రెందుచేత ? వికసించినశద్దములవలె నిండుగఁ, గంటి కి
పుగఁ, త్రమున కాష్టాదకరముగ నున్నారే ?

మందా—న్యాయనా ! తపస్తేజ మనఁగ నదియే.

ఆ. వె. అశననియమ మున్న ? యతనికిఁ గాయస్థ
దోషసమితి యంత ? తొలఁగిపోవ
స్థటికతుల్యమైన ? శాశ్వతదేహంబు
నిల్చి వెలుఁగుచుండు ? నిర్మలముగ.

గీ. పుటము లొందినబుగారు ? పొలుపుఁగాంచు
సానబట్టిన హీరము ? శస్త్రమగును
బులుగడిగినట్టి ముత్యంబు ? వెలయు మిగుల
మనుజుఁ డుపవాసదీక్షచే ? మహిమఁ గాంచు
నిండుకడుపున గుఱకతో ? నిద్ర పొంగ
మండుకడుపున బుద్ధనామంబు వెలుఁగు
నీటితో నున్నకలశంబు ? నీట మునుఁగు
గాలిమాత్రమే కలయిది ? తేలియాడు.

దుర్గ—జ్ఞానసింధూ ! మనకు బుద్ధదేవప్రార్థన మాలస్య మగు చున్నది.

మందా—నీతినిధీ ! నిజమే. మహారాజా ! బుద్ధదేవుని బ్రాహ్మణమా? విన—అవశ్యము మీతో బుద్ధదేవప్రార్థన మొనర్చుట కదా యిక్కడ నిల్పితిని.

మందా—అట్లులైన నదిగో యావసారాలో నీరున్నది వాడినోకొని మొనర్చుకొని రమ్ము.

(విషయాదిత్యుఁ డట్లుచేసి వచ్చును.)

బుద్ధదానా! బుద్ధదేవుని కెడమనైపునఁ గలశములోఁ దీర్థమున్నది. ఆకలశ మిటకుఁ బెమ్ము. (చివల చ్చియిచ్చును.)

విషయాదిత్యా! ఇదిగో యీబుద్ధాభిషేకితీర్థమును బుద్ధదేవుని దలఁచుకొని తామ్రము. (కలశ విధర్చును.)

విష—(త్రాగి కొంత వెగఁ నటించి) మహాత్మా! మఱిమియు లేదు. అడవిని రగుటచే వెగలుగ నున్నది. కృతార్థుడై నెత్తిని.

మందా—అమ్మ! దేవుని బ్రాహ్మణము.

గీతక.

భక్తులార బుద్ధదేవు-భజనసేయకే

పరమశాశ్వతంబు నిర్వాణపదవి నందుటకును॥ భక్తులు.

మంచిదృష్టి మంచియూహ - మంచివాణి మంచికనియు

మంచివైన యెనిమిదియుగ ముంచితిముగ గలుగున్లు॥ భక్తులు.

పరమపురుషు భక్తిపాప-భంజన హృత్సభాఘ

పరమశాంతియుతమనస్కు-భవ్యచరితు దేవదేవు! భ

విన—(అది నిఁ దూలచు పాగుచున్నాఁడు)

మందా—మహారాజా ! తూలచున్నావు. బంకముగ నిలువఁ జెప్పు.

విష—అట్లులేల తీరుచున్నది.

మందా—మహారాజా ! ఎంతయశస్వవంతుడవయ్యా ! రవంతిసే
పటిలో నెంతభక్త్యావేశ మొదిలివయ్యా ! సంతతము ధ్యానిం
చు మాకు నీయావేశములో సహస్రాంశమైన నెన్నడు సిద్ధిం
పలేదయ్యా ! నీ దెంతపుణ్యజన్మమయ్యా ! బుద్ధదేవునికి నీ
యం దెంతవాత్సల్యమయ్యా !

విస—ఇది-ఇది - నిజముగా భక్తి-భక్తి-వలన కలిగినదేనా-నేను-నేను
దాగినదానిలో మత్తు-మత్తు-ఏమియు లేదు-లేదు గదా-తీర్థ
ము రవంత వెగ్గులు-వెగ్గులు— (తూలుచున్నాడు.)

మందా—బుద్ధదాసా ! తూలుచున్నాడు. క్రిందఁ బడకుండఁ బట్టు
కొనుము.

చక—(దగ్గఱఁ దీసి పట్టుకొనును.)

విస—నీవు-నా-నా-భార్యయైన-క-కల్యాణివేనా ! నా-నా - నాకు
సన్యాసులు విషము-విషము-పెట్టి-మంత్రి-మంత్రి—

(మూర్ఛావశుఁ డగును.)

దుర్గ—ఇతని కెంతలో మత్తు తల కెక్కినది. ఈమత్తులోఁ గూడ
నాడుదానిస్వర్గ మిట్టె గోహించినాడు.

చపల—(తనలో) ఇతనితలకు మత్తెక్కుట కేమి గాని నాయొడలా
పాదమ స్రవము జలజల లాడుచున్నది. కాశ్మీరదేశాధిపతి నా
భుజముపైఁ దల మోపి మూర్ఛావశుఁ డయ్యెను. మత్తుత్రాగు
టవలన నాతనికి పారవశ్యము మగవాని తాఁకుటవలన నాకుఁ
జూరవశ్యము. అహా ! ఇదియేమి—ఈయనభవ మనిర్వాచ్య
మగుచున్నదే.

అ. ప. మనసు వెలిగి వెలిగి ! తనరీస మయ్యెనో
దేహ ముదికి యుదికి ! తేలి కగుచు

మనసుతోడఁ బైకిఁ బూర్ణమై పోయెనో
చిన్నదాన నేమిఁ చెప్పగలను.

(రాజును గడ్డిపైఁ బండుకొనఁ జేయును.)

దుర్గ—అహా ! ఎంతవృథాశరీరుఁ డెంతశీఘ్రముగఁ బారవశ్య మొం
దెనో ?

మందా—దుర్గా !

గీ. శక్తిహీనుని కబలపైఁ సందియంబు
కుటిలవిభవకుఁ బ్రజలపైఁ గొంఠెములును
మహితబలునకుఁ గిణ్వసామగ్రిమత్తు
త్వరగఁ దల కెక్కు మఱియు నెంతటికి దిగవు.

గీ. సర్పముఃఖజంతువిషము దోషజ్వరంబు
వివిధసాంకామికామయఁ విలతి మఱియు
మదపదార్థంబు దిక్కసమృద్ధిలాఘ్యఁ
ద్వరగ వేధించు దుర్బలఁ నరునికంటె.

కావలసినపని యేదియో కొంత యైనది. ఇక నాలస్యము చేయఁదగ
దు. చపలా ! ఈలతో సజ్జ చేయుము.

చ—(ఈల యూఁడును.)

[ఇద్దఱుభటులు పోవఁజింతురు.]

మందా—ఏమిరా ! గడ్డిములు బండ్లకు సిద్ధముగఁ బూర్చియున్నవా?
భటులు—చిత్తము.

మందా—మీ కీతనిని భద్రముగఁ దీసికొనిపోయి బండ్లితో నుంపు.
దు. మేముకూడ వచ్చుచున్నాము.

భటులు—చిత్తము. (వారు రాజు నెత్తుకొనిపోవుదురు.)

మందా—అహా ! రా జెంతవృథాచేయున్నాఁడో.

గీ. పడుగటకు నహమా శాలి ? బలము కలదు
 పాణికోట్లరు రక్షించు ? పాణి ముండు
 నేది యెటు లుండినను లాభ ? మేమి కలుగు
 నుండవలసిన మతి చెడి ? యుండునపుడు ;
 ఒక్కశంకు. వో తిరుగుఁ డో ? యుగాదిపోవ
 నీటియంత్రము తిరుగక ? నిల్చిపోవు
 నొక్క-మెట్టో తీగయొ జాతి ? యుండునపుడు
 మోతకే క్కాని వీశియ ? మోత కగునె ?
 ఎన్నికోర్కులు తంత్రంబు ? తెన్ని యెన్ని
 యెన్నిపన్నాగములు మన ? సున్న వేళ
 నది రవత స్త భిపగ ? నన్నిబండు ;
 అఖిలసృష్టికి కారణ ? మగును మనసె.

దుర్గ—మనమింకఁ ద్వరగఁ బోవుదము రండు. ఇంక ముం దేమిజరు
 గునో పరమాత్మనకే యెటుక.

చప—(తనలో) ఏమున్నది ? నే నీమహారాజుచేతఁ గన్నెడఁ దీర్చి
 చుకొనుటకుఁ బ్రయత్నింతును. ఇంకచక్కవర్తి మాకోటలో
 నున్నప్పుడే నా కీముపకారము జరుగనియెడల మఱెప్పుడు
 జరుగుచు ?

దుర్గ—మనమే యీమాయాకృత్య మొనర్చితి మని తేపురాత్రి మన
 కోటఁ గాశ్మీరసేనాధిపతి ముట్టజించుచు.

మంధా—నా కది నమ్మకము లేదు. (ముగ్ధుడు నిష్క్రమింతుడు.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

ॐ చూడామణి

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము: — కోటలో భాగము.

[ప్రవేశము: — కారాగృహమున వినయాపిత్వము;

చపల స్త్రీహామనున]

చ—చూచినతోడనే బుద్ధిపుట్టినట్లే, బుద్ధిపుట్టినవెంటనే ప్రియత్నించినట్లే, ప్రియత్నించువెంటనే ఫలము కలుగునట్లెల్ల నాహా! ఇంకఁ గావలసిన దేమి? నాయన్న మేమగునో యని గుండె-కొట్టికొనుచున్నది. ఈసంగతి రాణిగారికిఁ దెలియునేమో యని మఱింతఁ గొట్టుకొనుచున్నది. ఆతనిపై ననురాగమున నంత కంటెఁ గొట్టుకొనుచున్నది. సుదేశముయ భయముయ మించిపోయినరాగము నన్నిటకు మెడబట్టి గెలుచుచుండ నేనేమి చేయఁగలను? మహారాజు నిరసించిన సత్తె-రాణిగారు నన్ను హింసించినసత్తే, నేనునాప్రియునిజూచి మాటలాడకమానను. బుద్ధాశ్రమమున నాతని శాంతినించినప్పు డది మూర్ఖయా, స్వర్గమా? వెళ్ళియా, మాయయా? యేమియో గుప్పటికిని తెలిసినది కాదుకదా! అందుపైని మఱియొకమా రిక్తియచుభవము: గలిగినపిమ్మట పాణి మెగిరిపోయిన సత్తే; ప్రహలదముఁ భస్మమైన సత్తే.

విన—(లోనుండి) బుద్ధదేవా ! బుద్ధదేవా ! బుద్ధదేవా !

శప—ఇంకను బుద్ధాశ్రమమందున్నట్లు భ్రమించుచున్నాడాయేమి?
కాదనుకొందును. ఇంకేమిపలుకునోకూడ. వినవలయును.

విన—తిరుగఁ గారాబంధమా ? బుద్ధసన్యాసులమూలముననే కారాబంధమా ? బుద్ధప్రాగ్భవమందే కారాబంధమా ? బుద్ధత్వపానముననే కారాబంధమా ? దయ లేదా మహాత్మా! నిన్ను భక్తితో సేవించుచున్న నన్నే యిట్లుచేసేదవా? నే నెట్లువిడుదలయగుదును? నే నెచ్చట బంధింపబడియుంటినో నేనే యెఱుంగనప్పుడు నామంతు లెఱ్ఱెఱుంగఁగలరు? కావున విముక్తికవకాశ మేదియుఁ గానఁబడదు. నాసేవకు నే నెంతదూరముననుంటినో—మంత్రు లేప్రయత్నమున నున్నారో—ఏమియుఁ దెలియదు. కళ్యాణీ ! ప్రాణిప్రియా ! నీదర్శనము నా కీజన్మమునఁ దిరుగఁ గలుగునా ?

(చపల ముందునకు వచ్చును.)

చ—మహారాజా ! నమస్కారము.

విన—(తేటిపాటఁజూచి యూరకుండును.)

చ—మహారాజా ! మఱియొక నమస్కారము.

విన—దీర్ఘాయుష్మతివి కమ్ము ! కాని నేను మహారాజనని నీ వెఱ్ఱెఱుంగుదువు ?

చ—నేను మిమ్మొకసారి చూచియుంటిని.

విన—అలాగా ! ఔనుసుమా ! ఇదేరుగు. ఇదేపాడుగు. ఇదేవయస్సు—ఔను జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది. ఇదేముఖవైఖరి—ఇదే కంఠధ్వని—చూడు నిన్నుఁగూడ నేను జూచినట్లున్నది.

చ—చూచినారు. మి మ్మిక్కడకుఁ దెచ్చిన బుద్ధసన్యాసులలో నేను గూడ నుంటిని.

విన—ఆ, ఆ, ఆ! (సందేహించుచు) ఆడుదాననైన వెనుక బుద్ధ
సన్యాసివేషము వైచితివా? వెనుక బుద్ధసన్యాసివై యిప్పు
డాడువేసమువేసితివా?

చ—ఆడు దేకారణముననైన బుద్ధసన్యాసివేషము వేసియుండవచ్చు
ను గాని యన్నియు వదలుకొనిన బుద్ధసన్యాసి యాడువేస
మేల స్వీకరించునయ్యా!

విన—నన్ను బుద్ధదేవుడు తీసుచునుగాక! నాకు బుద్ధసన్యాసులందు
విశ్వాసము లేగిందీ.

చ—అట్లులైన నేను మగవాడనై స్త్రీవేషధారణ మొనర్చితివనియే
మీ సందేహమా? అట్లు తలవంచుకొని మాటలాడుదు లేల?
నావంక బాగుగా జూడుడు. నేను శైలూషకాంతనో, జన్మ
కాంతనో మీరు గ్రహింపనేలేరా? సారంగసన్నిభములై
సహజములైన యీముంగురులు మగవాడు నాటకములో
నెత్తిని గట్టుకొన్న సవరమువలె నున్నవా? సాముఖ్యుండు
గల సహజలవణ్యము రంగులో నైగనిగ్యము జీవకళిలో
స్త్రీతత్త్వసంస్కారము మోటముగముగల మగముండకొడు
కు హరితాశపుబూతచేత సభ్రకపుడాకుచేతఁ గలిగించుకొని
నవే యని మీరు భ్రమపడుటకంటె వింత యున్నదా?

(గుండెలపైఁ జేయినై చుకొనెను.)

విన—ఇక్కఁ జాలు. ఇక్కఁ జాలు. నీవు యథార్థముగఁ గాంతవే యై
య్యుడవచ్చును. ఈతత్త్వపరీక్ష నా కిప్పు డక్కఱలేదు. నేను
కొన్నిసంగతు లడిగెదను. నీవు దయయించి చెప్పగలవా?

చ—అడుగుడు.

విన—నీలో వచ్చిన బుద్ధసన్యాసు లిద్ద తెవరు?

చ—మంత్రి యొకతె. సేనాధినాయక యొకతె.

విన—ఇది స్త్రీరాజ్యమా ?

చ—ఔను.

విన—నీ వెవ తెవు ?

చ—నేను పద్మావతిరాజ్యమణి దాసిని. నీటిలో మత్తుపదార్థమును గలిపి మీచే ద్రావింది బండిపై మీ మ్మిటకుఁ దెచ్చి కారలో నుంచితిమి.

విన—అది చెప్పనక్కఱలేదు కాని న న్ని కారలో నెంతకాల ముంతు రో యెఱుఁగుదువా ?

చ—విడుదల యగువఱకు.

విన—విడుదల యెప్పు డగును ?

చ—మంచిదినములు వచ్చినప్పుడు.

విన—అవి యెప్పుడు వచ్చునో ?

చ—నేను జ్యోతిష మెఱుఁగనయ్యా!

విన—జ్యోతిష మక్కఱలేదు. మీరాణిగారితో నీవు చనవుగా నుండువు కదా ; ఆమెయభిప్రాయము నీకుఁ గానంతయైనఁ దెలియకుండునా ?

చ—చూరాణిగా రెవ్వరికిఁగూడఁ జన వీయరు. ఆమెవంటిస్త్రీ లోకముననే లేదని నానమ్మకము.

విన—అయియుండవచ్చును. సంతోషమే కాని నీవు నాకు శత్రుపక్ష పుదానవు కదా యిక్కడకు వచ్చి నీవు నాతో సేరహాస్యము జేల రప్పితివి ?

చ—ఇంతకుముందే యీహాస్య మడుగవలసినది కదా? ఇప్పు డడిగితివేల ? ఇప్పుడైన మీరు నామనస్సును దెలిసికొనుటకుఁ బ్రయత్నించినందులకు సంతసించితిని. అంతమహారాజుగనా! ఎందఱొదలురాజులనో పాదాకాంతులుగఁ జేసికొనినవారు

కదా ! అట్టిమహారాజునకు నేఁ డెట్టిపితి సంభవించినది! ఏమి చేయుచున్నారో యని యొకసారి చూడవచ్చితిని.

విస—బద్ధుడనై నందుల కెంతవిచారిం చుచుంటినో చూచి సంతోషించుటకేనా వచ్చితివి?

చప—కోర్కెధముచే సంతోషించుటకు వచ్చిన దెవతెయో? నాను భూతిచే విచారించుటకు వచ్చిన దెవతెయో ముఖవై ఖరిచేఁ గంతధ్వనిచేఁ గనిపట్టనేలేకపోయితివా? మీప్రకృతీష్టాన మింతప్రకృతస్తముగ నున్నదేమి? మహారాజులే—అందులో విద్వాంసులే—అటుపై మహాకవులఁట—ఆడుదాని తలవెండు) కఁ జూచి దాని మొగము కోలమొగమో గుండ్రమొగమో, దానిరంగు బాదముపప్పురంగో పటికఁబల్లపురంగో, అది కొంగ వలె బాడుగుకాళ్ళదో బాతువలె బాట్టికాళ్ళదో, దానిహృదయ మెండుపిడుకవలె రసహీనమో నేటుపనసవలె రసవ తమో, ఒక్కనిముసములోఁ దెలిసికొనఁదగిన స్థితియేక్కాదా మీది? అంతచాకచక్యము లేదు సరేకదా! నేను చెప్పినను దెలిసికొనలేకపోవలయునా? ఇక మీవ్యాకరణపాండిత్యము వాదములో గుడ్డులాటకా? ఇక మీకవిత్వము గ్రంథాలు ధ్వస్తమొనర్చుటకా? మగువహృదయ మెఱుంగి లేకపోయిన తరువాత మీమహారాజత్వ మెందులకు? విద్యలన్నిటిలో నాడుదానిహృదయము చదువఁగలిగినవిద్యయే విద్య—ఆడు దానిహృదయమంతగ్రంథము ప్రపంచమున లేదు. మీవ్యాఖ్య కములు మీవిద్యారణ్యములు దానిముందు గిరగిరఁ ద్రొక్కి యావల పాటవేయవలసినదే. మీరు తెలిసికొనలేకుంటిరి కావున నేను చెప్పుచున్నాను. నేను మీమైత్రిని గోరి వచ్చితిని. నమఁవలయును.

విస—నాతో మిత్రీ నీకే? విగతర్హజ్యుడనై, వ్యర్థుడనై, బద్ధుడనై న నేను నీకేమిచేయగలనని నీవు నాసఖ్యము గోరుచున్నావు. నేను నిన్ను నమ్మను. తిరుగ నెట్లో మోసముజేయుటకే నీవు వచ్చియుంటివో, నీరాణిచే బంధబడితివో! నిన్న నీవేళ నేకదా బుద్ధాశ్రమమున నీవు సంపూర్ణస్వతంత్రుడనైన నన్ను నిర్లక్ష్యముగ నధిక్షేపించితివి! మాదకద్రవ్యపాత్రను జ్ఞానసింధువున కందించినది నీవే కదా?

చప—బోను. నేనే! నీవు తూలి క్రిందబడిపోవుచువేమో యని నాజన్మము తరించునట్లు నిన్ను గట్టిగఁ గాఁగిలిచినదానను నేనే. దీని కేమిచెప్పెదవు?

విస—అసత్యమాడకు. నేనది యెఱుఁగను. నిన్న నేను నీకుఁ బ్రబల శత్రువునను; ఈదినమానఁ బ్రాణమిత్రమునా? నీమాట కేమైన నర్థమున్నదా? నీమాట నాకుఁ దృప్తికరముగ నుండనక్కఱలేదు. సీతైన నున్నదేమో నీయంతరాత్మ నడుగుము. నిన్న నా నోటితో విసముఁ బెట్టిన నీ వీదినమాన నామొగమునకు మంగళ పుటారతి నిచ్చుటకు వచ్చితివా? నేను నిన్ను నమ్మను. నిన్ను ను నాయుడు నీకున్నకోధ విష్టముగా నిప్పు జేలమాటవలయును.

చప—అహా! ఇందుకుఁగూడఁ గారణము చెప్పవలసివచ్చినదా? మహారాజా! నే నేమిచెప్పగలను? పృథ్వీతో నిష్టానిష్టతలకుఁ గారణ మెవఁడు చెప్పుగలడు.

విస—నే నడిగిన దొకటి నీవు చెప్పినదొకటి. నాయుదున్న యనిష్టత యిష్టతగా నేలమాటవలయునని యడిగితిని.

చప—మియుదు నాకెప్పుడుఁగూడ ననిష్టత లేదు. మిమ్ముఁజూడనంతవఱకు నేనెఱుఁగ నేయెఱుఁగను గదా! చూచిన వెంటనే నాకు

మీయందేదో నేను చెప్పలేనిది—అదివఱ కెఱుంగనీది—
అట్టిమనస్థితి నాకుఁ గలిగినది. నాప్రాణ మిచ్చియైన మిమ్ము
మదద్రోవ్యపానమునుండి తప్పింపవలయునని యొచితిని. చెప్పు
నకు నల్వరువంతున నాశ్రమమునకు వెరుక నే నూర్గురుభటులు
కత్తులతో దాగియున్నారు. నేను చచ్చిపోయినను నాయూ
హము మీకు లాభింపకపోవుటయే కాక, మీఁదుమిక్కిలి మీ
ప్రాణములమీఁదికిఁ దెచ్చునని నేను నోరు మూసికొని యూర
కుండవలసివచ్చినది. ఇక్కడకు మీరు వచ్చెదరుగదా అన్ని
యంశములు మీతో మనవిచేయవచ్చునని యప్పటికి మీకు
శత్రువన్నీ నటించితిని. ఇప్పుడు నాయథార్థరూపమున మీయె
దుటఁ బడితిని.

విన—నీ పేరేది?

చప—ఎంతసేపటి కడిగితివయ్యా! చపల.

విన—చపలా! నీమనస్సు దుర్గ్రహముగ నున్నది. నన్ను రక్షించుటకు
నీ వట్లేల సాహసింపవలయును? నేనెవఁడను; నీవెవఁడవు? నీ
పూర్వులెవ్వరైన నాపూర్వులయొద్ద నుండిరా? నీకు నాయెడల
విశ్వాసమునకుఁ గారణ మేమియులేదే! నామంత్రి నాకొఱకుఁ
బ్రాణమిచ్చినాఁ డనఁగ నాతనికట్టివిశ్వాసమునకుఁ గారణము
న్నది, నీ కట్టికారణ మేది? ఒక్కసారియేకదా నీవు నన్నుఁ జూ
చితివి. నావలన నొక్కపారిఁజేయింపకమైన నీవు తీసికొనలేదే?

చప—ఘోషినిసారి చూచినప్పుడు కలిగిన యనురాగమే యనురాగము.
అదియే శాశ్వతము. పదిసారులు చూచుటచేత, నాశ్రీ
యించుటచేత, మొగమోటుమిచేత, నలవాటుచేత, నిరకఁ దప్ప
దుగదా యని యనుకొనుటచేతఁ గలిగిన యనురాగ మొకయ
నురాగమా? పస్తుదర్శనమున ఎంతశీఘ్రముగ ననురాగము

కలుగువో యంతశ్రేష్ఠము. అంతదివ్యము. ఆకాశమున నింద్ర
ధనువు ప్రకాశించుచున్నది. దానిఁ జూచినవెంటనే మన స్పృహ
యింద్రధనుస్సురంగులతో వికసించి, యునికి యింద్రధనుస్సువై
కెగిరి దానిలో నైక్యమైపోవుట యున్నదే అది ప్రశస్తానురాగ
ము. అంతేకాని రాయఁగరాయఁగఁ బుట్టినవేడి తోమగఁదో
మగఁ బుట్టినశుద్ధి యెంతకాల ముండును?

విస—(తలవంచుకొని మాటలాడక యూరకుండును)

చప—మహారాజా! ఊరకుంటి వేల? నాయభిప్రాయ మెఱిగియుండి
యు నెఱుంగనట్లి కనఁబడుచున్నావా? యథార్థముగ నెఱుంగక
యేయున్నావా? ఓభగవంతుడా! సర్వహృదయాంతర్వర్తీ!
నాప్రార్థన మాలకింపుము. తండ్రి! ఈమహారాజును నేను గా
టముగా వలది నాహృదయ మాతని కెఱిగింపలేకున్నాను.
ఒక వేళ నాయభిప్రాయ మాతఁ డెఱిగియుండియు ధనప్రధాన
యైనదాసి కావున దీనివలపు దొంగవలపని భ్రాంతిపడుచు
న్నాడేమో? ఓభగవానుడా! నీవు నానుదుటనువ్రాసినలేఖన
మున్నదే—దానిలో “నిది విచయాచిత్యమహారాజును యథా
ర్థముగా వలచు” నన్నపక్తిని నీజ్ఞానస్ఫులింగలేశ మాతని
కిచ్చి చెదవుకొనునట్లు చేయరాదా? అప్పుడుకాని యాతని
తిక్క తీరున ట్లగవడదు. ఓభగవానుడా! నామొట్ట నాలకిం
పవా?

విస—చపలా! ఇక్కఁ జాలు. నీ వాప్రసంగ మింకఁ జేయకొమ్ము. నీయను
రాగము యథార్థమైనదే కావచ్చును. నీదయకు సంతసించితిని.
ఆతల పింక మానుకొనుము.

చప—ఇదేమి మహారాజా! నిన్ను నేను వలచితిని. ని కిష్టముండునా
సరే యనుము. లేదా నన్ను నిరాకరింపవచ్చును, అంతేకాని

నిన్ను నేను ప్రేమింపకుండ నడవజేయుటకు నీ కేమియధికారమున్నది. అందుచే మగవానిని వలచుచు. ఇది నృప్తిసూత్రము. ప్రపంచవ్యాకరణమునందున్న యానిత్యసంధిసూత్రము. నే యాడ్చివేయఁ దలఁచితివా? కాశ్మీర దేశము నీతీరుచనే పాలించుచుంటివా? నీవే నృప్తి కథకారి నైనయెడల మూఁడుపూఁటలలో —

విను—చపలా! నాయభిప్రాయమును గ్రహింపకుండు మాట లాడకుము. నావంటివానిని గోరిచయెడల నీ కడియూసయే కాని నీకోర్కె నెఱవేఱుచది కాదు కావున వృథాకౌము మొందవలదని చెప్పితిని.

చప—నీవు నన్ను నిరాకరించినను నాకు ఏమయు లేదు. నీయందలి యనురాగముమూలమున నామనస్సులో విలునలేని వజ్రములగని పడినది. ఈవజ్రము లన్నియు జలబిల్బమని మనస్సునకు దివ్యకోధ నిచ్చుచున్నవి. కార్తికీ కపూర్ణిమాచంద్రిక కంటె సహస్రగుణము లధికమైన పంకువెన్నెల మనస్సునందుఁ గాయుచున్నది. ఈయచురాగమే నన్ను శాశ్వతసేపురాలిని జేయునని నావిశ్వాసము.

విను—చపలా! నీవు చెప్పిన దేదో నాకు నచ్చుచున్నది.

చప—మహారాజా! మీకు నచ్చునని నే ననుకొనలేదు. నచ్చునని యెఱిగియుండియే చెప్పితిని. మీ కేల నచ్చును? మీయచురాగము నిష్కల్మషమైనదై యథార్థమైనదై మొట్టమొదటి నైనయెడల మీకు నచ్చియుండును. మీ కిట్టియనుభవము లేదు. మీరు మహారాజులు. ఎంతసేపు వానిభండారము గొట్టి ధనము దోచుట—వివేకము గొట్టి రాజ్యము దోచుట. ఒకని నొకనిపై నెక్కించుట. ఇ.కొక్కని గి.దీక్షి దొపుట. మఱి

యొకనిని గిరిగిరఃద్రీప్తి నేలఁగొట్టుట—ఎంతమే లొనర్చిన వానినైన మెచ్చకుండుట—గోరంతతప్పును గొండంతచేసి శిక్షింపఁబూనుట—తుట్టతుద కెవ్వనినిగూడ నమ్మకుండుట—ఇంతేకాదా మీరాజ్యతంత్రమర్యాద? మీహృదయము నెన్నఁదైనఁ బరీక్షించుకొంటిరా? అనురాగతత్త్వ మేమో మీరెఱుఁగుదురా? నిన్నను మీతల నాయెడమబుజమున వైచినారు. ఈస్థల మంతయు నెట్లు హేమించిపోయినదో పరీక్షింపుఁడు. ఇటు చూడక యటు చూచెద రేల?

విస—నా కేపరీక్షయు నక్కఱలేదు. కాలవైఫరీత్యముచే నేను దుస్థితిలో నున్నాను. ఈసమయమున నీస్థానంబు గారాలాపములచే మఱింత బాధగా నున్నది. నన్ను మన్నింపుము.

చప—ఇంతేకద! ఇంతేకద! మీకుఁ గారాగారముక్తి నే నొక్కఁపదినిముసములలోఁ జేయఁగలను. నాకోర్కె మీరు తీర్తురా? ఊరియెడలఁ జాలును. ఈరాత్రియే తీర్పనక్కఱలేదు. ఇవిగో తాళములు—ఈతాళ మీకొట్ట ది. ఈతాళము సింహద్వారపుది—మహారాజా! ఈవలికి రఁడు. నేను విమ్ముఁ గోట గుమ్మము దాటెను. మీతోఁగూడ రమ్మన్న వచ్చెదను. లేదో మీ రొక్కరే పొండు. నాల్గుమాసములలో నేను మీకడకు వచ్చెదను. నన్ను మీ రప్పుడు చేపట్టవలయును. ఏమందరు మహారాజా!

విస—చపలా! నీసాహసము మెచ్చఁదగినది—కాని నే నేకపక్షీవృత్తుఁడ నగుటచే నిన్నంటఁజాలను. నేను కారాగృహమునదే నివసించును.

చప—అంతే? అంతే?

విస—నాద్యభాసంకల్ప మంతే.

చప—సెబాస్! మహారాజా! కాని ని న్నెంతకాలము. కారాగృహ
ముందుంతురో నీకుఁ దెలియునా?

విన—ఎంతకాల ముంచిన సరే.

గీ. గడియ కారాగృహవాప్తి ? ఘనత కాదు
పదియనాల్గబదు లది లోపంబు కాదు
ఒకయసత్యం బసత్యవాదికి విశేష
మింకఁ బదునాల్గసత్యముల్ ? హేయ మగునె?
ఒడల శ్వేతంపుమచ్చలు ? పొడమినప్పు
డెన్ని యెంతకాలపు వని ? యెన్న నేల?
నరుడు చెడఁద్రాగి చెస మొలఁ ? దిరుగుచుండ
నెంతసేపటిచుండియో ? యెన్న నేల?
పృథుఁ డొసఁగునీవి యెంతని ? పలుకవచ్చు
నతఁ డొసఁగుతిన్ను లెన్నని ? యరయ నేల?
జనునిబహుమానము న మానసరశి కాని
పరిభవమునందుఁ బరిమాణకరణ మేల?

చప—నీతో నొక్కమాట చెప్పుట కింతవఱకు నోరురాక చెప్పలేదు.
నీసాహసము చూడ నాకుఁ జెప్పక తప్పదు. సమృత్తితో నింక
యుద్ధవార్తయే యుండదుకదా యని యెంచి మోసేనానా
యికయగు దుర్గ నిన్నుఁ గారాగృహమందుఁ జంపవలసివీడని
మారాణిగాని బ్రోత్సహించుచున్నది. ఆమె యిప్పటివఱకు కం
గీకర్తింపలేదు. ముం దేమగునో తెలియదు. కావున నామనవిని
విని కారాగృహమును వదలిపొమ్ము.

విన—కారాగృహస్థానముకంటఁ గాలగతిచెందుట కష్టమూ

గీ. అమృతయొడిలోసిపిల్లవాఁ ? డట్టె యాప్త
లించి నప్పుచుఁ బరలోక ? మేగుచుండ,

తృతీయాంకము.

ఛాతుర్ముఖ కరీక్షతోఁ బరాజయపుసిగ్గు
 వత్సనాభిని దిగమింగి ! వై చుకొనఁగ,
 భర్తతోఁ గల్గు కాసంతఃపట్టుచేత
 కాంత తనువును గంగలోఁ ! గలుపుకొనఁగ,
 హేయమగు జుతు వెదియెన ! నినుక రేణు
 వంతయలజడి తను విచ్చి ! యడఁచుకొనఁగ,
 భ్రష్టరాజ్యపరీభావభారమునను
 బ్రాణకాంతావిరహజన్యబాధవలన
 బంధసంబంధదుఃఖదుర్భరతవలన
 సచివసేనావిసర్జనశ్రమమువలన
 నిలువునిల్చున నీరామఁ ! గలఁగు నేను
 మృతి యనఁగ నేల జడియుదు ! నెంతమాట !
 స్తత్రవీపుపైగుల్లయు ! నాథులను
 మేకుట మొకరీతిఁ బగులుచు ! మహిని బడవె ?

చప—సెబాస్ ! మహారాజా ! నీయేకపత్నీవ్రతమున కెక్కడ భంగ
 ము కలిగిపోవునో యని కారాగృహమండే యుండ నిశ్చయిం
 చితివి మరణమునకైన సిద్ధపడియుంటివి. మగవారిలో నీవే
 మగవాడవు అడువారిలో నీ స్పర్శమున ధన్యమైన నీరాణి
 యే యాడుచి. కాని నీవ్రతమున కెంతమాత్రమును భంగ
 మును జేసికొననక్కఱలేదు. నాకోర్కె తీర్పుమని నిన్ను నే
 నడుగను. తీర్పనక్కఱలేదు. ఈవలకు రమ్మ. అప్పుడునిముస
 ములలో నిన్ను వీధిగోనికి సాగనంపి నేను తిరిగివచ్చి మా
 రాణిని సేవింపఁబోదును. ఇంకను సందేహ మెందులకు ?

విన—నీవు నాకుఁ జేయనున్న సాహాయ్యమునకై చాల సంతసింపి
 తిని. నీ కారితాళము లెట్లువచ్చినవి ?

చప—మారాణిగారి పడుకగదిలోఁ జలుకకొయ్య నున్నవీనిని రాణి
గారు నిద్రించుచుండఁగా సంగ్రహించితిని.

విన—నీరాణియందు నీవంత విశ్వాసద్రోహముగ వర్తించుట తగు
నా? రాక్షసీవహా! నీవుచేసిన యీపని మహాపాపము. నేను
నీవంటిదానివలన నుపకార మొందను.

చప—అహా! తృప్తిస్థానములందు నీయారువలలు, నీతో మాటలాడినకొ
లది నీసుగుణగణమువృద్ధికొందుచున్నదే—కాని మహారాజా!
యోగ్యతకుఁగూడ హస్తాన్నది కాని లేకపోలేదు. మహారాజా!
ఇంతమడికట్టుకొన్నయెడల నింకఁ జెప్పవలయునా? నిన్ను
మారాణి మోసముచే నిటుకుఁ దెచ్చినది. నీవు కిరిగి మోస
ముచే వెడలిపోక యింతతోబుట్టినట్లు పడుచుంటి వేల? రాజు
నీతి యిటులే నిర్వహించుచుంటివా?

విన—నన్నామె మోసముచేఁ దెచ్చినది సత్యమే తిరుగ నే నామె
ను మోసముచేయవచ్చుననియే యనుకొనుము. కాని యీ
మోసము—నీసాహాయ్యమున—విశ్వాసహీనవై ప్రవర్తించిన
నీసాహాయ్యముచేత మాత్రము—చేరుట నాకుఁ దప్పగాఁ
గనఁబడుచున్నది. విశ్వాసహీనత నెవరియందైన నా నేను
పోత్రహించను.

చ—నాయందు నిజమైన నమ్మకము లేకపోవుటచే ని విన్ని కట్టి
దాటులు వైచుచున్నావు.

విన—శాంతమ్ పాకమ్- నీవు తప్పుమాట లాడితివి!

చప—అశినయెడల క్షమించఁదగును కాని మహారాజా! ఇంత మును
స్వభావుడవు-ఇంతశాంతియుతుడవుకదా—పనిలేక కాని స్త్రీ
రాజ్యముపై దండయాత్ర కేసులకు వచ్చితివయ్యా! అక్కబ
లముతోఁ గట్టలముతోఁ ధిరంగులతోఁ గత్తులతోఁ రానేల?

నేర్పుగా నొక్క పూవు విసరియెడల నాడుచి చచ్చుచు గాని
 ఫిరుగిదెబ్బకెన్నఁడైనఁ జచ్చునా? బుద్ధిచాకచక్యముచేత మా
 యలమారితనముచేతఁ గనుకట్టచేత నాడుదానిని జయింప
 పచ్చుచుగాని, మొండి మోటబలముచేత నీవుకావుకదా బ్రహ్మ
 దేవుఁడైన వశపటచుకొనఁగలఁడా? అట్టిబుద్ధిని నీ వింటియొద్దఁ
 బెట్టివచ్చితివి. ఇక నీకుఁ గారాగ్రహబాధ మాశ్చర్య మేము
 న్నది? నిన్నువలచిన నేరు నీకు విముక్తినిచ్చెదను రావయ్యా
 యని యాచింప వలపువలదు విముక్తియు వల దంటివి. కారణ
 మేమి? ఏకపత్నీవ్రతము. మహారాజా! వెట్టి యంతకంటె
 భిన్నముగా నుండువా? పెద్దలమని తలఁతిప్పుకొని తిరుగువారి
 కొదఱకు వేఁపకాయయ్యతో వెలఁగకాయయ్యతో వెట్టియు
 న్నది కాని లేకపోలేదు — ఏకపత్నీవ్రతము వదలుకొనకకాట
 లేదయ్యా కోటతలుపులు తెఱచెదను మీయూరు పోవయ్యా
 యని నే నెంతయేడ్చినను వినక యందుల కొక పనికిమాలిన
 వక పెట్టితివి ఇంతకంటె నీ కింకఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది.
 నాచూస లన్నియు నడుగంటినవి కావున నన్నుఁగూర్చి రవ్వత
 చెప్పెదను విందువా?

వి. — అభ్యంతర మేమి?

శ. — నే నేకపత్నీవ్రతుండననుమీరు గర్వపడనక్కఱలేదు. నే నేకభ
 ర్తవ్రతదీక్ష నీక్షణముననే పూనినాను. నీకు భర్త యెవరని
 మీరడుగుదు నేమో — మీరే — ప్రాణము హరియ్యు విడుచు
 వఱకుఁ బరపురుషుఁడలఁపనైనదలఁచను. నాసాహసము నాని
 యమము చూచుకొ! దాసిదాని కేమి యినియమ మేమని
 మీరు వెకవెక లాడవచ్చును — దాసిదాని నధిక్షేపించుటలో
 నందఱు ఘుచులే. — తలపైఁ గట్టెమో పున్నవాడే ఘునుఁడై
 నప్పుడు కిరీటమున్న వానిమాట చెప్పువలయునా? తొంటిది

న్యాయపురుషుల మగవాఁ డేకపత్నీవ్రతుడైనాఁడనఁగ విశేష మేమియు లేదయ్యా. కాని పురుషునిరాగము లేవనమునకు జీవనమైన మాఁడుది యేకభర్తృవ్రతదీక్ష నెఱపియెడల సంత విశేషమో చెప్పవలయునా? అందులో దాసి—ప్రక్క నిండే కడుపునిండైన దాసి—విటులవృద్ధినిబట్టి గౌరవవృద్ధిగల దాసి యేకభర్తృవ్రతదీక్షయే నెఱపియెడల నప్పరస లంతరిక్షమునఁ దాండవీ మాడవలసినదే. దేవతలు నాతపస్సునకుఁ దహతహలాడి తిరుగ విష్ణువు నవతరింపఁజేయవలసినదే—అదిగో నవ్వుచున్నావు. నేను గర్వాలాపనే యగుదును, మాటలవడిగల దాననే యగుదును. ఇది చూచి నీవు నవ్వుచున్నావు కాని—ప్రాణిలేయాచలమువలె జలింపనిదీక్ష గలవానవని—

విస—చపలా! తుమింపుము. నిర్గుణిజ్ఞేషిమటకు నేను నవ్వజ్ఞేకు. ప్రకృతిలో సర్వజాతులందును సామాన్యమైన సత్త్వమును నీవు కప్పిపుచ్చి తద్వ్యతిరేకమును గూడ నుపేక్ష్యసింపుచున్న సీసాహసమును జూడ నాకు నవ్వవచ్చినది అఁడుది స్వభావ సిద్ధముగ స్థిరచిత్త మగవాఁడు చపలుఁడు. ఇది ప్రకృతిన త్యము. అందుచే మగవాఁ డేకపత్నీవ్రతుడైనాఁడనఁగ విశేషము కాదా! అందులో స్వైరవిహారమునకు సహస్రావకాశములున్నరాజు స్థిరచిత్తుడైనయెడల మఱింతవిశేషము కాదని యెవరైన ననఁగలరా?

చప—సరే—ఎవరివిశేషములువారు చెప్పుకొని సంతోషింపురా? కాని ప్రకృతీసత్త్వము ననుసరించి నడుచుచున్నవారెవరు? పోనీ నీవేగొప్పువాఁడవు. నీవే సర్వవిధముల జ్ఞాన్యుఁడవైతిరుండవు. అయిన నేమి? ఇక్కడ బద్ధుడైయుంటివే. అదిగాక యిక్కడ నీకుఁ బ్రాణముమీఁదివలకు వచ్చును గాని రాకపోదు. అప్పుడు

నాప్రాణ మిచ్చియైన నీప్రాణమును గాపాడుట నిశ్చయము.
నిశ్చయము. ఇది నాశపథము. మీఁదఁ జేవైచుటకైనఁ గన్ను
పూర్తిగావిప్పి చూచుటకైన నొల్లనిభర్తప్రాణములు కాపా
డిన యీదాసియె యాచక్రవర్తికంటె ఘనురాలని లోకముచేఁ
గొనియాడఁబడుదును. ఇక నట్టె మాటలాడను, నేను నారా
ణిని సేవింపఁబోవుదును. నమస్కారము.

(నిష్క్రమించును.)

విన—అహా! ఎంతటిదాసియో! దీనియనురాగము యథార్థమనుటకు
సందియము లేదు. మంచికట్టుదిట్టమైన మనస్సుగలదివలెఁగూ
డఁ గనఁబడుచున్నది—పాప మాశాభంగమునొందిపోయినది;
ఏమిచేయువచ్చును? ఇంతమహాదురవస్థలో నున్న నా కెంత
యో మేలుచేయుటకు వచ్చియున్నది. అయిననేమి? నే నట్టి
యెవకాశ మొందఁదగదు. కారాగృహముననే యుండెదను.

గీ. అస్మదీమదిగ్జయపరి ! వ్యాప్తి కింత

భరతఖండమె మిగుల స్వ ! ల్పం బటంచుఁ

గొట్టుకొన్నాడ నిప్పు డీ ! కొట్టె నాకు

నతిపరీణాహసంపన్న ! మయ్యె నహహా!

కాఱిమన్నను బడ్లతోఁ ! గఱచివట్టి

గ్రావములపైకి దుముకుచు ! వనమునంత

ఱుకె లిడి దద్దరించుహ ! ర్యక్షశాబ

మెలుకబోనులో నిముడంగ ! వలసె నేడు ;

నేడు భాగ్యాధికత మఱు ! నాఁడు ముష్టి

నేడు రాష్ట్రపాలన మఱు ! నాఁడు కార

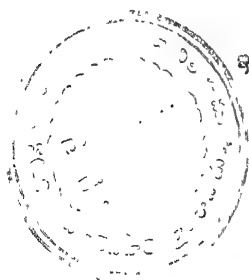
నేడు శక్రభోగము మఱు ! నాఁడు చావు

జనవరున కిట్లు లీపృపం ! చంబు దొరల్కా

ఆ. మొలను గోచితోనా ? తలపై దురాతోనా
 యేకరీతి దినము ? లేగ మంచి
 యెగుడుదిగుడుబాధ ? మృతిని మించిగమ్మతి
 విషమగతియె సృష్టి ? విధము కట్ట!

ఆహా! ఎంతమరవస్థ సిద్ధించెను! నేను లేకపోవుటచే సైన్యము చెల్లా
 చెదరయిపోయినదేమో! ముఠు లేమియూహించుచున్నారో?
 దామోదరశర్మ న న్నాశ్రమమునవదిలి యేగుట కెంతయో
 సందేహించినాఁడు. నేను స్త్రీరాజ్యమున బంధుడనైతిని
 యాతఁడు గ్రహించలేకుండునా? వీరూ? ఇక్కడ కాశఁడు
 సైన్యముతో వచ్చి కోటను ముట్టడించునా? నాప్రాణము లీ
 రాణిచేతిలో నుండఁగా దా నందమోటవని చెయునా? ట
 కరో యిద్దఱో, శ్రీచ్చన్నముగనో బహిరంగముగనో వచ్చి
 యిచ్చటివ్యవహారము లన్నియుఁ దెలిపిని తరువాతి జేయఁ
 దగినది చేయుదురని యనుకొంచును. నిద్రపచ్చుచున్నది.
 అపకృను బాడుకొందును.

(సమ్మోముంచును.)

ఇది తృతీయాంకము.

శ్రీ చూడామణి

చతుర్థాంకము.

ప్రదేశము : — స్త్రీరాజ్యమునఁ గోట.

[ప్ర]వేశము — కోటబురుజులనడుమ జగన్నాథుఁడు, సీతారాముఁడు]

జగ — సీతారాముఁడా ! ఏదో పెద్దసేన కోటను ముట్టడించు నని
నేనాధిపత్యము చెప్పినదట. ఏదియుఁ గనఁబడదేమిరా?

సీతా — సేనాధిపత్యముకుఁ బిఱికితన మెక్కువరా? ఆమెకుఁ దలకాయ
చిన్న గుండెకాయ పెద్ద చూడలేదటరా? మొన్నరాత్రినుండి
కోటతలుపులు బిగించుకొని సైన్యమునంతను లోపల నమర్చు
కొని రాణిగారిలోఁగూడ లోన నందఱుఁ గూరుచుండి గుసగుస
లాడుచున్నారు.

జగ — మన మింతలో యుద్ధానికి సిద్ధపడి యుండనక్కఱలేదని మంత్రి
మందాకినమ్మ చెప్పినదట కాదా?

సీతా — మంత్రి రవంత నామనస్సునకు నచ్చినదిరా. అయ్యమ్మకుఁ
బిఱికితనము లేదనలేను గాని యంతో యంతో తెలివి యున్న
ది. ఈసేనాపత్యము వట్టిమట్టిముద్ద. తెలివితేటలు లేకపోయినఁ
బోనీ — ఏవో నాలుమాటలైన నాడవలయునా? అదిగూడ
సున్నయే. ఇంక ధైర్యము చూడఁబోయిన నీసోగసుగా నున్నది.

మొత్తముమీదమాత్రమాడుదానికి మగవానిచేయిగీలినఁ
గాని గుండెనిబ్బరము కలుగుటమాత్రము వట్టిది.

జగ—చీ-చీ- అదేమిమాటరా? మనరాణిగారంత పోయిన మత
వ్వరైన నున్నారంటరా?

సీతా—రాణిగారిమాట వేఱురా? రాణిగారైనప్పుడు యాదా మగ
దా యని చూకనక్కఱలేదు. రాణిగారనగ మగ దన్న
మాటయే. ఎందుచేతనో యడుగవేమి? కోటము నెత్తీమీది
కెప్పుడువచ్చినదో గుండెలలోని కప్పుడే వారుషము వచ్చిన
దన్నమాట- దీనిలో నున్నకిటుకిదిరా.

జగ—సరి- దీని కేమి కాని, నే నడిగినమాట కేమిచెప్పితివి?

సీతా—ఏమడిగితివి?

జగ—రాణిగారితరువాత మనకు మంత్రియేకదా- మంత్రియిం
తలో యుద్ధ మక్కఱలే దన్నప్పుడు సేనాపతమ్మ యిత
యుద్ధప్రయత్న మేలచేయవలయును? రాష్ట్రములో మంత్రి
పెత్తనమా సేనాపతమ్మ పెత్తనమా?

సీతా—రాష్ట్రములో నొకని పెత్తనమన్నమాట యేమి? ఒకప్పుడొ
కనిపెత్తనము ఇంకొకప్పు డింకొకనిపెత్తనము. కోటలో
ధనముండి యందఱు సుఖముగా నుండినప్పుడు మంత్రిపెత్త
నము—గ్రద్దలూటవఱకు వచ్చినప్పుడు సేనాధిపతి పెత్త
నము. రోగాలు వచ్చినప్పుడు వైద్యుని పెత్తనము. సుభకార్య
మైనప్పుడు దాసిదాని పెత్తనము—ఎవడైన గుటుక్కుమన్న
యెడలఁ బురోహితుని పెత్తనము—తుట్టతుదకుఁ గొత్తవాఁ
డెవడైనఁ గోటలోకి వచ్చినప్పుడు నాది నీది పెత్తనము- ఈ
పెత్తనాలకు హద్దేమి?

జగ—ఇంకఁ బ్రభువుగారి పెత్తన మెక్కడ?

౧—పుచ్చుకొన్నవారివలనను బుచ్చుకొనివారి వలనను దిట్లు తినుటలో—

పృథువును దిట్టినవాఁ డెన్నటికి బాగుపడఁడనుకో. పాపము మూటకట్టుకొనుటకుఁగాని రాణిగారిని దిట్టుట యెందులకు? రాణిగారియంత యమ్మగారి సీసృష్టియంతలోను మఱియొకరిని జూపుము. చెవి గోయించుకొందును. అంతే? నిద్రలేచి యా మెకు మొక్కుకో. అన్నిపాపా లెగిరిపోవునో లేదో. పుచ్చుకొన్నవాఁడు తిట్లే. పుచ్చుకొననివాఁడు తిట్లే యుటివి. మనసా మ్యామెయిద్ద దాఁవఁబెట్టితిమాయేమి? అ. అ. చూడు సీతారామన్నా! ఎవరినో తెచ్చి కోటలో దాచివారఁట. ఊరిలో నొక్కచేగోలగాఁ జెప్పుకొనుచున్నా రేమిరా?

సీతా—చచ్చుముండకొడుకులు కాకపోవునెడల సీమాత్రమున కింత గోల యెందులకు? చపలకుఁ దగినమగనిని—తగిన యనఁగా నేమిమో తెలియునా? చిన్నవాఁడు రోగమురొచ్చులేని వాఁడు అట్టె మాసలేడు. రెండమూఁడులక్షల రాఁబడికల రహితరాజ్య మున్నవాఁడు బుద్ధిమంతుఁడు సొగసరి రాణిగారి చెప్పుచేతలలో నుండువాఁడు—అట్టిమగనిని దీసికొని రావలసి నదని సేనాపతమ్మగారితో రాణిగారు నెలవిచ్చినారు—అందుపై నాయమ్మ తిరిగి తిరిగి యొక్కనిఁ దెచ్చి కోటలో దాచి పెట్టినది.

జగ—బుద్ధసన్యాసమ్మవంటి రాణిగా రేమి? అట్టిమాట చెప్పుట యేమి? నేను నమ్మచు. పోనీ. తెచ్చినమగనిని దాచిపెట్టు టెందులకు?

సీతా—ఆపిల్లవానితల్లిదండ్రుల కీలోపల తెలిసినయెడల వా రాతనిఁ దీసికొనిపోవుదురు. అదిగాక చపల శూర్పణఖు మిందిన

రాకాసిముండ—దీనినిగ్గాంచి యాతఁ డెక్కడఁ బుంజులుఁజేసి
పుకొని పాటిపోవునో యని యాతనిని యజ్ఞపశువుకిందఁ జొ
ధింపవలసివచ్చినది.

జగ—నీవు చెప్పినమాట నాకేమియు నచ్చలేదు. సతే అశ్వనిని
దాచిపెట్టినారు—కోటలోతలుపుల, కారాత్రినుండియే తాళ
ములువైచు టెందులకు?

సీతా—ఇంతమతిమాలినపెద్దమ్మ వేమిరా ? ఆతనిసంబంధు లెవ్వరు
కోటలోనికి రాకుండుట కని తెలిసికొనలేవటరా ?

జగ—ఎవరయ్యా-ఎవరయ్యా- దూరమున నుండుము. కోటలోనికి
రా వీలులేదు.

[దామోదరశర్మ హాసము]

దా—ఉదయమునఁ బదిగంటలైన నింకఁ దలుపులు తెరిచినారా?

జగ—ఎన్నియదయములైన మా కేమిలెక్క. మాంబువమువచ్చిన
ప్పుడు తెరిచెదము. నీ కీగొడవ యెందులకు పోవయ్యా

దామో—(తనలో) మామహారా జిక్కడనున్నట్లు స్పష్టము. తలుపు
లిట్లు బంధించుకొనుట కేవలము బుద్ధిహీనత. మా కాయువు
పట్టున మామహారాజు వారియధీనుఁ డైనప్పటికి తలుపులు
తీసియున్నఁ బ్రమాద మేమి ? మేము సేనలతోఁ గోటలో
బలాత్కారమునఁ బ్రవేశింతుమా ? (హాసము) మొన్న
రక్షిణి యిటుకుఁ దీసికొనిరాబడిన పురుషుఁడు సుఖముగా
నున్నాఁడా ?

సీతా— నీ వాతనితోడివా యేమి ?

దామో—(తనలో) ఇక నేమి, మామహారా జిక్కడ నున్నట్లు మఱి
త స్పష్టమైనది. ఆహా ! అనుమానించినట్లే యయినది.

(పరీకా) మీరొకరు పోయి కాశ్మీరదేశమంతి వచ్చినాడని
మీరాణి గాఢితోఁ గాని ముత్రితోఁ గాని చెప్పెదరా ?

సీతా — మీరు మంత్రిలా బాబూ! దండలు. కాశ్మీరదేశ మనఁగా
రామేశ్వరముదగ్గఱదే కాదా బాబూ ! పండుగ వచ్చుచు
న్నది. కొత్తపంచెలఁ గట్టుకొందును.

దామో — అలాగే.

సీతా — జగన్నాథా ! నీ విక్కడనుండుము. నేను పోయెదను.

(నిష్క్రమించును).

దామో — జగన్నాథా ! ఏవో యుద్ధప్రయత్నమున మీరాజుగారు
న్నారని యూర ననుకొనుచున్నారు. మీవా రెవరిమీఁది
తైన యుద్ధమునకుఁ బోయెదరా ? మీపై నెవరైన యుద్ధము
నకు వచ్చెదరా ?

జగ — మేము. తక్కువభటులము. మా కీపెద్దమాట లేమి తెలియును
బాబూ !

[నేపథ్యమున]

ఆమంత్రిగారిని రవంతసేపు కోటగుమ్మముప్రక్కనున్న నిరీక్షణశా
లలోఁ గూరుచుండుచుని చెప్పుము. కోటతలుపులు తెరిచు
టకు రాణిగారి యత్తరువైనది. నీవు వైనుండనక్కఱలేదు.
ఇక దిగుము.

జగ — అయ్యా ! వాఁడు చెప్పినది వివరబడినది కాదా ! మీ రాప్ర
క్కగదిలో దయాచేయుండు. నేను పోవుదును.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు).

ఇది విష్కంభము.

ప్రదేశము:- కోటలోని సభాశాల.

[ప్రవేశము:- పద్మావతి, మందాకిని, దుర్గ, చామోదరశర్మ.]

మందా—మీరేల మాకు దగ్గర మిచ్చితిరని రాణిగారు మిమ్మడుగు
చున్నారు.

దు—వేత చెప్పనేల ? వారిరాజుగారి నిమ్మనియిడిగి తీసికొని
పోవుటకు—

చా—మారాజుగారి నిమ్మని మిమ్ము యాచించుటకు వచ్చినవాడను
గాను. అట్లు యాచించుట నాకు దప్పని కాదు. నేను బ్రాహ్మ
ణుడ నగుటచే నాకు భిక్ష జన్మ స్వాతంత్ర్యమే అందులో స్వ
హితాభిలాషచే గాక లోకహితార్థమై మాప్రభువును మా
కిమ్మని యాచించుట నాకు బొత్తిగా దప్పకాదు. కాని
మారాజుగారి కది లోపము కావున నే నట్లు యాచింపరా
లేదయ్యు.

మం—మంచిమాటయే కాని మీ రెదులకు రాలేదో చెప్పమని
మారాణిగారు మిమ్మడుగలేదు—ఎదులకు వచ్చినాలో
చెప్పమని—

చా—మందాకినమ్మా ! ఆసంగతి యెఱుంగకపోలేదు; కాని బుద్ధి
తీయైన దుర్గమ్మ యడ్డుదిడ్డముగాఁ జెప్పటచే నట్లనవలసి వచ్చి
నది రాజ్ఞీకుణి ! మారాజుగారిని మీరు మోసముచేరచెప్పి
నారు. బాహుబలము చాలకపోవుటచే—బాప మట్లు చేయ
జూసివచ్చినది. మీస్థితి కనుగుణమైన పనిని మీరు చేసినారు.
ఆమాట యిప్పు డక్కఱలేదు కాని నాదొక్క స్థానము
న్నది. మారాజుగారి మంత్రినగుటచే నాయన తరువాత నేను
మీకు బ్రధానశత్రుడను. శత్రుబంధనము కాదగినది.
కావున నన్ను మీరు బంధింప వేడచున్నాను.

ప — మిమ్ము బంధింపవలసిన యావశ్యకత మాకేమి యున్నది?

దా — మీకుఁ గేవల మావశ్యకమని నేను మనవిచేయలేదు. నాకే
యది యావశ్యక మగుటచేతను మిమ్ముట్లు ప్రార్థించుచున్నాను.

దు — ఇద్దఱు కలసి పాటిపోవుటకా యీయాలోచనము?

దా — మే మట్లు పాటిపోవువారము కాము.

దు — ఏమో! ఈమాటల కెక్కడకు?

ప — దుర్గా! అధిక్షేపింపకుము. మోసముచేఁ దేబడినవాఁడు పాటి
పోయినను దప్పులేదు. మనకు మోసము ఘనమై వానికిఁ బా
టిపోవుట తప్పుగునా? రెండును సమానములే; కాని దామో
దశశర్మా! మాచే బంధింపఁబడుట నీ కావశ్యక మేలయో చెప్పు
కపోయితివి.

దా — వినయాదిత్యచుహారాజు నేను సత్యంతమిత్రులము. ఒక్కచోఁ
జఘప్రకొవి, పండుకొని, యాటలాడి బాల్యమును గడపినవా
రము. ఆతఁడు నాకు బహిష్కారము. ఆతఁ డొక్కఁడు కారా
బద్ధుఁడై యుండుట నాకు బహుదుస్సహముగ నున్నది. నన్నుఁ
గూడ నాతనితో బంధించి నావ్యధ మాన్ని పుణ్యము కట్టికొ
నుటకై ప్రార్థించుచున్నాను.

దు — ఆతనికొట్టులో నే నిన్నుఁగూడ బంధింపవలయునా?

దా — అదియే నాప్రార్థన. ఆతఁడు పరమసుకుమారి మహాభోగి
కారాగృహవాసమున మిగుల శ్రమ మొందుచుండును. ఆయ
నకు నాచేనైన యుపచారము లొనర్చుచు నాతని సేవించుచు
నాతనువును సార్థక పఱచుకొందును. కటాక్షింపుము.

పద్మ — (అప) మంత్రీ! ఆయనను బహుగౌరవయుక్తముగ నాదరిం
చుచు నాయన కుచితోపచారముల నాచరించుచు మహా

రాజప్రతి యంతయు నిర్వహింపవలయు నని భటుల కాజ్ఞా పించితివి కాదా?

మందా—(అప) అవిషయమున నేనానాయక పెత్తనముగట్టచేత నే నేమియుఁ జేయలేదమ్మా!

ప—(అప) దుర్గా! వినయాదిత్యమహారాజులకు మహారాజాన్వయము లైన యేర్పాట్లొనర్చితివి కాదా?

దు—(అప) అమ్మా! ఆయన నట్లు గౌరవింపవలయునని మీరు సెల నీయకపోవుటచేత నే నేమియుఁ జేయలేదు. రాజద్రోహకరుల నుంచుకొట్టులో నుంచితిని.

ప—(అప) నేను చెప్పకపోవుటవలన నీ పూరకుంటివా? చెప్పలేదన్న తప్పు నాపై వైచితివా? నేను చెప్పనేల? ఎవరి నెట్లు గౌరవింపవలయునో నీకుఁ దెలియదా? ఆతనిని రాజద్రోహకరుల నుంచు నినుపబోనులో నుంచితివా? ఆతఁ డెట్లు రాజద్రోహుఁ డగును? ఆతఁడు మనభృత్యుఁడా? ఉద్యోగియూ? సామంతుఁడా? ఆతఁడు మనతలపై హిమాలయమంత నెత్తుగ దాటిపోయిన మహాఘనుఁడే—ఆతఁడు రాజవిధి ననుసరించి మనకోటపై దాడివెడలుదు నని వార్తనంపినాఁడు. అది రాజద్రోహమా? నిజముగా మనమే యాతనికి ద్రోహ మొనర్చినాము వీరాధిపీరుఁ డైనయాతఁడు మనకు యుద్ధవార్త నంపఁగ మన మేమిచేసితిమి? మనకు లేని మగయంగులను చెచ్చుకొని యందుపై సన్యాసమును చెచ్చుకొని యాతఁ గొంతులో నుట్టు త్రగింజలద్రావకమును బోసి యిక్కడకుఁ చెచ్చి మహాకార్య మొనర్చితిమని విప్రువీగుచుంటిమి. అంతటితో నూరకుండక గజ రాజమును చెచ్చి గాడిచెసలలో నుంచితివి, ఆతనిని మోస

ముచే బంధింపఁగూడదని. నే నెంతచెప్పినను మీరు వినక
నా కీయప్రతిష్ఠఁ దెచ్చినారు.

మం—(అప) అమ్మా! తమింపుము. మొన్నరాత్రియే కదా యాయన
నిక్కడకుఁ దెచ్చినది. తగినయేర్పాటు లొనర్చుటకు దుర్గమ్మ
కింక వ్యవధి చాలదు కాఁబోలు ఈసాయంకాలములోపల
నాయనకన్ని—

ప—(అప) చాలు చాలు! (ప్రకా) దామోదరశర్మ! మీమహారాజున
కింతటినుండి యుపచారలోప మేమియు జరుగకుండునట్లు
మోఘములైన యేర్పాటు లొనర్తును. ఆయన మానసికశ్రమ
మును మేము నివారింపలేము కాని దేహశ్రమ మేమియు
నాయనను బడనీయము. నాయుద్యోగు లాతనిని బూలలోఁ
బెట్టి యాదరింతురు. కావున నీ విందుకొఱకు బద్ధుడవు కా
నక్కఱలేదు. కాని దామోదరశర్మ! ఒక్కమాట. నీరాజు
బద్ధుఁడైనపుడు నీవు స్వేచ్ఛతో నుండి నీరాజునకు స్వేచ్ఛ నొ
సఁగుటకై భూమ్యాకాశములను గలుపుటకైనఁ బ్రయత్నింప
వలయును గదా! అట్టిప్రయత్నమును బూర్తిగా వదలుకొని
నీవుకూడ నాతనివలెనే కాలుసేతులు కట్టుకొని కొట్టులోఁ
గూరుచుండి యాతఁ డొక్కనిశ్వాస మీయగ నీవు రెండు
నిశ్వాసముల నిచ్చి, యాతఁ డొక్క బాష్పము విడువఁగ నీవు
నాల్గు బాష్పములు విడిచి యొకని నొకరు చూచుకొనుచు
నుండినందువలన నీకు లాభమా, అతనికి లాభమా? నీమి
త్తులు మెత్తురా? నీశతులు వెత్తురా? నీ వాతని మంత్రి
వైనందులకు నీవు బుద్ధితో నాతని ఋణమును దీర్చుకొనవలసి
నదా? కన్నిటితోఁ దీర్చుకొనవలసినదా?

దామో—అమ్మా! అంతస్పష్టముగా నడిగినారు కావున నేనును

చూడారు.

స్పష్టముగ నే చెప్పెదను. మాకు మహావైద్యమున్నది. మా
 దానిలో నెనిమిదవభాగమైనను మీకు లేదు. మీ వేడిమి
 మాయెడట సూర్యనిముందు జక్కవంటివైనఁ గాదు. మేము
 కన్ను పూర్తిగాఁ దెరిచినయెడల మీ రట్టే భస్మమగుదు.
 అయిన నేమి, మారాజు మీకు వశుఁడై యున్నాఁడు. మే మొక
 రవంతముందు బగ్గు మనిపించునది లోకైకదీపమైన మా
 జు నువ్వుని మీరేర్పాదెదను. తరువాత మీరాష్ట్రముతమ^ల వి
 వ్వి కల్పించుసముద్రమున మేము పాటచైచిన వైననేమివినియో
 గము? నే నిట్లంటినని మీరేమియుననుకొనవలదు. మాకు^ల క
 ము పెద్దది. మీది యణుమాత్రము. మాముందు మీ^ల కలగ
 ముకాలికిందకప్పయ్యెనఁ గాదు. ఎంతవెన్నవారమైన నేమి?
 నూబల మిప్పుడు ప్రకటింపఁదగదు. మాయచే మార్పాదు
 సంగ్రహించుకొనిపోవుదమని యెఱుఁచిని. మోసముచేయు
 లకు మామన పొప్పినది కాదు. ఏదియేమైన నరియే కాని వూ
 రాష్ట్రప్రకోష్ఠపెనట్టిమచ్చుఁ దగుల్చుకొనుటకు మేము సాహస
 పలేకపోయినాము. మేమేమియల్పులమా? బల^ల చ్యులమా?
 కౌతలమా? తుచ్ఛమైనజుతులమా? శిష్టరాజులకా
 నిప్పుటి కశ్యపామమృతినిగూర్చి తిట్టుచున్నా^ల రైతికవంశ
 దినమునఁ జక్రముచే సూర్యుని రవంత మాయ మొనర్చిసేతు
 లకు శ్రీకృష్ణభగవానునినే పెదవిఱియించుచున్నా^ల ర. కావ
 పాఠవబలములు కొంచెము దెచ్చితగ్గు సమానములు. మా
 బలముముందు మీబలము మృత్యుముముందు స్పృహలహతి
 యైనఁ గాడే. అడుపొడుములడచివెట్టుకొని ముగ్ధులుగను
 దెచ్చికొని యందుపై సన్యాసమును స్వీకరించి మీకు మమ్ము
 మోసపుట్టినారు. మీ రట్లుచేసినారని మేము^ల కట్లుకొని

రైక దొడిగి కొని జడలబట్టెసింగారమును దలపై సంతరించు
కొని మిమ్ము మోసపుచ్చునంతటి హైన్యమున కంగీకరింపఁ
గలమా? మీకు మగ వేసమును ధరించుట కొంతఘనత కాని
మాకు స్త్రీ వేషధారణము కేవలము లాఘముకాదా? ఆడు
వేసములను—

ప—అయ్యా! అంతటితో నా. గుము. ఆ! ఎట్లు! ఆడుది మగవేసమూ
నుట యాడుదానికి ఘనతయూ! మగవాఁ డాడువేషము ధరిం
చుట మగవానికి లాఘవమా? ఆడుది పిఱికిపందయా? మగ
వాడు ధైర్యశాలియూ? ఆడుది మోసకత్తెయూ? మగవాడు
ధారాశవర్తనుడా? ఆడుది మగవానికంటె ధైర్యమున సత్వ
మునఁ దక్కువయని నీ వెట్లుస్థిరపఱచితివో ముందు చెప్పుము.
నిన్ను బద్ధనిఁజేయుటయో మానుటయో తరువాతఁ జూడవ
చ్చును.

దా—అమ్మా! ఆరంగతి నేను స్థిరపఱుపనక్కఱలేదు. మీరే స్థిరపఱ
చుకొన్నారు. మీది యొకరాజ్యముకదా యని యెంచి మేము
ధైర్యముగ ధారాశముగ మీపై దాడిపెడలుదుమని వార్త
సంప సరే యని మాకుఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చి మీరేమిచేసినా
రు? అయిదామడలు మీరు ముందుకుఁబోయి దొంగమఠము
కట్టించి దొంగవేసములు వేసి దొంగపాటలచే నాతని నాక
ర్షించి దొంగభక్తిచే నాతనినునస్సు మఱియి ఫలములోనో
పాసీయములోనో మత్తుమందు కలిపియిచ్చి—నీమమ్మా!
ధుర్గమ్మా! అదినిజమేనా?

దు—నిజమే. అయిన నేమి?

దా—మహారాజునకు మైక మొనర్చి చంకఁ గట్టించుకొని యిక్కడ
కుఁబోయించి కొట్టలో బీగముపెట్టి నంగనాచులవలెఁ గూడ

చుండినారు. ధైర్యమున కిది లక్షణమేనా? సత్యమునకది లక్షణమేనా? మాకు ధైర్యము లేదు కావున మే మట్లుచేసితిమనియు, మాకు సత్యము లేదు కావున మే మట్లుచేసితిమనియు మీసత్యధైర్యసూత్రము మీ శిస్థిరపటుచుకొనియున్నప్పుడు దొక నేనేమిస్థిరపటుపలసినది?

పద్మా—(అప) మంత్రీ! సేనాని! చూచితిరా—బల్లెముట్టిసికొని గుండెలలో బొడుచుచున్నాడు. కొఱకచ్చులుచ్చుకొని కన్నులలో దీప్తచున్నాడు.

దు—(అప) రాజును బంధునడల నన్ని బాధలును వదలును.

మం—(అప) ఇదివఱకొనన్చినదే తప్పుగా రాజుగారు కఠిని విపరీతపించుచున్నప్పుడు నీ పెట్టునట తగునా? అమ్మా! మీరిట్లాతనకి బ్రతుక్కుత్తిర మీడు. (చెవిలో జెప్పును)

ప—(అప) అది కొంతబాగుగనే యున్నది (ప్రకా) దామోదరశర్మ! మీరాజునకు భయపడి మే మారని నటకుఁ దేలేదు. మే మోడినట్లుప్పుకొనవలసినదని మీరాజు తనరాయబారిచే మాకుఁ దెలియఁబఱచినాడు. తనకంతబలమున్నను స్త్రీరాజ్యమందుఁ దన కంతయగౌరవము తగదు. తానే గెల్పునని తన కంతతెగసిల్లు తగదు. అట్టిపరువుమాలినమాట తా నాటుటచే నాతని కందులకై తగినంత యెనర్పి బుద్ధితెప్పించుటకు నే నట్లుచేసితిని. అంతేకాని, మేము సత్యహింసలము కాము. ధైర్యహింసలము కాము. తప్పుమాట నాడితిని. కాగిత్తి, ఒకట తెలిసికొని మాటలాడుము.

దా—నేను మీయెడలఁ దప్పాడినట్లు మీరు చెప్పుచున్నారు. కావున నీ స్నేహ శిక్షింపుఁగూడదు? ఇదిగో నాయాయధమును బాటవైచినాను. నన్ను బదునిజేయుటకు మీ యిష్టము కా

కున్న యెడల వధింపుడు. మహాసంతోషముతోఁ బ్రాణములు విడుతును.

ప—నన్నుఁ జంపవలసినంత నేరము నీయందు మా కేదియుఁ గనబడలేదు.

నా—అమ్మా! అలాగా? ప్రాణముతీసికొన్నఁగాని ప్రాణముపుచ్చుకొనరు కాబోలు! (కత్తితీచుకొని) ఇదిగో నే నిప్పుడు మీసేనా సుకలము నెఱుకెదము. అటుపై నన్నుఁ జంపుడు. అమ్మా! మామహారాజు ప్రాణములు మాత్రము నిరపాయముగ నుండవలెను. (లేచును.)

దు—(తొందరతో) ఏవ రక్కడ? త్వరగ భటులు కొందఱిక్కడకు రావలయును. (లేచును)

ప—దుర్గా! తొందర యేమియు లేదు. కూరుచుండుము.

దు—అమ్మా! ఈతడు తొందరతో మాటలాడుచున్నాడు. ఈతనిని జంపుచి. కనజ్ఞ నీయవలయును.

దా—సేనాపతమ్మా! నేను కోరువ దదియే. శత్రువయ్యును నాకు మహాపరాకరమును జేయుచున్నావు. రాజ్ఞీహణి! ఇక సందేహింపకుము. మీకత్తికినారక్త మంట నేలయని సందేహము మీకున్న యెడల నిదిగో నాకత్తి—

ప—నన్నుఁ జంపిననింద మాకెదులకయ్యా?

దా—ఒక్కమాట మీ రవలీలగ సునాయాసముగఁ జక్రీవర్తిని బట్టితిరే. యుద్ధమందా? ఊహు—అతడు వెన్నెలలో నిరాయుధుడై చల్లగాలికి రాత్రీవేళఁ బైని నుత్తరీయమైన లేకుండఁ దిరుగుచుండఁగా మీ రాతనిని బట్టితిరే. మందులసాని కాకినిబట్టికొనుటకంటె సులువుగ నాతని బట్టుకొంటిరే—ఇంతకాలమునుండి యుద్ధములు జరుగుచున్నవికదా! యుద్ధతంత్రమును

గూర్చి యితశాస్త్ర మున్నదిదా? మన పూర్వమునను
జాయినారు కాని గణననాలనాగము కాని... తోమిమ
దావయోగవలదిరిసి వినియ... రా... ఇ... వ... వ...
విచిత్రకల్పనము కాదా? మహా... లకు... లకు...
వలను వేసియో... తుకల... ముడి... నాయము...
వశవటవకొనుటయే... ధానమా? ... ము...
రా... దొరకెనుగదా యని మీరని... తు... ఇ...
మీకు బాణము... కు... కు... కు...
రపుసీనాలను వచ్చిభిక్షువులను ము... కొ...
మొనర్చును. ఇకమ... కు... కా... ము...
టకు మనకు మహారా... కు... కా...? నాయకు...
శ్లోమన్న మీమహా... కు... న... న...
చున్నానే—మీరుచూకు... కు...? మీ...
యందున్న దివ్యము... కు... ము...
మీమటివాడేనా మామహారా... మీ...
ము మీ... మతోయి... మ...
వకుండుట తగునా? మీలోమీకు... ము...
మీయి... జము... ము...
తుడిడనైవను మీరు... ధారా...
నను మీయెవరు... బా... నన్నయ. ఈ
కాశమును దీక్షా... మీ...
ముగి విసరి... న...
తిచ్చి... మీతురా...
హరికే... నా...
కాదా? మామహారా... న... న...

కొట్టినాత్మ చేరికొని పాపము కట్టుకొనుటకంటె శత్రురాజు
దే జచ్చి పుణ్యమునుట శ్రేష్ఠముని భావించి మిమ్మాశ్రయించి
ని—నయ్యింపును అనగ శిక్షింపుడు.

సరే చిన్నుం జ వెనకనుకో. అటుపైన మీసేవను మిగిలినవా
మిమ్మనకో?

వా—పుణ్యాత్మకాలా! సూర్యోషము. మాసేవ యిదివఱకే అనగ
మారా కానబడకపోవుటచేతనే కొరిత చెల్లచెడలయినది.
నేడో నేటి మిగిలినవైద్యము బయలుదేలి మారాష్ట్రమును
శేరుచుకావోను.

క—అటులైన మీరే సూర్యో యుద్ధమునకు రానేరారా?

డా—అయ్యో! ఎక్కడగి యుద్ధమొనర్చువారితో యుద్ధము కాని
విషాదిపురువులకు చితులతో గలపి శారీరపాపాణమును గో
రమపి-కిగో గలిపివానగ గూరుచుండి మారణకర్తమొ
నర్చుచోమాకు యుద్ధ మొందులకు? ఇంతకును మారా
మీయొకను-క గా మే మిట్లు యుద్ధము చేయుదుము?

క—మీరారే మీ శిచ్చివేసినయెడల జేసెదరా!

డా—చెయ్యకేనుమా? యుగమాగభించినతరువాత యుద్ధభూమిలో
కొను మామొకటబడి మొతమోసముచేసినను సహించ
గలము కాని, మిక్కి-కకు ముప్పదిమైళ్ళదూరములో మా
మీరు లకును యుద్ధనితగే లేకుండ వినోదించుచుండగ
నగును? ఇక నెలాగయు చేయవచ్చునా? మీరు తల్లచుకొ
న్నయెడల నిట్లు మీ పెండ్లమరాజులకు వినము పెట్టలేకుం
దుకు? కాని గొప్పవాడెన్నమాటయేకాని యతనిపాణ
ముగూర్చియు పుట్టిన గదినా? కర్వతమా పాపాణమా?
కాని నయినా? వారాగనో కెక్కనో యొకచిన్నగ్రామ

మిచ్చెదమని యాకర్షించుట — ఉల్లంకిపిట్టకూరలో నుల్లసా
మాణమో స్త్రుభనలేహ్యములో శంఖసామాణమో వేసేయి
ప్పించినయెడల శత్రురా జక్కడ ధామ్ — జయభేరిలతో మీ
రిక్కడ ధామ్ —

ప—పిశేషప్రసంగ మేల? మీతో యుద్ధముచేయవలయునని మా
కుఁ బూర్ణమైన వాంఛ యున్నది. మీరాజును మీకిచ్చెదము.
చేసెదరా ?

దా—అమ్మా! ఇప్పుడు చెప్పిన దామాటయే కాదా ?

ప—మీ రెప్పుడు యుద్ధమునకు వచ్చెదరు ?

దా—కొంతసేన సమీపముననే యున్నది కావున దానిని దీసికొని
పదిదినములలో రాగలము.

ప—ఎంతసేనతో వచ్చెదరు?

దా—ఎంతసేనతో రమ్మండురో అంతసేనతోనే వచ్చెదము.

ప—మాకుఁ బదివేలకంటె నెక్కువసైన్యము లేదు మీ రెఱిగియుం
డవచ్చును. మీరు ముప్పదివేలసైన్యముతో రావచ్చును. అం
తవఱకు మేము నిగ్రహింపఁగలము.

దా—మీమీఁది కంతసైన్యముతో వచ్చుట మా కష్టతిష్ట కాదా ?
లేగదూడమీఁది కాఁబోతు పోవుట లేగకుఁ బ్రతిష్టయేయై
నను నాఁబోతున కవయశమేకాదా ? కావున మేము మీ
తో సమానముగఁ బదివేలసైన్యముతో వచ్చెదము.

ప—మీరు ముప్పదివేలతో రాకతప్పదు. తగ్గించివచ్చునెడల మీఁదా
జును మీకీయము మీతో మాకు యుద్ధమక్కఱలేదు.

దా—ముప్పదివేలన్న నియమ మెందులకమ్మా!

ప—ఎందులకోచెప్పనా? ఒక్కయోడుది ముగ్గురునుగవాండ్రీనూచి
పుచ్చుకొని చావగొట్టగలదని లోకమునకు రుజువు చేయుట

కు—తెలిసినదా? బలిష్ఠుల మని తామే శౌర్యవంతుల మని తామే యుద్ధనైపుణ్యము కలవారమని మగవారికున్న పొగరు బోతుఁడనము తెగసిల్లుఁడనము నిప్పటి మాదెబ్బతో నెగిరిపోవలయును. పిఱికిదాన నని నన్నుఁ దిట్టుము. నేను సహింతును. మీసకత్తెనని నన్నుఁ దిట్టుము. అంతేకాని నాజాతిని దిట్టినవా? సృష్టి కేధరణమైన స్త్రీతత్త్వమునే నిందించెదవా? స్త్రీనింద చేసినవాడు తనతల్లిని వాను నిందించుకొనినట్లు కాదా? తనతోఁ బుట్టువును నిందించు కొనునట్లుకాదా? తన భార్యయే తన కెరురుతిరిగి బుద్ధిచెప్పదా? దామోదర శర్మా! శరీరాకృతియే నీతండ్రిది కాని నీయంత సత్త్వము రితల్లిచే కదా—ఈమాత్రపుఁ బ్రకృతిజ్ఞానమే నీకు లేదేమి? నీవు మహాకవివఁటే. మీయాస్థానములో నీవే ప్రథాంకవివి కా.బోయి— నీస్వభావజ్ఞానమే యింత చట్టుబాడలై పోవొగ మిగిలినవారికి స్త్రీపురుషజ్ఞానమైన నున్నట్లగ పడదే—మీశౌర్యముతోనే గాని మీబుద్ధులతో మాకేమి పనియున్నది? మాశౌర్యము మీశౌర్యముకంటె ఘనమని ప్రకటించుటకే మీతో యుద్ధము. మిమ్ము మేమే గెల్చుట ఁద్ధించినయెడల “స్త్రీజాతియే మిగుల శౌర్యవంతి”మని మా రిజయము నీయాకాశముపై నేడు కల్గిన తోకచుక్కను పూర్వజేజస్సులో ముంచి పుడ్రెండురాసులలోను బుడ్రెండుదివ్యాక్షరములను వ్రాసెనము. యుద్ధ మొత్తశీఘ్రముగ నగునో నీసత్య మంతశీఘ్రముగఁ బ్రకటింపఁబడును గావున మీరెప్పుడు యుద్ధమునకు వచ్చెదరు?

దా—ఎప్పుడో యననేల? పదిదినములలో వచ్చెదమని మనవిచేసి తిని గాదా?

ప—నీవు చెప్పినమాట జ్ఞప్తియిండుక నే నడుగలేదయ్యా! ఎందులకని యప్పుడు నే నూరకుంటిని. పెండ్లివసానినాడ నంటివి. ఇప్పుడు నీతప్పేదో చెప్పకుండు నెడల నాది తప్పునను. యుద్ధమునకు వచ్చెదనని కాని రానని కాని యనుటకు నీ కళికామున్నదా? నీవు మంత్రవి కాని కాశ్మీరరాష్ట్రాధిపతి కావే! నిన్ను నే నడిగినప్పుడు “అమ్మా! మామహారాజును గనుగొనకుండ నే నెట్లు చెప్పగల”నని నీ నవలసినది కాదా? అ, ఎంతవాడవైతివి. రాజవే నీవని యనుకొనుచున్నవే. నీ మాట నీరాజు వినువాడే యెవను నీవు మాటవరుసైన నాతని గౌరవమును దక్కింప నక్కఱలేదా? సిబ్బందివలన నే ఘనకార్యము జరిగినను నది రాజువలన నే జరిగినట్లుగా నీవు చెప్పివలసినదే కదా! మంత్రీనని చెప్పుచున్నావే—మహావిద్వాంసుడవని వినుచున్నావే—మంత్రీ ప్రవర్తన మిట్లే యుగడవలయు నని మీరాజనీతిశాస్త్రము చెప్పుచున్నదా యిది? మందాకినీ! మనవైపు రాజనీతి యెట్లున్నదో యాతనితో చెప్పుము.

మం—చిత్తము.

దా—అమ్మా! అక్కఱలేదు. రాజనీతిశాస్త్రము. మీవైపుదొకటియు మావైపుదొకటియునా? నాది తప్పునను తమింపఁదిగును. మీపై యుద్ధమునకు వచ్చెదనని మామహారాజువలనకే వార్తనొపిస్తాడు. కావున నావార్త ననుసరించి తప్పుక యిప్పుడు వచ్చునను ధైర్యముతో నే నట్లుంటినే కాని నేను స్వతంత్రుడ ననుగర్వముతో నట్లనియుండలేదు. అమ్మా! నేను భటునిను. మేము తెల్లవాటి చేయచున్నవన్నియు దప్పులే. చదువుకొన్న రాజనీతిశాస్త్రము నేను పఠాకువడిన బడియిండ్లవచ్చును.

బుద్ధిపూర్వకముగ నైన నుల్లరిఘోషవచ్చును. అట్టితప్పులొనర్చుట భటులమైన మాతలవాగ్రత. మీరు పశ్చిమతే. పశ్చిమానకు సకుతే. దోషశిక్షకుతే. ఎప్పుడో యుద్ధమునకు రాజాజ్ఞానకు నడిదారిలో మత్తుమందు పెట్టుమని యారాజనీతిశాస్త్రమున యుద్ధపర్యవేక్షణముం దున్నదేమో మంత్రిచేజదిమిపుడు.

ప ౩- లేదనుచున్నావా? సరిగా మే మొనర్చినట్లు లేకపోవచ్చునేమో. కాని శత్రుభూపతి దారిలోపల వృక్షములు నాకివేయవలయుననియు, గోతులు త్రవ్వించవలయుననియు, గుట్టములకు గడ్డి దొరకకుండఁ దగులఁబెట్టించవలయుననియు నూతులలోఁ జెఱుపులలో విషక్రిములు గలవలయుననియు మొదలైనన గతులు లేవా? అదిగాక మాపై యుద్ధమునకు వచ్చెదనని యిదివఱకే మీరాజు వార్తనంపియుండుటచే నీవు యుద్ధమునకు వచ్చెదనని స్వతంత్రించి చెప్పిననుచున్నావు. అది తప్పు. మాదెబ్బచే జావుతప్పి కన్నులొట్టబోవుస్థితిలో నిప్పుడున్న మీరాజు మాతో నిక యుద్ధమునకు వచ్చుటకు వెనుదీయునేమో. నీవు పోయి నేఁజెప్పినసంగతులు మీరాజుతోఁ జెప్పింపయనయభిప్రాయమును గనుఁగొనిరమ్మ మంత్రీ! నీ వాతనితోఁగూడఁ బొమ్ము. కారాగృహపురాదాశములు నా పడుకగదిలో నున్నవి చపల నడిగి తీసికొనుము.

(దామో-మందా-నిష్క్రమింప)

దా—మహారాజును వదలిపెట్టెదరా ?

ప—నునయపక్షీర్తితోఁబాటు.

దా—మనపదివేలు వారి ముప్పదివేల నెదుర్కొనగలవా ?

ప—నీవు సర్వకార్యములయొ ద్రవమత్తవై యుండవలయును. మన

కోటకు వారు ముట్టడించుటకును మనమే వారిను సత్సలమున నెదుర్కొనిన ముడిచకుకొనుచు.

దా—అమ్మా! అటు లెన్నడు వలకు అది యుద్ధదినమునకుఁ గారణము.

ప—సరే— ఆసంగతి తరువాత నాలోచింపవచ్చును.

[దామోదుదా-కోటే]

దా—అమ్మా! మహారాజును దర్శించిని అదికో నన్నిసంగతులు మనవిచేసితిని.

ప—మందాకినీ— ఆతఁడేయెను.

మం—ఆతఁడన్నియేర్పాట్లను కంగీకరించినాడు.

ప—ముప్పదివేలసైన్యముతోడనే వచ్చినవాడు.

మం—అందుల కంగీకరించినాడు.

ప—దామోదరశర్మా! నీవు మీమహారాజును దీక్షిణిపోనవచ్చును.

మంత్రీ! ఆయనను వికటలచేరి రాజపూర్వకమున వాని

రమునొద్దకుఁ బంపుట కేర్పాటు గొనవచ్చుము సామంతు

దా—అమ్మా! నాకు సేపు దయచేయఁడు.

ప—మీరాజుగారిని నే నిప్పుడు చూడవచ్చును మేమోజిహ్వ

న ట్టింపకొనవలయునని యాతఁడు మాకు సూక్ష్మియ్యమగు

బడిన వార్త శూలపుటా బవలై బ్రక్కను వేయిమందిన్నదీని

చెప్పుము. విల్లెక్కున్నోర్ యాతనికిరము కలిసికొని

నప్పుడే యాతని మొగమును జూతు నని చెప్పుము. ఇది

కాతనియెడల జరిగించిన లోపమును తమింపుచుచి చెప్పుము.

త్వరలో నావలయునని చెప్పుము. తీసికొనిరాదలచిన ము

ప్పదివేలభటుల నన్నికవారినే తీసికొనిరమ్మని చెప్పుము.

మే మిప్పుడతనిని వదలిపెట్టి పాగిరక్షణ మొనర్చిమి

యను దాక్షిణ్యము కాని శృతజ్ఞత కాని మాయందు లేక
మైన లేకుండ మాతోఁ గూర్చుగ భయంకరముగఁ బోరా
డుమని చెప్పుము. ఇంతకంటెఁ జెప్పువలసిన పని లేదు. ఇంకఁ
బొమ్మ మంత్రీ! నీ వాతనితోఁ బొమ్మ. మహారాజున
కత్తరువు తాంబూలము నిచ్చి మారాణి మీకు నమస్కరిం
చినదని చెప్పుము. నీ వాయన నూరుబైటికి సాగనంపి యాత
నికొనమస్కరించి నెల్లపు తీసికొని రమ్మ. దుర్గా! నీవు నీ
బసకుఁ బొమ్మ. త్వరలో నన్నియంశములు మాటలాడు
దము.

(మందా, దానెం, దుగ్గ, నిష్క్రమించును.)

పద్మా — చపలా !

[నేకభ్యమున] అమ్మా !

పద్మా — చడ్డకి మొనర్పు మని చెప్పుము.

[నేకభ్యమున] సిద్ధముగనే యున్నది.

పద్మా — అట్లులేన వచ్చుచున్నాను.

(నిష్క్రమించును.)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ చూడామణి

పంచమాంకము.

ప్రదేశము:—స్త్రీరాజ్యమునఁ గోట కెడట.

[ప్రవేశము:—వికటముడు వామనుఁ డను వినయాదిత్యుని భటులు.]

విక—ఇంతకాలమునుండి యుద్ధములు చేయుచున్నామన్నమాటయే కాని, దీనినిగఁదరగ! యుద్ధమునగ నెప్పటికప్పుడే భయము కాని చొరవ కలిగినది కాదేమిరా?

వా—నిజమైన మాట విను. చొరవయన్నది యెవ్వరికిని లేదని నమ్ము. సేనాధిపతికిమాత్రే మున్నదనుకొన్నావా యేమి ? వట్టిది రాజుగారి కంతకంటె లేదు. మనలను ముందునకుఁ దోచి వారు దూరముగా నిలువఁబడుదురు. చా వనఁగ నందఱకు భయమే. త్రాగుడుమత్తుచేతను రుజులమీఁత వలనఁ గలిగిన యావేశముచేతను ముందునకుఁ బోవుట కాని శాసన మెవరి కున్నదిరా ?

విక—నామనస్సునకు నచ్చినట్లు చెప్పినావురా.

[నేపథ్యమున] అమ్మయ్యో ! బాబయ్యో ! నలిగిపోయితిమిరా! చచ్చితిమిరా! అవిగో పడెరా! పాపములు పడెరా! తప్పుకొనరా! అయ్యయ్యో ! దేవుడా ! దేవుడా !!

(గొప్ప ధ్వను లగును.)

వా—వికటా! చూచితివా? కోటబురుజులమీదినుండి తాళ్లు మన
సేసమీదికిఁ బడదోయ్యుచున్నారు. అయ్యయ్యో! ఎందఱు
నలిగి చచ్చుచున్నారో!

[నేపథ్యమున] పద్మావతిరాజ్ఞీమణికి జయా! (జయఘటలతో ధ్వను
లగుచున్నవి.)

విక—మహిషా! ఇక్కడకు మనసేసలో మురిమభాగ మందఱు కడ
తేరినట్లు శ్రీగ్రాజ్యమువారు జయజయధ్వానము లిచ్చు
చున్నారు.

[నేపథ్యమున] వెరుకేవారు ముందునకుఁ గొండు ఇంకఁ జూడద
కేమి? పొండు—క్రిందఁబడిన శవములను దొక్కుకొని
పొండు—పెట్టుడు కేకలు పెట్టుడు జయా! వినయాదిత్యమ
హారాజునకు జయా!—(జయా వినదిత్య మహారాజునకు
జయాయను గొప్ప కేక లగును.)

వామ—ఇప్పుడు మనవారు తిరుగ ముందునకు విండ్లతో బురుజుల
మీదివారిని గొట్టుచున్నారు.

[నేపథ్యమున] అద్దీ! అద్దీ! సెబాస్! బాగుగాఁ గొట్టినారు కొబ్బెర
ప్రచ్చెల్లాడునట్లు బురుజులమీదివారి తలలు నేలను రా
యచున్నవి. వహవ్యా తలలవర్షము! జయా వినయాదిత్యమ
హారాజునకు జయా! (చప్పటలతో మహాధ్వను లగును.)

విస—ల్లటూచూడు. కోటమీదివా రెందఱు కూలుచున్నారో!

[నేపథ్యమున] అరేరే! మంట-మంట-బాబూ మంట—చచ్చితిమిరా
చచ్చితిమిరా! కాలిపోతిమిరా! అయ్యయ్యో! దాహము—
దాహము—తాపము—తాపము! ఓ ఓ.ఓ.

(వెద్దయేడ్పులు.)

వామ—కాచిననూనె గూడలెక్కొలది స్త్రీరాజ్యమువారు కీరిదికి
దిక్కుమరించుచున్నాను. మనవాళ్లు మాడిపోవుచున్నాళ్ళి—
లయ్యయ్యో!

[నేకభ్యమున] జయా ! కాంతారోమణికి జయా ! జయరమ్మసేం
గృహణవిశారదకు జయా ! పరావతారమునకు జయా !

(జయఘంటలతో ధ్వజములగును)

విక—మిటివా! స్త్రీరాజ్యమువా లెల్లు లుచ్చిపడుచున్నాళ్ళో!

వామ—మిట్టికాటెంత—మట్టిపాటెంత—రహస్యసేకటికి వారెప్పుడు
లుమాత్రము మనము వినకుందుమా?

[నేకభ్యమున] ఉడ్డటభట్ట! ఉడ్డటభట్ట! నేలలు వెరుకకు బోవు
చున్నవి. పుకొల్పుము. (ఈలలెన్ని యోధ్వనియగుచున్నవి.)

విక—వామనా! ఈలలు మోగించుచున్నవి. ఇటులు పిరావేమున
రుజు లింక వాయించెదరు. నాకు రుజులు వీనగల బేగు
లదడిపోవును చామోదరశర్మ యడ్డటభట్టను బోజుసాం
చుచున్నాడు. అదిగో ఉడ్డటభట్టిక్కడకు మఱిలుచున్నా
డు. మనలఁజూచినయెడల గొట్టునేమో పోవుదము.

(గొమ్మమించును.)

[ఉడ్డటభట్టును శత్రుమునుబూరించుచు బ్రసేరించును.]

ఉడ్డట—సీ. నేపాలదేశావ / సీచాలదేశావ

సీర్వాపదకీ, యా / సీపుణులార !

భారాధరాధీశ / సైవాసీకీసే

విశ్వేందకేశావ / సీయలార !

మాగధేయవసి / భాగధేయఖండ

వాహినీఖండన / పరిజలలార !

సింధు దేశాధీశ / గంధసింధురకుంభ
దారణదారుణ / ధీరులార!

అడువారికంటె / నాడువా రైతిరే
తిరుగుఁ డింక మరలఁ / దిరుగఁ రేల ?
నెచటనున్ననైశ / మృతి తప్ప దాహవ
మందుఁ జచ్చి కీర్తి / నందరాదె?

అ. వె. విభునిప్రేమ్మనిట్లు / పెరిగినజేహంబు
లతని యవసరమున / నతని కిచ్చి
ఋణము తీర్చుకొనక / యెచటి కేగెదరు. చీ!
దోహులార! / పరమ తుచ్ఛులార!

అ. వె. స్త్రీలచేత నిట్లు / చెప్పుదెబ్బలు తిని
సిగ్గు లేక యిట్లు / సేర మీదు
మగుడు లేవగించి / మొగముల నమయిరే
బడుగులార! పిఠికి / పుదలార !

జయా ! వినయాదిత్యమహారాజునకు జయా!! యని కేకలు
పెట్టుడు. (శంఖము పూరించును)

[నేషధ్యమున] జయా ! వినయాదిత్యమహారాజునకు జయా!! (యను
ధ్వనులు.)

ఉద్భ—సెబాస్- రణయోధులారా ! తీవ్రపౌరుషమునఁ దిరుగుఁ
గోటపై దుముకుచున్నారా. వహవ్వా! వహవ్వా! ఎదుర్కొ
నుడు. మీ రిప్పుడు మీతండ్రిల పుత్తులై ప్రకాశించు
చున్నారు.

సీ. గంగాతరంగిణి / కడుఘోరముగఁ బొంగి

ప్రక్కచేలను బాడు / కలుచువట్లు

చండభాటీయుక్త / ఘృతానిలము

వివినపాదపముల / విజుచునట్లు

భీకరోదేక మా / భూకంప ముదయించి

దీప్తపంబులను ముంచి / వేయునట్లు

ప్రళయాగ్నితుల్య మా / వహ్నిశైలము బ్రేస్త

లయ దేశములఁ గాల్చి / వయచునట్లు

గొల్లుపనియొక్కభాక గ / గోలుపెట్టి

కోటఁ గూకటివేల్పుతోఁ / నూజి బెట్టి

చెడిది విడిచి బూడిదచేసి — / సింధువందు

వేగ కలుపరె వీరాధి / నిరులార !

[నేకభ్యమున] గునపములు గొడ్డళ్ళు- తెందు తెందు. ఊడ — ఊడ

ద్వారములు పగులఁగొట్టుడు. (గొప్పభ్యను లగున్య.)—

ఉప్ప—వహవా! మనవారు కోటద్వారములను దగ్గిష్ట యత్నించుచున్నారు. అదిగో!

గీ. ద్వారవిచ్ఛేదకభటాలి / పైవి ప్రక్క

జమ్మనుచు స్త్రీలశరకొట్లు / క్రొమ్మకొనియె;

జేనెపట్టును మనుజుడు / తీయబూన

మఱీకలు గుంపు లై కుట్టు / మాదిరిగను.

రణయోధులారా! గునపములకు గొడ్డళ్ళకు స్వాధీన మగునట్లు సో

కదు. మందుతెచ్చి దట్టించి పగులఁగొట్టుడు. త్వరగఁ చెందు.

[నేకభ్యమున]- మందు మందు- త్వరగ- మందు త్వరగ- చూచెదరేమి? (అనుభ్యనులు)

ఉ—వహవా!—మందుతట్ట వచ్చుచున్నది. కాని యాహాహా! అదేమి, అదేమి!

గీ. అలుగుచివరను గొరకచ్చు / వెలుగుమండ
బాణ మొక్కటి పైనుండి / వచ్చి యకట !
భటునితలమీఁదితట్టలో / పలను బడియె
పాఁధులపైని దాడిల్లి / పామువలెను.

[నేపథ్యమున] అయ్యయ్యో- చచ్చితిమి. చచ్చితిమి. హా హా! ఇక
నేమున్నది. మంటలు. మంటలు. (గొప్పధ్వనులు)

[మఱియు నేపథ్యమున] జయా! పద్మావతిరాజ్ఞీమణికి జయా! జయా!
పురుష సేనావిచ్ఛేదనపరాయణకు జయా! (జయఘంటలధ్వను
లగును.)

ఉ — ఇక నేమున్నది. ఎంతో చచ్చినారు. నేను కోటముందు
నకుఁ బోయి భటులను హెచ్చరించెదను.

(నిష్క్రమింపఁగ — వెనుక తెర యెత్తఁబడును.)

[కోటబురుజులపై మిందాకిని, చపల, పద్మావతి, దుర్గ ప్రవేశింతురు.
కింద కొండలుభటులు కోటద్వారమును దృప్వచుందురు.]

1 భటు — వెనుకవారు ముందునకు రండు. త్వరగరండు. మే మిక్కడఁ
బడి చావవలసినదా యేమి?

[నేపథ్యమున] వచ్చితిమి. మీరు ద్వారములు తృప్వచుండుడు.

2 భటు — కొట్టు — గొడ్డలితోఁ గొట్టు —

3 భటు — ఊ — ఊ — ఊ ఊ (అందఱు గునపములతోఁ బాడుచుట
నభినయింతురు.)

మం — రాజ్ఞీమణీ! కొఱకచ్చు మందతట్టలో సరిగఁబడునట్లు మీ
రెంతసూటిగఁ గొట్టినారు!

ప — అన్యోన్యస్తోత్రపాఠముల కిది యవసరము కాదు. దుర్గా! చపలా!
మీరు పురుష వేషముల ధరించి పాతాళగుహలో దాచి
యుంపఁబడిన యిరువదినొల్లువందలభటులలో మీరిద్దఱు

చెటియొకసగమును దీసికొని రహస్యగుహద్వారము నుండి వెలుపలబడి కోటవెనుకనుండి యొకరు దక్షిణముగా నొక దుత్తరముగా వచ్చి, వినయాదిత్యునిసేనాపక్షములను డబ్బాటుగ నెదిర్చి క్రిక్కిరియఁజేసి వధిపుడు. మే మీగోడలచాటున డాగి, మిగిలినపై న్యముతోఁ బ్రేక్షండి యవసరానుసారముగాఁ బరిచేయుచుందుము. నేనుచెప్పినది చెలిసికొంటిరా ?

దు. య—చిత్తము.

ప—అటులైనఁ బొందు.

(దుర్గ. చతుర నిష్క్రమింతురు)

మందాకినీ! అదిగో శత్రుసైన్యము. తిరిగి రుంజలరవముతోఁ గోట యొద్దకు వచ్చుచున్నది.

[పెద్దవ్యయలతో జయజయధ్వానములతోఁ గోటయెదుట కుడలు భట్ట, దామోదరశర్మ సైన్యముతోఁ బ్రవేశింతురు.]

దామో—చమూయోధులారా !

ఆ. వె. ఆఁడువాఁడిమీఁద / సధికధానిని జూపఁ

దగదటంచుఁ గొంత / తగ్గుచుండ

మీరు భీరు లనుచుఁ / శీరలు తాముచు

నెగసిపడుచు నుందు / రింతు లెఱుఁ.

తరుణులందు మీరు / దాక్షిణ్యమును సేసి

కుమ్మి చుపవలయు / గోటఁ జిట్టి

భల్లుకంబు పుట్ట / పైఁబడి పెకలించి

చెడ్డలఁ జేరుగములఁ / జనుమునట్లు.

(కోటబురుజువంకఁ జూచి) ఓమందాకినీ! ఇదిగో చెప్పుచున్నాను విను.

మాసేనలన్నియు సమకూర్చుకొని కోటను ముట్టడించివాము.

మామందుదెట్లుచేత మీకోటత్రాగినవానివలె నుఁగియుఁగి

నేలఁ గూలువట్లు చేయఁదలఁచినాము. ఇదివఱ కుపేక్షాభవ

మున నూరకుంటిమి. మీబుద్ధిహీనతవలన మీపెంకితము
వలన నెన్నిప్రాణులో పోదలచి యున్నవి. ఎంతరక్తమో
నేలను దశపవలసియున్నది. అనావశ్య మగుజీవనాశన మింక
ముందుఁ గానీయవలదు. మీకోటను మాయధీనముచేసి మీ
ప్రాణయులను దక్కించుకొని మీసేనలను గాపాడుకొనుఁడు.
నేను చెప్పినది శీనఁబడినదా ?

మం—ఈకోటను మీరాజు సధీనమును జేయుమని చెప్పుచు
న్నావు. దీనినిమేము నీకు స్వాధీనపఱచునెడల నీ పెండులకు?
నీ రా జెందులకు ? ఇంతపైన్య మెందులకు ? అన్నియు విష
వాడి నీరాజు కోటముందుకు వచ్చి “అమ్మా ! నే నీకోటను
జయింపఁజాలను. బలహీనుఁడను. బుద్ధిహీనుఁడను. ఈకోటను
నాకిమ్మని చేతులు జోడించుకొని మారాణిగారిని దైన్యమున
యోచించునెడల నామెచిత్త మెట్లుండునో, నీరాజభాగ్య
మెట్లుండునో ?

దా—నీబుద్ధికిఁ దగినట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చినావు. నీతో నట్లుపలుకుట
మాదియే పొరపాటు.

ప—ఇట్టిపొరపాటు మీ ర నేకము లొనర్చినారు. ఇది మీకు మొదటిది
కాదు. యుద్ధారంభపూర్వమందుఁ బలుకవలసిన యీమాట
లిప్పు డెందులకు? కొంతయుద్ధ మైనతరువాతనా యీమాటలు!
రోకలిబుడలవలెఁ గోట కెగ్రెబ్రాకినవారు నేలఁగూలి పండ్లు
ఁజుగఁబడఁగా- మాకోటపైనుండి పడినతాలచే ప్లలిగినవారు
నలగఁగా- గ్రాగిననూనెచేఁగాలినవారు కాలఁగా-మందఁపొణ
కలు మండుటచే భస్మమైనవారు భస్మముకాఁగా-గాయములచే
నేచ్చినవాఁడెద్దఁగా, నిప్పుచా సామగానకాలక్షేపము! ఇదివ
ఱకుఁజరిగినపోరాటములో మీపరాక్రమ మేగో మాకుఁ దెలి

యనే తెలిసినది. బుద్ధిలేక యేల యిట్లు వెల్లడిపడుచున్నారు? తప్పు కాదా? చేతిలో గత్తి భుజముపై విల్లు మూలపై మీసము గలిగియుండియుఁ బావునకు జడియుచు లేల? అబలలమని మీచేఁ దృణీకరింపఁబడిన మేమే పిచ్చుకగూడంతకోటలోఁ బెద్దపులులవలె మిమ్మెదుర్కొనుచుండఁగ— హేహేహే! దిగ్విజయయాత్రకై బయలుదేరిన మీరు— ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యము నపేక్షించిన మీరు— ఏ మొగముపెట్టుకొని యిట్లు పలికితిరి? భగవంతుఁ డిచ్చినపౌరుషము మీలో లేక మైన నున్నయెడల, బుద్ధిలేక స్త్రీలపై దాడివెడలితిమికదా వారిని గలువకుండుటకంటె జచ్చుటయే మంచి దన్నట్లెఱ్ఱ మీలో నేమాత్రమైన మిగిలియున్నయెడలఁ దిరుగఁ గోటపైఁ బడును. మమ్ము జంపుడు. అటుపైని గోట స్వాధీనపఱచుకొనుము.

దా—అభ్యంతర మేమి? అందుకు సిద్ధపడియేకదా వచ్చితిమి.

1 భటు—మిటివఁటరా! ఆడుకూతు రెంతబింకముగాఁ జెప్పినదో?

2 భటు—నేను చెప్పినమాట విను. మగముండికొడుకుమీఁదఁ దిరుగఁ బడినతరువాత నిక నాడుకూతురేమిటిరా నీ మొగము.

3 భటు—అదికాదోయి పెద్దమ్మ. ఆడుది పుట్టుట యెందుకనుకొన్నావు. మగవానిమీఁదఁ దిరుగఁబడుటకే ఆమాట చెప్పవద్దు— కోటగోడచాటునఁ గూలఁబడి యెన్ని బింకములైన నాడవచ్చును. ఇందులోనున్న యాయువుపట్టిది. ఏదీ! కోట దిగి యెగఁటుటవలె! నాతిమానా! మిరుపకుడుమును మింగివేసెట్లు మింగకపోయినయెడల గునపముతోఁ బాడు.

జి—భటుడా! నీవిప్పుడు పౌరుషవంతుడవై ప్రకాశించుచున్నావు. ఏదీ భటులారా! పొడుపుడు— కోటద్వారము పొడుపుడు. ఎక్కుడు—కోటగోడల కెక్కుడు. మందు దట్టించుటకుఁ బ్ర

కృ-లను గోతులను ద్రౌప్యఁడు — పాటచే నుత్సాహ మధికమగును గావునఁ బాడుఁడు.

అందే — జయ వినియోదిత్యుహారాజనకు జయ !

[నేపథ్యమున రుంజలు మ్రోగును.]

అంద — గీతము.

పాడువరా - పాడువరా - గట్టిపోటు పాడువరా॥

మిన్న విఠిగి పడిన సరియె - మన్నకుక్రిగి పడిన సరియె

కన్నమూసి తెఱచులోన - మన్నయయ్యెఁ గోటయనుఁడు॥ పాడు॥

పడఁతిచేత దెబ్బఁ దినుచు - బ్రదికి విల్లు కట్టుకంటె ।

మెడకుద్రాడు చుట్టుకొనుచు - గుడుకుమనుట మేలు మేలు॥ పాడు॥

గరిటకాడఁ బట్టఁదగిన - కాంత కత్తి పట్టినపుడు

పురుషుమూఁతిమీసలెల్ల - బురుగు నాకిపోయినట్లె॥ పాడు॥

ఆడుదాన్ని జంపినాఁడు - ఆంజనేయుఁ డంతవాఁడు

కోడిగోతు నులిమినట్లు - కొమ్మ జంపఁ బుణ్య మగును॥ పాడు॥

[నేపథ్యమున ధామ్మనిధ్వనియగుచున్నది.]

ఉ — మఱిమియుఁ దొందరలేదు. కోట నెగురఁగొట్టుట కావైపునఁ

బనిచేయుచున్న మనవా రెఱచిన ముడఁధ్వని గాని మఱియొ

కటికాదు. వహవా ! ఇంక నాల్గుదెబ్బలతోఁ గోట యూడి

పడును.

ఁ — మనము పంపిన దుగ్ధాచపల లింక సేనలతో శత్రుసేనాపక్షముల

నింక నెదుర్కొనలే దెందువలననో ?

మం — వదీ ? ఇంక వ్యవధి చాలదు.

ప — నీ వాగోడచాలుననుండి బాణములను విడువ్వుము. నే నీగోడచా

లననుండి విడుతును.

(ఇద్దఱు బురుజులపైనుండి నిష్క్రమింతురు.)

[నేపథ్యమున నొకవైపున—హాహాహా ! హాహాహా ! యను మహా
ధ్వను లగును.]

ఉ—అదేమి ? అదేమి ? ఈకక్షమున నింత హాహాకారము వినబడు
చున్నదేమి ? భటులారా ! ఏమి యాయల్లరి ; ఎందుల
కాయాందోళనము !

[నేపథ్యమున] ఈప్రక్కనుండి యెవ్వరో మమ్మఁ గొట్టచున్నారు.
దా—కాశ్మీరదేశచమూభటులారా ! ఆప్రక్కనుండి మిమ్మఁ గొట్టు
వా రెవ్వరును లేరు. కొటపైనుండి పడుచున్న బాణములే
మికట్టిభ్రాంతిని గలిగించుచున్నవి

[నేపథ్యమున] పైబాణము లేరో ప్రక్కబాణము లేవో మే మెఱుఁ
గమా ? అదిగాక ప్రక్కలలో బల్లెములుపుచ్చుకొని పొడుచు
చున్నారు. కత్తులచే దల లెగురఁగొట్టుచున్నారు.

ఉ—ఏమిది ? ఏమిది ? వింతగనున్నది. నేను పరుచున్నాను.
దరపడకుడు.

(ఉద్బోధభట్టు నిష్క్రమించును.)

[నేపథ్యమున మఱియొకవైపున హాహాహాహా ! యను
రవములు పెద్దగోల వినబడుచు.]

దా—ఆహాహా ! అదేమి ! ఈవైపునగూడ నెంతో హాహాకారము
వినబడుచున్నదే ? భటులారా ! ఎందుల కాగోల ?

[నేపథ్యమున] హాహా ! హాహా ! ఈరెలలో గుచ్చుచున్నారు. గం
డజూత్తళ్ళతో నఱుకుచున్నారు. కత్తులతో గొట్టుచున్నారు.
హా హా !

దా—అదేమి ? అదేమి ? ఆవైపున మీకత్తులు లెవ్వరు లేరే ! ఆ
వైపుననున్నవా రందఱు మీరే. ఎందుల కాయాందోళనము ?
మీసేవఁ గాంచి మీరే పెదరెద లేల ?

[నేపథ్యమునఁ బెద్దగోల యగుచున్నది.]

దా—ఆహాహా ! ఏమి యుపద్రవము ! ఏమియుత్పాతము- ఏమి యీ మహాకలకలము ! ఆహా ! మనసేన యాపకక నదిగో.

గీ ఎగసి పరుగెత్తి వ్రాలుచు ! నెగసిపడుచు
భోరునను దాడి. వెనుకాడి ! ముందు కేగి
యుద్ధతోద్రేకమున నూఁగు ! చుండు నదిగో
యోబుధితరంగసంచయ ! మనుకరించి.

ఆహా ! ఈపకక నదిగో-

ఆ. వె. కట్టకోతయ్యుండు ! గృకచంబులాగున
పొత్తిమట్లు ఖిల్వ ! పుటమునందు
నాసుగోనికండ్ల ! యట్లు వాహిని యూఁగు
బాడుఁ గాలిబంతి ! ననుకరించి.

మాత్రో నిట్లు యుద్ధముచేయువా రెవ్వరు ? కోటమీఁదివా రెప్పటి
లాగున బాణములను గురియుచునే యున్నారు. కోటగోడలు
దుమికి యెవ్వరు వెలుపలకు రాలేదు. ఏ రెక్కడివారు? ప్రీ
రాజ్యమునకు మఱి యేరాజ్యమైన సాహాయ్యము చేయుచున్న
దనుకొనుట కట్లు సాహసింపఁగల రాజ్య మేదియుఁ గానఁబడ
దు. ఈయుద్ధ మేమో మాయగా నున్నది. శత్రువు లెవ్వరో
తెలియదు. ఆవైపున బల్లెపుఁబోటులచే నీవైపున బాణఘాత
ములచే నడకొత్తులోనివక్కలాగున సేన నలిగి పిడియగు
చున్నది. ఉద్బుభట్టా ! అచ్చటి శత్రువు లెవ్వరో తెలిసి
కొంటివా ?

[నేపథ్యమున] అదటు మనవారులాగుననే యున్నారు

దా—అయ్యయ్యో ! ఇది మఱింత మాయగా నున్నదే. మనవా రొ
కరి నొకరు చంపుకొనుచున్నారా ?

[నేపథ్యమున] దామోదరశర్మ! స్త్రీరాజ్యమువారు మనభోజనములను దుస్తులనంటి దుస్తులను ధరించి మనలోఁ గలసి మనవారినో జంపుచున్నట్లు తోచుచున్నది మనవారే కెవ్వఁడో గుర్తించుట బహుకష్టముగా నున్నది. భద్రముగాఁ బ్రవర్తింపవలయును. ఉద్భటభట్టునితో సేనాభటులను బాగుగాఁ బరీక్షింపవలయునని చెప్పము.

దా—ఆహా! మామహారాజుగారు బాగుగానే కనుగొన్నారు. మహారాజా! భద్రముగనే ప్రవర్తించెదము.

[నేపథ్యమున] ఆవైపున కెవ్వఁడో పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు. వెంటబడించువారి కందకుండ నున్నాఁడు. నీవు వాని కెదుటఁబడి పట్టుకొనుము.

దా—రానీ-రానీ-భటులారా! మీరుకూడ సిద్ధముగా నుండుఁడు. గొడ్డు రవంతసేపు వదిలిపెట్టుఁడు. ఆపరుగెత్తుకొనివచ్చువానిని బట్టవలయును.

[నేపథ్యమున] పట్టుకో-పట్టుకో- అదిగో ఆక్కడ- అదిగో అక్కడ- దొరకకుండ నున్నాఁడు. పొడు పొడు.

దా—భటులారా! ఆతనిని బట్టుకొనుమని మహారాజుగారి యాజ్ఞయొసడి, పట్టుకొనుఁడు. చంపుట కుత్తరువు లేదు. జాగ్రత్త-మీరు మీయోయుధములను మారముగ నుంపుఁడు. ఎవలైన నాతనిఁ బట్టవలయును గాని చంపఁదగదు. అనువచ్చుచున్నాఁడు. ఆటువచ్చుచున్నాఁడు. జాగ్రత్త. జాగ్రత్త.

అది—వీడి-వీడి-రానీ-రానీ—(తొందరతో నటున నది బరికరిమింతురే)

దా—భటులారా! కాసులకుఁ గట్టి లక్ష్మణపెట్టుఁడు. బారలు చాచుకొని నిలువఁబడుఁడు ఎగసి పైఁబడి పట్టుకొనుఁడు. చాచుభయము

ముచే బరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాడు. ఆతనివిసరుచే వెనుకకుఁ బడిపోవుదురేమో- దట్టముగ రెండుపంపులుగా గోడలవలె నిలువఁబడుడు.

[తొందరతోఁ బరుషవేషమున్న చపలయు

నల్వరుభటులుఁ బ్రవేశింతురు.]

పట్టుకో- పట్టుకో- (దామోదరశర్మభటులు స్త్రీరాజ్యభటులను బట్టుకొనఁబోయి వారిచేఁ బట్టువడుదురు. దామోదరశర్మ చపలేరు బట్టుకొనఁబోవఁగఁ జపల యాతనిదాడపై గట్టిగఁ గొట్టును.)

హాహా! ఎంతదెబ్బకొట్టివీతిరా! హాహా! (కన్నులు తిరుగఁ గూరుచుండును.)

దామోదరశర్మ చేతిలోనిశంఖము తీసికొని పూరించి) వినయాదిత్యముహరాజా! పరుగెత్తిపోవుచున్న స్త్రీరాజ్యభటులను బట్టుకొంటిమి. తొందరయేమియు లేదు. మీరక్కడఁ బనిచూచుకొనుడు. ఇక్కడ కెవ్వరును రానక్కఱలేదు. (అప) స్త్రీరాజ్యభటులారా! పర్వతములవలె నిలువఁబడి యెవ్వరినిటకు రానీయకుడు. జాగ్రత్త. భటులారా! మీరుపట్టుకొన్న దామోదరశర్మభటులను పక్కనున్న మనభటుల కిప్పజెప్పి వేగ రండు. (వారు దామోదరశర్మభటులను దీసికొనిపోయి వెంటనే వత్తురు.)

[నేకభ్యమున] శంఖపూరణభ్యని యగును.

చ—(తనలో) వినయాదిత్యముహరాజా సరేయనునట్లు శంఖమునుబూరించి ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నాడు. (ప్రకా) తల తిరుగుట తగినదా? ఇకనైన లేవఁగలవా?

చ—(లేచి) ఓ వినయాది—

చ— నోరు తెరిచినయెడల నీశ్వాసుతో నీనోటితో బాదుతును. బా
గ్రీత. పాణిమం దిచ్చకలవాడనైనయెడల నోరుమూసికొని
చేను చెప్పినట్లు చేయుము.

దా—నీవుచెప్పినట్లు నే నేలచేయవలయును? నీ వెవడవు?

చ—భటులారా! ఈమఱిని బట్టుకొని బంధింపుడు
(మఱిని బంధింతురు.)

దా—నా కీబంధ మేల? నీ వెవడవు?

చ—ఎవడనా? ఎవడనా? శ్రీపురుషభేద మొఱుగవా? సుంకా
నీవు మఱిపదవి నిట్లే నిర్వహించుచుంటివటరా! భటులారా!
రా! వానిని దన్నుడు. (వారు తన్నుదురు.)

దా—అబ్బ- అబ్బ! ఉండుడు. నీవు కారవా?

చ—కానా? నా మొగమువంక జూడుము. నా మొగములో మగ
తనపురూలిన్యము మాంద్యము నెడతనము. నెబ్బెతికము
నేమైన నున్న వేమో? చూడు. పండువెన్నెలగాచునట్లు పు
కాళించుచున్నదో. నీవు కవివలె. ఏదీ నా మొగముపై చొ
క్కపద్యము చెప్పగలవా?

దా—నీ మొగము. కవిత్వమునా?

చ—నీకర్మ మితవలకు వచ్చుటచే నట్లుతిరి. కన్తి యుపయోగపడ
నప్పు డొక బనికవచ్చునది కలమే కాదా? ఇప్పుడు కవిత్వ
పుస్తక మేల యని యుంటివా? పాపము. నిజమే. ఏడ్చుచు
న్నప్పుడు కవిత్వము చెప్పలేవుకాబోలు అట్లే నీవు కవి
నామమున కర్హుడవు కావు. ఏడ్చునుతిరిగి గలపి కవితాగాన.
మొనర్చువాడే కవి—కన్నీటిమంచుతో గవిత్వపు గులాబుల
నెవడలంకరించునో వాడే కవి—కడుపుయటచే జనుల
యజ్ఞానము నెవడు కాల్చునో వాడే కవి—కర్మమే

ముః లె హరించిపోవుచు నెవఁడు తనదివ్యసౌరభమును బ్రపంచమున విడుచునో వాడే కవి. ఇతరులను సంతోషపెట్టువాఁడు సంతతచింతాకాంతుఁడు. సర్వప్రపంచానందభవసంధాన సమర్థ మగుకవిత్వము కలవాఁడు ముష్టివాఁడు—కడుపునిండు కాంతాసంపర్కమున కక్కఱకువచ్చుచు. ఇప్పు డీప్రసంగము నీవు వలదంటివి కావున మానెదను. నీవు దామోదరశిష్యుని నే నెఱుఁగుదును. నే నెవఁడెనో నీ కిప్పటికైనఁ దెలిసెనా ?

స్త్రీ గాజ్యములోనిదాన పని తెలిసినది. నీ వక్కడ నెవఁడెనో నా కెట్లు తెలియును ?

నేను నీవలె నట ముఠిని గాను—పద్మావతిరాజ్ఞిగారి దాసిని—నాపేరు చపల—

అ. అః దాసివే !

అ. దాసినే—దాసిని చెప్పుటకు గర్వపడుచున్నాను. కాశ్మీరదేశ చక్రవర్తిమంత్రిమూఁతిపై సాగఁదీసి లెంపకాయకొట్టిన దాసిని—ఈ గను బట్టినంతయును నాతని బట్టి బంధించిన దాసిని—అట్టిదాసిని—అవసరమునుబట్టియంతకంటె నెక్కువదాసిని—నావంటిదాసి నేయాస్థానముననైనఁ జూచితివా? రాష్ట్రమున కలంకారము నావంటి దాసియా? నీవంటి మంత్రియా? స్త్రీ గాజ్యములోనిదాసియే సార్వభౌమునిప్రధానుని కంటె ఘుచురాలని లోకమున కిప్పుడు వెల్లడి యైనదా? మొదట నీరాజుచు బంధించితిమి, అప్పుడే మీఁకు బుద్ధి రాదగినది. ఇప్పుడు నీవు బద్ధుఁడవైతివి. మీ మొగము ! బుద్ధితేక కాని మీ కాఁడువారితో యుద్ధ మేమి ?

దా—(తనలో) ఆహా ! కాలవిషక్యము- ఎంతకనిములైన మా
 టలు వినుచున్నాను. ఆహా ! ఎట్టినిచకాంతచే బద్ధుడనైతిని.
 గీ. బంధములు తీట్లు దెబ్బలు ! పరిజలకెల్ల
 రకున్న గాలవశంబునఁ ! బ్రాప్తమగును,
 గాని కర్తనుబట్టి యాకష్టసమితి
 ప్రబలమగు తారతమ్యంబు ! పడయుచుండు
 వీరుఁ డేసినసంకెల ! భీరుఁ డాసఁగు
 కట్టుత్రాడంతకూరమై ! కానఁబడదు;
 విభుచపేటపుటరుణిమ ! వేగ మాయు
 భటుని చీకొట్టు మదినంత ! ప్రణముచేయు
 గొప్పవాఁ డేయుదెబ్బకుఁ ! గొలఁదిబాధ,
 కొలఁదివాఁడూతమునకు ! గొప్పబాధ
 పట్టె డగుపుట్టతేలిచ్చు ! బాధ కొలఁది
 చీన్మటంతటితేల్కట్టి ! చీల్చినైచు
 పురుషువేటుచే శ్రీమతేక ! పొలియవచ్చు
 దాఁచుకాటునఁ గునుకుచుఁ ! దరిల్లన
 ఇంతి వేసినవేట్లు సుహింఘ దరమే?
 కట్ట ! పొడవము కఱదిన ! కాటలాగు
 అందుపై దాసి- హా దాసి ! యధమదాసి
 తీర్పు నాడవైఁ గొట్టె; బం ! ధించె నకట!
 మహాషికమును జీపురుకోడ ! మోఁది యొట్ల
 దాసి మఱికికాల్పును బడవేసినట్లు.

చ—ఏమి యోచించుచున్నావు? అటు నిటు చూచుచున్నావేల? నీకు
 సాయపడువా రెవ్వరు నిట లేరు క్రిందటిసారి యేగో మా
 యమాటలు మారాణిగాఁగనినన్నిధిని బలిగి నీరానిను విడిపించు

కొనిపోయినావు; ఇప్పుడెవడువచ్చి నిన్ను విడిపించుకొని పోగలడో చూకము. భటులారా! ఆపెద్దగోతిలో సీతని బడవైచి పూడ్చిపెట్టుడు.

౫—నడు-నడు- గోతిలోనికి నడు. ఊ రావయ్యా—(లాగును)
—ఉండు. ఉండు. చపలా!

ఉండెదను. నే నుండకేమి? పోవలసివాడవు నీవు. నీకు నాచేత నిట్టిమరణముండగా నెవడు తప్పింపగలడు? ఇంతగొప్పగా బ్రదికి తుదకు దాసిచేత జావలసి వచ్చెను గదా యని యేడ్చుచున్నావు కాబోలు! నీవు బ్రాహ్మణుడవై పుట్టుట నీప్రయోజకత కాదు నెను దాసినై పుట్టుట నాయప్రయోజకతకాదు. మనజన్మములపై మనకు స్వాతంత్ర్యము లేదు. శాని మననడతలపై మన కున్నది. మృణునలేలు మనప్రవర్తనముల బట్టియుండును గాని మనజన్మముల బట్టియుండవని విద్వాంసుడవైన నీవే యెఱుంగనప్పుడు నీవు విద్వాంసుడ వెల్లగుచువు?

గీ. శాంతి నెఱుంగని బ్రాహ్మణు ! జన్మిదంబు
దాసిగాగరాబొందుకు ! దీపిపోవు ;
వికలుడగు రాజుతలమీది ! మకుటమనకు
దాసినవరపుముడికున్న ! వాసి లేదు ;
కాతరుం డగు సేనాని ! ఖడ్గమునకు
కులటచుట్టపేకెకుఁ గల ! విలువ లేదు ;
అర్హతనుబట్టి వస్తుల ! కధికఘనత
కాని వస్తుజన్మముబట్టి ! కాదు నిజము.

౬—చపలా! ఈమాటలకేమి కాని, నాతో యుద్ధమొనర్చి నన్ను జువుట రణమర్యాద కాని యెట్లో దొరకితినిగదా యని చే

తులుకాళ్ళు కట్టిపెట్టి బ్రతిక్కియుండగా గోతిలో బడిపైచి పూ
డ్చిపెట్టుట కేవలము తుచ్చమైనపని కాదా? నీవు ప్రశ్నించు
హాసములు కలదావపు కావునఁ జెప్పుచున్నాను. మీ ప్రేమగు
రున్నారు. నే నొక్కడను. నాకట్లు విప్పి నాయుత్తరైపుణ్యము
ను గాంచుము.

చ—నీప్రయోజకత్వము వేఱ చూచుటేల? అది యీసౌభాగ్యముగ
నున్నది కాదా? నన్నుఁ గొట్టఁదలంచి నాచేఁ గొట్టఁబడితివి.
నన్నుఁ బట్టఁదలంచి నాచేఁ బట్టువడితివి. ఇక నీయుద్ధనైపు
ణ్యము చూచుట కేమున్నది? నోరుమూసికొని చచ్చుటకం
టె నీవు గానఁబఱుపవలసిన నైపుణ్య మేమియు లేదు.

[నేపథ్యమున] చంపవలదు. చంపవలదు. ఆతనిని బంధించి మహారా
జుగారియొద్దకుఁ దీసికొనిపోవలయును.

దా—(తనలో) అది ఉద్భటభట్టనిమాట - ఎవనినో చంపవలదను
చున్నాడు.

చ—(తనలో) ఆహా! ప్రమాదము సంభవించినదేమో కదా! పూసే
నానాయక దుర్గ పట్టుబడినది కాబోలు! ఎందులకైన మంచిది;
దామోదరశర్మ నిటచుండి పంపెదను. ఇప్పు డీతని జంపుట. తగ
దు. కుండమార్పుచే మాదుర్గమ్రును దీసికొనవలసినచోనే
మో? మీ రాతనికన్నులకు గ్రౌతలుకట్టి పాతాళగుహద్వార
మునఁ గోటలోనికిఁ దీసికొనిపోయి మందాకినమ్మ కర్పింపుడు.
నో రెత్తినయెడలఁ జంపుదుమని బెదరింపుడు. అంతేకాని
చంపకుండు. పెంటనే తీసికొనిపోడు. ఒకభటుడుమాత్ర
మిచ్చట నుండినఁ జాలును. నీ వాచాటున నుండుచు. నే నీల
పై వినప్పు డవలకు రమ్మ.

భటు—రావయ్యా-రావయ్యా-(లాగుకొని దామోదరశర్మను భటులు తీసికొనిపోవుదురు.)

చప—అదిగో ! ఉద్భటభట్టు దుర్గమ్మను దీసికొని వచ్చుచున్నాడు. నే ననుకొనినట్లే యునునది. ఏమగునో చూతము- నే నీచాటున నుండి వానిమాటల విందును. (ప్రక్కకొత్తిగిల్లును.)

[ఉద్భటభట్టు దుర్గచేయిపట్టుకొని పర్యవేక్షించును]

ఉ.—భటులారా ! మీరెవ్వరు నాసాహాయ్యమునకై రావలదు. నేనిప్పుడే వచ్చెదను. మీరు జాగరూకతతో, బోరాడుచుండు, డు—దుర్గా ! మగవాడవని యొక్కతెప్పవాటనుకొంటిని జమా ! ఆడుదానవే యైతివి—ఇక గావలసిన దేమి ?

గీ. ప్రధననిస్సాణములు శుభవాద్యములుగ
ఘోటకభావములు గానఘోషములుగ
నాశుగజ్వాలికలు దీప్తికావళులుగ
నబల ! నీపాణిపీడన మాచరింతు
పూలవేటిలచే గందిపోవు నీను
తనువు వింటిపోటుల కేల ? దార్తు వకట !
ఎండచే వాడు పొగడపూదండ నెవడు

అజ్వలనకీలావళిని జేర్చి సాహసించు ?
వీణతీగలఁ బలికించు ? వేళ్ళ కకట !
కర్మశాస్త్రవికర్షణ ? కలన గలిగె;
ముదురు లేరంగులను బ్రాణములను బోయు
కుచ్చుతో గోడకును వెల్లఁ ? గొట్టదగునె?
వీరరథకీలి సోలి తగిలించు నీకుఁ
జల్లనైన శృంగారరసంబై తగును;

మండు వేసవి యెండలో ! మరగి మరగి

తూలుప్రాణికిఁ బయ్యెరగఁగలివలెను.

చ—(తనలో) వహవా ! గద్దెలూటకందడిలో ముచ్చలూట, సుంద
డియూ ? మహాయోధుల బాకుపోలలో మన్నసిని ప్రసవ
బాణములా ? ఓ మన్నభండ ! నీకు మతిపోయినదా యే
మి ? ఉద్యానవనములందు నదీనైకతస్మియలందు శ్రీరాజుల
అందుండువాడవు. చెఱకువిల్లుపుచ్చుకొని రణరంగమునకు
సిద్ధపడితి వేమి ? దేశకాలపాత్రజ్ఞానము మనుజులకు నశించి
నట్లే నీకుఁగూడ నశించినదా యేమి ? కాక, కాశ్మీరరా
జ్యమునకు స్త్రీరాజ్యమునకు సంధి పాసఁగించుట కింతకంటె
మంచిమార్గము లేదని, నీవు మధ్యస్థుడవై వచ్చితివా ? ఉద్భ
టభట్టా ! నీవు మాసేనానాయకను వలచితివా ! మహాపురు
షుడవు. వీరవిటాగ్గోసరుడవు—ఏమీ ! ఆముద్వరా లింక
మాటలాడకుండ నున్న దేల ?

ఉద్భ—దుర్గా ! మాటలాడ వేల ?

దు—మగవారి మాటలు నమ్మఁదగినవి కావు.

చ—ఓస్ ! నీచమత్కారము సంతకుఁబోను—మగవారి మాటలు
నమ్మఁదగినవి కావా ? ఆడుదాని మాటలు నమ్మవచ్చును
గాఁబోలు ! ఈయుద్ధములో బాడిచి వెలిచెడ నని రాక్షాశో
కెప్పి మగచుస్తుసింగారించి భుజమున కిల్లుధరించి బయలుదే
ఱితివే ! తుద కేమి చేసితివి ! పరసేనాధిపతి ప్రక్క నొదిగి
యొదిగి సిగ్గుచే జవికి చివికి, యుబలాటముచే నువికి యొక
కదనపుమాటయే మఱచి గిర్భాధావవార్తలు కులుకుచు విను
చుంటివా ! ఏమాట కామాటయే చెప్పకొనవలయును. స్త్రీ
రాజ్యమునకుఁ బ్రబలవిరోధియైన కాశ్మీరరాజు కారాగృహ

మందుండ నే నాతనికై తహతహ పడలేదా ? అతడు నన్ను పేక్షింపలేదు. అది నాకర్మము. మొత్తముమీఁద నాఁడదాని వలనఁ గార్యమగునని నమ్మినప్రభుని కాశాభంగము తప్పదని మనచర్యవలన స్పష్టమగుచున్నది. రణరంగముకంటె శ్రోగా రరసవిచ్ఛేదకమైన దెచ్చటనైన నున్నదా ! ఇందులోనే మన కీతగులాటము తటస్థించినదే. మనపరిస్థితులు మహానుకూలము గానీ యున్నయెడల నెట్లు మిడిసిపోవుదుమీ ?

క—దుర్గా ! ఏమంటివి ? మగవారిమాటలు నమ్మఁగూడదనియా ? ఎవఁ డామగవాఁడు ! ఆఁడదానిచే జయింపబడినవాఁడు మగ వాఁ డెట్లు ?

చ—(తనలో) చీ ! నిర్భాగ్యుడా !

దు—అనత్యమాచుచున్నావు. నీవే నన్ను జయించి బంధించితివి కదా ?

ఉ—నానింటివేటి నీవటకు రాకముచుపే నీకంటివేటి నన్ను నీకు వశుని జేసినప్పుడు జయము నీదా నాదా ? నిన్ను బట్టుటకు నాచేయి చాఁ పకుండనే నీవు నాచిత్త మాకర్పించి ముంగుధు లచే బంధించినప్పుడు జయము నీదా నాదా ? దుర్గా ! నీవు నన్ను గెల్చితివి. నీవే నన్ను బంధించితివి. కాని యీబంధము శాశ్వతముగా నుండునట్లనుగ్రహింపుము.

దు—(తనలో) నిన్ను జూచుటతోడనే నేను గాటముగా వలచితిని. (ప్రకా) మనము శాశ్వతమా యేమి ? మనబంధములు శా శ్వతముగా నుండుటకు.

చప—ఓన్ ! నీబ్రహ్మజ్ఞానము బుడతలై పోను—ఇందులో నిదియొక సాగసా ! సెబాన్ !—రణరంగమునశ్రోగారమేవెంతగా నుండఁ గా నీశ్రోగారములో రవంత వేదాంతపుమేళవింపా ? బంధము

మట్టునకు సమృతమేనా ? శాస్త్రతత్వముమట్టున కసత్యమా ?
 నీకుశలత్వముగోడ గడ్డలుగోను మునుపు నీకీమాత్రపు నేర్పమున
 లేదే. ఇది రాగమువలనఁ గలిగిన మెఱుంగేనా ? రాగమే తనువు
 నకు రంగు—కంటికిఁ గళ—మనసునకు వికాసము—వా
 క్కునకు నెఱుఁగణతనము—బ్రతుకునకుఁ బట్టు. రాగమువల
 ననే నాఁడుది కవముత్రీయగును; గాయనీయనియగును. చిత్ర
 లేఖనసమర్థ యగును. రాగవతి తనత్వమైనకంటితోఁ బై
 యూరనున్న భర్త పరకాంతతో నెట్లగిల్పించుచున్నోచో చూ
 డఁగలదు. అతఁడు దానినే పలుకులచే లాలించుచున్నాఁడో
 వానిని విసఁగలదు. రాగమిచ్చినన్నిశక్తులు యోగమైన నీయఁ
 జాలదు. దుగ్గా ! నీ కీరాగవశత నీవిశేషమునకే వచ్చియుం
 దును గాని నీవు చేయుపని యెంతమాత్రము బాగుగా నున్న
 ది కాదు. మనపై దండెత్తివచ్చిన పరరాజునీనానితో నీవు
 సేనానాయకవమ్ము నీలాగున నూకలోఁ బెట్టిన భూపాలుడు
 వలె మెత్తబడుట ముచిదికాదు. అది నీపృతిష్ఠకుఁ దగదు.
 రాణిగారి పృతిష్ఠకుఁ దగదు. నిన్ను నమ్మినరాణి నట్లపక్షి
 భాజనగాఁ జేయుట నీవృత్తికి, నీహతికి, నీపీతికిఁ దగదు. నీవు
 నావంటిదాసివే యైన యెడల నీవెల్లు గడ్డిగఱచినను నిన్ను
 నువాఁడుండఁడు. నిన్నిప్పుడు నేనే యనవలసి వచ్చినది. నీ
 కేమిపోఁగలము ! నీకుఁ బెద్దభవనము లేదా ? విశేషభవనము
 లేదా ? నీయిష్టము వచ్చినవానిని వరించి మెట్లి యథార్థిగఁ
 జేరికొనవచ్చునే—వాఁకిటిలో నెవఁ యిగిలించి దోచివేరగ
 వానిని బ్రక్కగదిలోని కాకర్పించు పణ్యకాంతవలెనే చేసి
 తివే—స్త్రీరాజ్యసేనానాయకపు—నీవే యిట్లు చేయుట తగిన

.నా? ఇంక నేమున్నది ? స్త్రీరాజ్యయుద్ధతంత్ర మనంగఁ బున
స్సాధానమత్ర మనిపించితివే —చీ !

వ — చాణక్యియా!

సీ చిన్నాఁజిబిల్లి ! జున్నుమీఁగడపాలు

తొగలపుప్పాడులతోఁ ! దోడుపెట్టి

గండుకోయిలవాటుఁ ! గంటికెప్పులతాళిఁ

గొడమరాచిల్కము ! కక్కుననుజేర్చి

సాలిపీట్టునఁ భూల ! జాభువాలంకారుఁ

జొడపాముకూసంబు ! బొందుగట్టి

చిగురాకుగిన్నేలోఁ ! జెంగల్వతెడ్డుచేఁ

బొగదేఱుముద్దులఁ ! బొగపు బెట్టి

గీ. చెట్టువంగఁబూయు ! శేఫాలికలనంచుఁ

దోఁకచుక్కతోడఁ ! గుడిచివైచి

మెఱచితోగగుచ్చి ! విరిదండగాఁ జేసి

యిచ్చి సౌరభమున ! నెగసిపోదు.

చ—(తనలో) అయ్య అర్థములేని కొత్తకవిత్యము కట్టుచున్నాఁడు.
ఏప్పినట్లేమున్నది. ఇంక నోరుమూసికో! నీకవిత్యము చూచి
రాజు నీకు సేనాధిపత్య మిచ్చినదల కాతనికిఁ దగిన పాయ
శ్చిత్తము చేసినావు. కవి తిన్ననిదారిలోఁ బోయినంతసేపేకాని
వంకరదారిలోఁ బడినాఁడనఁగ నందులో మరల హద్దునవధియుం
డునా? వేశ్యావీధినిబడిన కవిశిఖామణి చక్రివర్తికంటె స్వతం
త్రుఁడు. భిక్షకునికంటె దీనుడు. పైవిటులను గఱచుటలో
వెట్టికుక్కకంటె నున్నత్తుఁడుని వేశ్యచేఁ దిట్లుతినటలో వే
దాంతిఁకంటెను శాంతినుంతుఁడు. వేశ్యలకుఁ గీర్తనలను గృ
తినిచ్చి వారివెనుకఁ దాళపుటంగునకు సిగ్గపడును. అటునం

డి గాలిపాటున నాతడు దేవాలయస్థిరి బడినయెడల శ్రీకృష్ణ నామామృతపానమున మైమఱచి తాండవించును. తామరాధయై శ్రీకృష్ణునితో బాలక్రీడలాడును. మఱియొక గాలిపాటున నాతడు రణరంగమునఁబడినయెడల ఖడ్గచాలనముచే గదనగీతికాగానముచే గాంధర్వాస్త్రసంభవసమ్మోహనమును గల్పించి శత్రువులఁ జిత్తరువులఁ జేయును. ఏపనియోగూడ నాతని కభ్యాస మావశ్యకము కాదు. అరివశ్యమున కబలావశ్యమున కాతనికొక్కటేమంత్రము. కలముపట్టినను గత్తిబట్టినను నాతని కొకపేచాకచక్యము ఓచక్రబంధములలోఁ బద్మవ్యూహములు పద్మవ్యూహములలోఁ బరిరంభవిలాసములు; పరిరంభవిలాసములలో హఠయోగసాధనములు—అతనిమనస్సునకన్నిశక్తులున్నవి. కాని బుద్ధిమార్తము లేడు బుద్ధిలేనివారిలో నుద్బటభట్టగగణ్యుడు. లేకున్నయెడల నింతిబుదిమతియైన భార్య దొరకునా?

ఉ—దుర్గా! మాటలాడ వేల?

దు—ఇక మాటల కేమన్నది—

ఉ—సిబాన్. లేదుకదా? ఇకఁజేష్టలవలననే సంతోషముకావా?

ఇక దరిజేర్చుకొందును. (మీద జెయివైచును.)

చ—ఓరి గాడిదా! నాయొడలుకూడ గగుర్పొడుచునట్లు చేపితివేమిరా? నోరుమాలినదుర్గ కావున సరిపోయినది కాని నామీదనే నీవు చేయివైచి యుండినయెడలఁ నోటకందకముతోఁ బడునట్లు నిన్నుఁ దన్నియిందును. రాగమనునది కట్టికలకలాగున నంటురోగము కాబోలు! నా కొడలు జలదరించుచున్నది. లోన గుబులుకలుగుచున్నది. ఇప్పుడు కాశ్మీరదేశాస్థినిపై మనస్సు కుముకుచున్నది. ప్రయత్నమున నడచుకొనవలయును

దుర్గానురాగముకూడ నాయచురాగమువలె నవ్యాజమైనది-
గభీరమైనదేమీ. ఎట్లు తెలియఁగలము? కాని రాణిని విడు-
చుటకు దుర్గకాని రాజును విడుచుట కుద్భటభట్టుగాని విచా-
రింప రెండుచేత? ఆచింతయే వీరికి లేనట్లున్నదే!

ఉ—మారాజును విడుచుట రవంతచింతాకర మైనను వదలి యెట్లైనఁ
బోవుటకు నిశ్చయించుకొంటిని, నీవు నీరాణిని విడుచుటకు సిద్ధ-
పడియుంటివా?

దు—పనికిమాలినస్త్రీ రాజ్యము—నా కామాట నింకఁ జెప్పకుము.
ఇతరప్రపంచమున మనకిద్దఱకుఁ దావే లేకపోవునా?

చప—అహ! దుర్గా! తుదకు మగముండకొడుకే రవంత సీతిగల
వాఁడనిపించుకొని నాఁడా! తల్లియని తండ్రియని సోదరి
యని రాగవంతుడైన మగవాఁడెప్పుడైన రవంత స్మరించు
కొనుచుగాని యాఁడు దానిరాగావేశము పిశాచమువలె
భయంకరమైనది త్రాచు పామువలె బహుకూరమైనది.
హా! యమువలె సర్వనాశకమైనది. ఆఁడుదానితత్వ మ్మాఁడుది
యెఱుఁగును గాని మగవాఁడెఱుఁగును? కొమ్మయని
ముద్దులగుమ్మయని వైరంగులకు లొంగిపోయి వనితల వర్ణించు
కవులు వట్టిశుంఠలు.

ఉ—దుర్గా! మన మిక్కడ నుండక యెట్లైనఁ బోవుదము.

చ—(తనలో) పోవుటే—నరేకానీ—ఉద్భటభట్టా! నిన్ను సాగదీసి
యొక్కతన్నదన్ని మాదుర్గను నే నింటికిఁ దీసికొనిపోగల
నుక కాని మీసౌఖ్యమును బ్రతిబంధించు పాపమున కొల్లను.
పూర్వమున నేభార్యాభర్తల నెడఁ బాపుటచేతనో నా కీబ్ర
హ్మచారిణిబ్రదుకు వచ్చినది.

దు—ఎక్కడకో పోనేల? మాభవనమునకే రహస్యముగఁ బోయి
యచ్చటఁ గొన్ని నాళ్ళవఱకు దాగియుండము, మనల నెవ్వఁడు
దెలిసికొనలేడు. రమ్మ.

(ఉద్బుటభట్టు దుగ్గ నిష్క్రమింతురు.)

చ—అహ! దుర్గా! భర్తవెంటఁ భోయితివా? నీ కీట నేరిపనియు
న్నది?

గీ. అరుణుఁ డదయాద్రీపైఁ జేరు | సంతలో నె
యంధకారంబుతో రాతి | యరుగునట్లు,
విపులదాఁద్ర్యగతి సఁభ | పించునపుడు
గౌరవముతోడ లజ్జ క | క్కడలినట్లు,
గాఢరాగోదయంబగు | షణమునందు
వెలఁది విభునోడఁ బోవుట | వింత యేమి?
రంగసీమను నాటకా | రంభమొద
మొదటి తెర కట్టతో లేచి | పోవుఁగాదె?

(ఈలవైచను.)

[భటుఁడు ప్రవేశించును.]

చ—భటుఁడా!

భటు—ఏమిసెలవు?

చ—యద్ద మెట్లున్నదో కనుకట్టితివా?

భటు—కడపుగిట్టున నిండినతరువాతఁ గలతేలిక నింత నున్నది.

చ—ఎందుచేత?

[నేపథ్యమున] దామోదరశర్మ! ఉద్బుటభట్టా! రణము చుకనఁచా
రి పు మని యాజ్ఞాపించితిని. మీ రెచ్చట నున్నారో యి
రండు.

చ—అహహా ! అది మహారాజుకృతరవము. దామోదరశర్మశంఖమును బూరించి రాజు నిటకాక నింతును. (శంఖమూడును)

[నేపథ్యమున] దామోదరశర్మా! నేనే యటకు వచ్చుచున్నాను.

చ—భటుడా ! నీవు యథాస్థానమునకుఁ బొమ్ము. తిరుగ నీలవైది నప్పుడు వెంటనే రమ్ము.

(భటుడు నిష్క్రమించును.)

పహవా ! శ్వాశ్శీరదేశాధీశుఁ డిక్కడకే వచ్చును. ఆయనదర్శనము నా కింక గలుగదేమో యని పరితపించితిని. తుదకు నాదర్శనమునకే యాతఁడు వచ్చుచున్నాడు. హృదయమా ! అంత యలజడి నొందెదవేల ? నీ న్నాతఁడు వరింపఁడని యెఱిగియే యుంటివి కదా ! నిన్నుఁ దిరస్కరించినను నీ కౌతనియందే యంత ఘమకారమా ? హృదయమా ! యథార్థమైన యనురాగముచేఁబ్రకాశించుచున్నావు. ఇచ్చిపుచ్చుకొనుటలో విశేష మేమున్నది. అది వంటపూఁటివ్యాపారముకంటె భిన్నమా ? తిరిగిపుచ్చుకొనునపేక్ష లేకుండఁ గృతజ్ఞతయైన వాంఛిపకుండ నిచ్చినవాఁడే యథార్థప్రేమపరిపూర్ణుడు. నీవట్టిదానవు గ నున్నావు కావున నాతనిస్మరణముచే నావేగ మందుము. ఆతనిమాటలు వినుటచే నుప్పొంగిపొమ్ము ఆతనిదర్శనముచే నెగిరి యెగిరి పడుము. ఆతనిస్మృశించుట కుచికియిచికి సాగి సాగి పగిలిపొమ్ము. ప్రతిఫలమున్న ప్రేమ వ్యక్తితో నశించును గాని ప్రతిఫలములేనిప్రేమమున్నదే అతి యాచంద్రార్థము నిలుచునది.

[వినయాదిత్యుడు ప్రవేశించును.]

మహారాజా ! నమస్కారము.

విస—వెలుతురనుండి వచ్చుటచే నిన్ను గుర్తింపలేకున్నాను. నీ విక్కడ నుండవలె ?

చ—(శవనా) రాణిసేవచేయుచున్న నే నీయవకాశము వృథాపోవీయఁ గూడదు. అయ్యో! ఒక్కభయనే యుండుమని చెప్పితిని. మఱి యిద్దఱున్నయెడల బాగుగానుండును. ఈతఁడు మహా బలాధ్యుఁడు, మేమిద్దఱము వట్ట గలమా ? నా కీతనియందను రాగమున్న నేమి పోషించుచున్న రాణికి ద్రోహమువర్చుదగు నా ? ఉన్నవలవేదో ప్రాణముతోఁగాని పోవునతికాదు. లేని సుఖమేదో చచ్చినదాక వచ్చునది కాదు. ఈమాత్రమునకు రాణిగారియెడల నవిశ్వాసముగాఁ బ్రవర్తింపితివన్న పాప మాట నా శెండులకు ? [ఈలనెచును. భయము ప్రసంగించును]

విస—అదేమి ? అదేమి ?

చ—భయం! నేను నీకు సాయ మొనర్తును. నీవితని బట్టుకొనుము.

(భయం జాతని బట్టుకొనబోవఁగ రాచొక్కలెవకాయ నానిని గొట్టును. భయండు పాటిపోవును.)

చ—రాజా ! నాచేతికి నీ వందకయే పోయితివా ? చిన్నలైన న్న కించుభాగ్యము నాకు లభింపదయ్యెనా ? నిన్ను నీ యిం దుండినయెడల నీ వాతనిని గొట్టినట్లు నన్నుగూడ చొక్కటిగాన పై గొట్టియందుతే ! నేనుగూడ నిన్నుబట్టఁ జేయవలె నప్పుడు నీవారని గొట్టినన్ను చూచినైతివేదో ? నీ పాపము తగునా ? మహారాజవే, భర్తవిరుద్ధముగాఁ బ్రవర్తించువా ? ఇదిగో దాడ—మొగమునీకం గనఁబడుచున్నదా—మగవానిస్వగ్గము స్వప్నమందైన నెఱుంగినదాడ—మరికా పుత్రలేఖనకర్తణమైన నెఱుంగనిదాడ—అరిచిచ్చిన గులాబి

పూవుగలదాడ—ఇదిగో—యీదాడకై— పరమభాగ్యరేఖా
సమన్వితమైన నీయటచేయి యైదువేళ్ళు మన్మథుని పంచబా
ణమువలె బద్ధమని యంటుకొనునట్లు వేయరాదా? మహా
రాజా! దాడ నిచ్చి సిద్ధముగానున్నాను వేయరాదా? నీశంఖ
చక్రచిహ్నములచే నాతనువు పవిత్రమగునే! నీదోహదము
న నామనస్సు పుష్పించి ఫలించునే. పాణిప్రియస్పర్శమహా
నాదముచే బాణము చల్లబడునే. మహారాజా! ఎదులకు
సంజేహించుచున్నావు? అర్థుల కోర్కెలు తీర్పుట కింత మీన
మేషములు లెక్కపెట్టుచుంటివి. నీ వెక్కడిమహారాజవయ్యా!
నీఫనము నిష్కృతినా! నీరప్తము నిష్కృతినా! నీవలపు నపే
క్షించితివా! ఈయలేనివాడవు కొట్టనైనలేవా? తీరినివల
పుచే నాపాణము నీకు బలినిమ్మని భగవంతుడు నానుడుట
మూడుబుతుల లిఖించియుండ నిన్ననవలసివని యేమున్న
ది? మహారాజా! నా కింక నెలవు.

(ప్రోబోవును.)

విస—చపలా! చపలా! ఆగు.

చప—చపల యరుపేరు నీనోట నుచ్చరించితివా? చపల యనున
దొకతె యున్నదని నీకు జ్ఞప్తియున్నదా? చాలును; నా జన్మ
మున కంతయేచాలును. మహారాజా! నీయెదుట నాకుజే
కము హెచ్చుగానుండును. నే నీక నుండజాలను. (ప్రోబో
వును)

విస—చపలా! వెళ్ళుము. రమత శాంతిపడుము.

చ—శాంతిపడనా? నన్ను శాంతిపడుమని చెప్పుచుంటివా? పదు
నెనిమిదేళ్లదాననే. స్వైనివిహారముగల వంశములోనిదాననే.
అరురాగాంబునిధి నే. అందులో మొదటివలపే- నాప్రియుఁడు

నన్ను నిరాకరించిన నామనస్సవిధముగా మండిపోయినను నేనే
 మీ తొండరపని చేసెతినిని నన్ను శాంతిపడుమంటివి? ఈర్ష్య
 సంకలితయైన మఱియొకతెయ్యె యైనయెడల—దుచ్చదేహ
 సౌఖ్యమే ప్రధానముగాగల మఱియొకతెయ్యె యైనయెడల—నీ
 పై నీసరికి బగదీర్చికొనియుండదా? చక్రవర్తిపై బగదీర్చు
 కొనగలవాఁ డెవ్వఁడునుని గర్వింపకుము. చక్రవర్తి కుప
 కార మొనర్చుటకుఁ జాలముకాని యాతనిపై బగదీర్చుకొను
 టకుఁ జాలమా? బొమ్మిడాయలపులుసులోఁ బట్టిన వమ్మిడి
 వత్సనాభి యార్దురు మహారాజులకు సరిపోవునే. అంతవఱ
 కెందులకు? పిఠిలో బోవుచుండగా నొక్కబెట్టెవేల్చు చా
 లునే. నే నట్లు చేయుట కేమైనఁ బ్రయత్నించితివా? నీవు
 నాకు బాఁడెడములో నున్నావు. ఒక్కనాకుపోయితి నీ
 స్వంతమొందింపలేవా? నేను యుద్ధతంత్రమున గడిదేతన
 జాణను గాని పీఠికీదాననుగానే. నన్ను గొట్టుమని నన్ను హిం
 సింపుమని నిన్నుఁ బ్రార్థించుచున్నదానను. నేను నీకేమి యప
 కృతి చేయగలను? నన్ను నమ్మిన మారాణి గారియెడల నేను
 యుద్ధమున విశ్వాసహీనముగఁ బ్రవర్తించలేదు. శక్తవంచన
 లేకుండ నెందఱనో చంపితిని. తుదకు నిన్నుఁ బంపించు
 టకుఁ బ్రయత్నించితిని. అదేమి కర్మమో కాని నాకు జయ
 సాగనైనలేదు. నేను రాణియెడలఁ గాని భగవంతుడెడలఁ
 గాని యిప్పటికి ద్రోహముతోఁ బ్రవర్తించలేదు. ఇకముం
 దుఁగూడ నటులే. నీతో నాకు మాట లెందులకు? ఉద్యోగము
 తో నేమాటయనఁబోయి యేమాటయొకనో! ఉయ్యపచార
 ము నాకెందులకు? నే నీకిఁ బోదను. (పోబోవును)

విస—డింసు చపలా! ఊరక పైదరపడెద వేల? నేను మాటలా

చుట కవకాశ మీయకుండ నీ వొక్కచేచదువు చదువును
న్నావు నీవు యుద్ధములో దిగితి నని చెప్పితివి కాదా ! మా
దామోదరశర్మను నుద్భటభట్టును నీ వెక్కడనైన జూచితివా?
చప — చూచితిని.

విన — వారిప్పు డెక్కడనున్నారు ?

చప — వారికొలకు నీవు దేవులాడుచు బయలుదేరితివా? ఎట్టిమంత్రి
నెట్టిసేనానాయకుని జాగ్రత్తపెట్టితివేయ్యా! మంత్రులు సేనా
నాయకులు యుద్ధరంగమం దప్రచుత్తులైయుండి రాజక్షేమ
ము సరియవలసియుండగా నీవు వారిని దడుముకొనుటకై
బయలుదేరితివా? వారిలోమువలననే వారిట్టి నిరుపయో
గులైరా? నీచేతఁగానతనముచే నైరా? అదికాక —

విన — చపలా ! వికేషించి మాటలాడకము. నీవు వారిని నిందింప
వలదు. వారు సమరతంత్రకోవిదులు. అనేకరణములం దలవా
టుపడిన నేను, వారిసాహాయ్య మపేక్షింపను. నాచేతనై నట్లు
నన్ను నెరు గాచుకొనఁగలను. వారిద్దఱను సమర్థము సంకుల
ముగానున్నచోటికిఁ బంపితిని. వారు కనఁబడకుండ నున్నారు.
వారిజాడ నీవలనఁ చెలిసికో నభిలషితును.

చప — వారిద్దఱలో నెవ్వరిమాట ము.దుచెప్పువలయునో చెప్పుము.
విభ — ఎవ్వరైన నేమి? ముందు దామోదరశర్మమాటయే చెప్పుము.

చప — దామోదరశర్మను నేను బంధించి మాకోటలోనికిఁ బంపితిని.

విన — అహహా ! చపలా ! నీ వాతని బంధింపఁగలిగితివా? ఎంత
శ్రమసాహసములు కలదానవు ! నీపరాక్రమమునకు శిరఃకం
పన మునర్పవలసినదే. వీరలోకము మెచ్చదగిన పని చేసితివి.
ఎన్నెన్నిమహాయుద్ధములలో నెంతవీరుషశాల్మయై ప్రవర్తించిన
కాగిణి — అట్టి దామోదరశర్మను —

చప—అయ్యధములలో నాడుపా రుండిరా ? వారు లేకపోవుట వలననే మీ కిన్నిజయవత్తికలు. మగవారు మగవానిని జంపి చుట పోరుషము కాదు, ఆడుదానిని జయించినవాడే మగవాడయ్యా !

విన—చపలా ! ఎందువలన ?

చప—ఆడుది శక్తిస్వరూపిణి. పురుషయోధునకు స్త్రీయోధురణ మందుఁ దారసింపఁగనే నిల్లు వంపకుండునె, యొకరుండి శక్తి తీయకుండనే ముందడుగునకుఁ బ్రయత్నింపకుండనే పురుషుని శక్తితో సగము, స్త్రీ యాకస్మించుకొనును. అటుపిమ్మట శక్తి యుడిగినమగవీరుఁ డెట్లుండనో చెప్పవలయు నా ? లఘునములు చేసి వధ్యముపుచ్చుకొన్న లోగిలఁడో బరధ్యానముగ, వెట్టిమొగముగ, మందమతిగఁ బల్కనోకికొనుచుఁ గుడిపాట్లు పనుచుఁడును. అంతి స్త్రీయోధు యొక్క లెంపకాయఁ గొట్టి యాతని బంధించును.

విన—నీరవనితల నెదుర్కొనినపురుషయోధు లందఱుగఁ గను నీయభిప్రాయమా ?

చ—అస్వభావపుటసాధారణపుటనకలనక తత్త్వముగల నేవంటివాఁడెవరోతప్ప—

విన—చపలా ! అట్టివానిని గూర్చి యితనిస్వత్వముగఁ బేర్కెను తప్పు కాదా ?

చప—నేను మొదటనే చెప్పితిని. స్వభావోద్భేదముచే నేమైన మోటుమాటలు వచ్చునోమో నను బోయెద నంటిని గాదా ? అది గాక మీయెడల నాకు భయ ముండవలసినయావశ్యకత యెమున్నది ? మీవెట్టుపోతలలో నాకేమిలోపము కలుగనో యని భయమా ? మీరిచ్చు నేడువారపునెఱిలో నేమైన

గొదవ కలుగునోయని భయమా? మీవలన నాకుఁ గలుగు
బోవుసిల్లలు కలుగలేమో యని భయమా? ఏలోపము నా
కుఁ గలుగునని భయపడవలసినది? రోదనీకుహరమంత పెద్ద
లోప ముండనేయున్నది. అది నాకర్పము.

1న—నీమాటలసంగతిని నాసేనాధిపతియగు నుద్భటభట్టుసంగతి
ననుగులయే మఱివిపోయినాను.

చప—నీ నాతనియెడల నంతదయతోఁ బ్రవర్తించునప్పు డాతఁడు నీ
యెడల విశ్వాసహీనముగఁ బ్రవర్తించిన తప్పేమున్నది?

2న—ఆతఁడు నాయెడల నవిశ్వాసి యయ్యెనా? చెప్పు- చెప్పు.
ఆతఁ డేమిచేసినాడు; ఎక్కడనున్నాడు?

చప—ఆతఁడు మాసేనానాయక యగు దుగ్గచే బంధుడై నాడు.

2న—ఆ, ఆ, ఆతఁడుకూడ బంధుడయ్యెనా? బంధుడై మీదుర్గ
మందున్నాడా?

చప—దుర్గాగోళబంధముం దున్నాడు.

2న—ఆ, ఆ, ఆతఁడు దానిని వరించెనా? ఎంతపసిచేసినాడు!

చప—నీచేతఁగానినని నాతఁడు చేసినందుల కాతనిఁ గొనియాడఁ
జగదా?

2న—(విసుగుతో) సకే-సంతోషమే కాని యాతఁడెక్కడున్నాడు?

చప—దానిని క్షిణిని లేచిపోయినాడు.

2న—అహహ! పోవకు నెడల నెంతవిశ్వాసఘాతుకుడై పోవ
ప్రయత్నించు?

చప—ఆతఁడు విశ్వాసఘాతుకుడా? ఎవరికి? నీకా? విశ్వాసఘా
తుకుఁ డెట్లు? ఆతని నీవు బానిసగాఁ గొంటివా? నీయొద్ద
నాతఁడుద్యోగికాదా! ఆతనికి సమ్మతియగునంతకాల మాతఁడు
నీయొద్ద నుండును. ఆతనిచేఁ బనిగొనకుండ నూరక కూచుం

డబెట్టి యాతని బోసిచుచుంటివా? నీ విచ్చుచున్న వేతన మున కాతఁడు నీకొలుపు చేయుచున్నాఁడు. నీ వాతని వేతనము ను దీసివైచినయెడల నీ పెంతవిశ్వాసఘాతుకుఁడవోయాతని యిష్టము ననుసరించి యాతఁడు నిన్ను వదలిపోయినయెడల నా తఁడంత విశ్వాసఘాతుకుఁడు. వెలబెట్టి కొన్నకొలుపులో విశ్వాసఘాతుకత యేమున్నది? పోషణను పోషణమని పెన్ పెద్దమాటలఁ జెప్పెదవేల? ఇష్టమైనకాంత నాతఁడుస్వగ్రహించుకొనిపోవుటచే (స్త్రీయంత) మేర్పడుచి మగవానికి మేలు చేకూర్చిన సర్వలోకపోషకుడైన భగవంతుడెడల నాతఁడు పరిపూర్ణవిశ్వాసయుక్తుడై ప్రవర్తించెననియే నానమ్మకము.

విన—చకలా! ఇక నాతనిఁగూర్చి చెప్పకుము. ఆహాహ! ఎంతవని జరిగినది? ఇక్కఱఁగూడ లేకపోవుటచే నైత్య మొకలఁగఁడు పడినదో!

చక — నైత్యముసంగతిఁగూడ నన్నుఁ దెప్పమంటివా?

విన—వినుటకు సిగ్గుచుగానున్నాను.

చక — నీనైత్యమునుగూర్చియు, నీచంత్రీ సేనాపతులఁగూర్చియు నీవు నన్నడిగినదనుకఁ బలికఁడగనంత వస్థితికి నీవు వచ్చితివను మాట స్పష్టమైనదా? ఇందుచలన నీతిక విచారగాలేని నిర్మూలమైనదని నిశ్చయమైనదా? (స్త్రీరాజ్యముపై దాడియొనర్చి చెల్లివితక్కువయని వేలపడినదా?

విన—ఈగొడవ యంతయు నీకెందులకు? నానైత్యపురస్కార పోలో చెప్పెననఁజూచి కాదా?

చక — అందులకే యిది యుపోద్ఘాతము. గురువుగాను నున్నవాఁడ నప్పుడు విషయము చుట్టమైనఁ గాల్గుచున్నదా? నేనానాయకుఁడొకఁడని నెత్తుకొని రణరంగమునుండి లేచిపోయినప్పుడు

సేనాభటులు పరకాంతలతోఁ బరిహాసమైనఁ జేయుకుందురా?
మీపురుషభటులు మా స్త్రీభటులఁ గాంచి కృమ్ముకొ
నుట కవకాశము లేని స్త్రీలక్షణములు వారియందుఁ గనిపట్టి
వారు స్త్రీలని నిశ్చయపఱచుకొనిరి.

విన—ఆ—ఆ—తరువాత ?

చప—తరువాత నిఁకేమున్నది ? ధైర్యముతోఁబాటు ధనుర్బాణ
ములు జాతిపోయినవి. ఒడశ్శతోఁబాటు మనస్సులు గగుర్పొ
డిచినవి. నిశ్వాసములతోఁబా టాశలు దీర్ఘములైనవి. అంతట
స్త్రీభటుల నెత్తిగుడ్డలులాగువారు కొందఱు, మెడలోని హార
ములలోని ముత్యములు మంచివో కావో యని పరీక్షించువారు
కొందఱు, దాడలకురాచినది కుంకుమపూవో రక్తచందన
మో యని మూర్ఛినువారు కొందఱు, బట్టలకు దుమ్ముపె
నని రవంతయెత్తి దులుపువారు కొందఱు నై— ఒక యాదరణ
మా— ఒక యాగడమా— ఒక్క కన్నుగీటా— ఒక చేతిపోటా?
ఒక పార్శ్వనమా— ఒకబలాత్కారమా ?

విన—అబ్బ ! ఉండు ఉండు. స్త్రీభటు లెందఱున్నారేమి?

చప—ఎందఱోనా ? మహారాజా ! ఇరువది నాల్గువందలే కాదా ? అం
తఃపఱకుఁగూడ నెందులకు ? ఒకపెద్దసేనలో నొకపడుచుపిల్ల
యుండునెడల సేన కంతకు నొకసారియే మతిపోవలసినప్పుడు
సీసేన బ్రదు కింక నడుగఁదరమా ? స్త్రీలయెదుట సీసైన్యము
దలి వీరాగ్రేసరు లందఱుఁ దెలికపిండివైచిన కుక్కలవలె—

విన—సరే— చాలులే— చాలు— ఒక్కటేధోరణియా ?

చప—మహారాజా ! నాసంతోషముకొఱకు నేను జెప్పుచున్నాను
ఈగ్రామమునకు సీమూలమునఁగదా యంత యసాధారణ
సాధాగ్యసంపత్తి సంభవించినది ! మగవారికొకరు మొగము

చ.—మహారాజా ! ఏమి యాలోచించుచున్నావు? నీమంత్రి దామోదరశర్మగతి యేమగునో యని చింతించుచున్నావా?

వి.—నేను బద్ధుడనైనప్పుడు దామోదరశర్మ మీరాణిగారి దర్శనమొనర్చి నన్ను విడిపించినాడు. నే నాతనియుపకృతి మఱితువా? నాచేతనైనట్లాతని విడిపితును. మీ రాతని నెచ్చట దాచిన సరే. నే నిట్లు-టినని మీరాణిగారితో జెప్పుము.

చ.—అతడు తనబంధవిముక్తి కంగీకరింపకపోవునెడల నేమి చేసెదవయ్యో?

వి.—ఓ, అంగీకరింపకపోవుట కూడనా?

చ.—తిరుగ మొడటికి వచ్చితివా! మహారాజా! నీకు శృంగారరసములో నెక్కడను చెలివిలేటలు లేకపోయెనేమయ్యా? కొందఱుమగవారి కింకులో స్వయాజాతమైన యగ్భుతకల్పనాశక్తి యుండును. కొందఱు కల్పనాశక్తిశూన్య లయ్యును సాధనబలమునఁ గల్పనాశక్తి కలవారివలెనే కొట్టుకొనిపోవుదురు. కొందఱు రవంతదూరము బలాత్కారమున నీచ్ఛకొనిపోయినతరువాత రాజమార్గమునఁబడి తప్పుటకుగులు నైచుచునైన ముందునకుఁ బోవుదురు. నీ మెదునకుఁ బనికిరానివాడనై పోయితివే! లాగినను లేడు. ఈడ్చినను లేదు. గెంటినను లేదు. నాపాణిములు తీయుటకుఁ గాని భూలోకమున నీ మెదులకయ్యా? దిగ్విజయము చేయుచున్నానని ప్రతిష్ఠ చెప్పుకొందువుకాబోలు! ఎందులకువచ్చినదిగ్విజయము! వింటిబద్ధబుజునుఁ దగిలించికొని వీరాధిపతుడనని బయలుదేఱితివా? అడుది ముట్టుకొనుసరికి మొట్టో యన్నవాడవు నీవే వీరుడవా? నీవంటివారేకదా నిత్యేశములాగున గువ్వపిట్టలవలెఁ గులుకుచున్నారు! ఒకరినిజూచి నేగ్చుకొనవచ్చెను; ఒకరు

చెప్పిన కేర్చకొనవయ్యెను; నీకుఁ దోచనేవోచవయ్యెను;
తలలో మన్నయ్యెను; మనసులో మంచగర్వయ్యెను; - చేతి
లో విల్లయ్యెను—ఎదులకువచ్చిన వేసమయ్యా!

విన—చపలా! నీమాటలవలన నాకు నవ్వువచ్చుచున్నది.

చ—నామాటలు నీకు బాగుగా నచ్చుటచేత నవ్వువచ్చుచున్నది సేపు
మహావిద్వాంసుఁడవఁడే— ప్రపంచచరిత్రముగా నొక్కపంక్తి
యైనఁ జదివినవానికిఁ బ్రపంచమంతయు శ్రృంగారరసమయమని
తెలియకుండునా? అట్టిశ్రృంగారరసము నిన్ను స్పృశింపకుండు
ట వింతగ నున్నదే!

గీ. ఉషను వెన్నాడురవి గని ? యలికిపడవె ?

మొయిలునను మించు గని గగుర్పొడువలేదె ?

హినుకరుడు పట్టలేక రోహిణి కొనంగు

వెచ్చనగు ముద్దులను విని ? వికృతి గనవె ?

పద్మినియుఖ బు ముద్దాడి ? భ్రమరుఁ డట్టె

సారఘము గోల నీకు నో ? చూరలేదె ?

లీలఁ బైకప్పు సడలించి ? గాలి కుసుమ

గుచ్చముల నంటఁ బుట్టదే ? గుబులు మదికి ?

కులికి ముద్దులఁ జిలుకుగుల్మలను గాంచి

ప్రణయగీతంబు హృద్వీణ ? పాడలేదె ?

మెడను మెడఁ జుట్టి పరవశపడినకోక

ములను గనఁ బ్రాణ మెచటికో ? పోవలేదె ?

పర్వతంబైనరాతిరి ? పక్కకొఱగి

యోషధిని ముద్దుగొని హాయి ? నొందునండు ?

ప్రకృతి నెటఁ జూడ శ్రృంగారరసమె సర్వ

స్మృతిఁ బ్రధానసూత్రమై ? చెలఁగుఁగానె ?

అట్టిశృంగ రరసమున కి కలరి పొంగి
యుడికి మతిచెడి కడదొక్కి కి వడకి కరిగి
తన్మయుండయి రసలీనతను స్వహావ
నాశ మెనయనినూతఁడు కి ననుడు కాఁడు.

విస—అయినదా నీముపన్యాసము? కాకున్నయెడల నంతటితోఁ గట్టి
పెట్టుము. ప్రపంచము శృంగారదృష్టిఁ జూడఁగ శృంగారమయ
ముగ నుండును. నైరాగ్యదృష్టిని జూడ నైరాగ్యమయముగ నుం
డును. ప్రపంచము సుఖమయ మనుకొన్నవానికి సుఖస్వరూ
పమున నుండును. దుఃఖమయ మనుకొన్నవానికి దుఃఖమయమై
యుండును. నీబుద్ధి ననుసరించి ప్రపంచమున నిన్ను నీవే చూ
చుకొని ప్రపంచము నీవంటి దనుకొనుచున్నావు. ప్రపంచము
నా కక్కఱ లేదనుకొన్నవాని కది దూరముగ నుండును. కావ
లయున్నవాని నెత్తిమీఁది కెక్కును. అంటిముట్టనట్లున్న
వాని కది యట్లే యుండును. అదినిన్నుఁ బట్టియండును గాని,
దానినిబట్టి నీ వూడవు. ప్రపంచమున్నదనుకొన్నవాని కున్నది.
లేదనుకొన్నవానికి లేదు. నీమనసునుబట్టియే దానిరూపము.
కవి కది గీతము. గాయకుని కది రాగము. సాలి కది మగ్గము.
ముచ్చి కది పటము.

చ—మట్టితల కది మట్టిముద్ద—అంతేనా? నీపాండిత్యము గట్టి దని నే
నెఱుఁగుదునయ్యా! ఖండనశక్తిలో గొప్పవాడవే - కాని
ప్రపంచమునఁ గావలసినది సుధానశక్తి కాని ఖండనశక్తి
కాదు. హృదయములో రస మున్నవానికిఁ గాని యదుకు
టలోఁ జాకచక్రము కలుగదు. అది నీకు నున్న యని మనవి
చేసితిని.

విస—చక్షలా! పనికిమాలిన గొడవతోఁ గాలమును వృథచేయు

చున్నావు. నాకు ముందే చెప్పము. నామూతి బిడ్డవిముక్తి సంగీకరింపఁ దుటివి. ఎందుచేత?

చ—అందుమీఁదనే యీత పోషించుకొను బయలుదేరినది. ఇత రాధాంతేపూర్వమును లైసతరువాతఁగూడ నుండు పరియక్ పోవుట విఠి! స్పష్టముగాఁ జెప్పనా? మీమూతి, యేను దామోదరశర్మను మామందాకినమ్మ ముత్తీనో నేనుకట్టించుట కిలకుం బంపితిని. పోషునగాని పోషకు పోష మైనదా? ఆకాయత్న మక్కడ నివవతియు జరుగుమనయుండును. ఎవరిగుట్టునకువారు వారికిఁ జగిన సుఖమును నాగ్రిచ్చిపెట్టకొన్నారు. నిన్న నేను మాత్రేమే చెప్పితిని. నీవు నన్ను చూడ అదిగో యెంతలో మొగము చిల్లిచిలి వెయ్యు! నామూట విని నన్ను గట్టకొని చూడవలెదేక నీవు రచించిన యీమితనాటకమైనకు భరతి హాస్యము చెప్పి కాన్యోరమునకు—

విస—నరకహేతువులైన యామాట లిక్కఁ గట్టిపెట్ట చేత?

చ—నరకము నాకా నీకా? నాకు లేదు. ఇక నీమాట: నన్ను రించినయెడల నీకు నరకమువచ్చు నని సూచించుచున్నావు కాబోలు! అదరింపకున్నయెడల నీకు స్వర్గము వచ్చును అట్లే ర్యమున్నదా? రాచకీకముచేసిన యయ్యవారికి నరక మొకటికే దప్పినదో చెప్పు. ధర్మరాజునకుఁ దప్పినదా? నీకు మాత్రము తప్పనని యెట్లుచుకొనుచున్నావు? ఏలకొనన నీకు నరకము తప్పనప్పుడు నన్ను గట్టకొనిచూడదా? ఈమడికట్టకొనుబాధకూడ నెందులకు? తిన్నను విలకున్నను గూడఁ బరిశ్రమశూలబాధ తప్పనప్పుడు కోడికలాపు విల నోరుకట్టకొనుట యెందలకు?

నిశ—అయంశమునుగూర్చి మాటలాడవల దని చెప్పితిని గాన దయ
యించి మానుము.

ప—నేను నీతో మాటలాడదగిన దాయంశమే కాక మఱి యే
మున్నది? నీవు వలదనుటచే నోటి నాఁపఁగలను గాని మనస్సు
నాఁపఁగలవా? దేవునియందు లగ్నమైన భక్తుని చిత్తమువలె
నీయందు నామనస్సు లగ్నమైనది. నే నల్పురాల నని నీ వింత
గా సందేహించుచున్నావు. దేవునియందు భక్తఁ డల్పఁడు కా
దా? భక్తునకు దేవుఁడు ప్రసన్నుఁ డగుట లేదా? నీవు రాజవ
గుటచే నాకలిత హెచ్చువాఁడ ననుకొనుచున్నావు కా
బోలు! హెచ్చులెగ్గులభేదమును దెలిసికొనుట యట్లు కాదు.
దేవునియందు నీకు నాకు నేమైన భేద మున్నదేమో చూచు
కొనవలయును. అది యున్న దని నీవు చెప్పఁగలవా? ప్రభావ
మైన దొకమాట చెప్పెదను. ఇదివఱకుఁ జెప్పియేయుంటిని.
శ్రీతిని యీవలపు నామృతికే వచ్చియుండును. మన సుండఁబ
ట్టలేక యేదో యామాట నీమాట యనుటకాని యంతకంటె
వే చెమున్నది? నే నేమిచేయఁగలను? నీవంటివానితో నన్ను
దారసింపజేసిన భగవంతు ననవలయును. నాకు నెలవు.

(నిష్క్రమించును.)

నిశ—నేను నిరాకరించితి నని యెంతయో యిబ్బందిపడుచున్నది.
బుద్ధుడేవా! కాసుతజ్ఞానము దానికిఁ బ్రసాదించి రక్షింపరాదా?
నాయంకాల మైనది. త్వరగ శివీరమునకుఁ బోయి భటుల
సంరక్షణ జూచుకొని రేపటియిద్ద మెట్లునడుపవలయునో యో
చించుకొనవలయును.

(నిష్క్రమించును.)

౨ మాదామని

ప్రథమంకము.

ప్రదేశము:— కోటవెలుపలి నగరము.

[ప్రవేశము:— రాముడు, లక్ష్మణుడు.]

ల—రామన్నా! లక్ష్మణ చదువుచదువక యెవరు చ్చిరో స్వప్నముగ
రెండుముక్కలలో చెప్ప.

రా—నే నెప్పుడు చెప్పినను సూటిగ రెండుముక్కలలో చెప్పవలెనని
కాని సోచె పెట్టువాడను గాను.

ల—ఏదో కానీ—

రా—వీరిని వారు కొట్టినారు, వారిని వీరు కొట్టినారు. వీరిని వారు
చంపినారు, వారిని వీరు చంపినారు. వారు వీరిని గన్నుగట్టినా
రు, వీరు వారిని గాగిలించివారు. వారు వీరిని శవదీపిగా
పోయినారు, వీరు వారిని శవదీపిగా పోయినారు. వారు వీరిని
గెల్చితిమన్నారు, వీరు వారిని గెల్చితిమన్నారు. అమాటయే
నిజమని కొందఱు అన్నారు, ఈమాటయే నిజమని మరికొందఱు
అన్నారు.

ల—అది యిదివఱకు వినినదే కదా! అలాగారి యభిప్రాయ మె
న్నదో, యీరాణిగారి యభిప్రాయ మెట్లున్నదో, నీ వెవరిక
లన్నన వింటివా ?

౧—వినకేమి ? మాభటు లందఱు మంచివారే యని రాజుగారు
 న్నారు. మాభటు లందఱు మంచివారని రాణిగారున్నారు. ఆ
 డువాండ్రిచేత మాభటులు చెడిపోయినారని రాజుగారున్నారు.
 మగవాండ్రి పోద్యలముచే మాభటులు చెడిపోయి నా
 రని రాణిగారున్నారు. ఆడువాండ్రి తొందరచేసి నంత
 మాత్రమున నేమి రవంత బుద్ధి నిలుపుకొనఁ గూడదా
 యని రాజుగారు తమ భటులను విసుగుకొన్నారు. మగవాం
 డ్రింతే మీఠికివచ్చిననేమి కాసంత తప్పుకొనలేకపోయి
 నారా యని రాణిగారు తమభటులను విసుగుకొన్నారు.
 ఆడువారున్నచోట నింక యుద్ధము చేయఁగూడ దని రాజుగా
 రన్నారు. మగపురుగుమీఁద విల్లెత్తఁగూడ దని రాణిగా
 రన్నారు. మహావీరుఁ డైన నాసేనానిని దీసికొని దుర్గమ్మ
 లేచిపోయినదని రాజుగారు విచారించినారు. దుర్గమ్మ నుద్భట
 భట్టు మీండకొడుకు లేవఁదీసికొనిపోయినాఁ డని రాణిగారు
 విచారించినారు.

౨—ఒక్కటే సోదెయ్య ? నీగొంతుకఁ గోయ ! తరువాత నేమి జరి
 గినది ?

రా—ఒక్కటిక్కొక్క చెప్పచుండఁగానే తొందరపడెద వే ? త్రాసు
 చిప్పలలాగునఁ గావడికుండలలాగున యుద్ధ ముండుటచే మ,
 రల యుదయమున యుద్ధ మొనర్తు నని రాజుగారు రాణిగారికి
 వార్త నంపినారు. ఎంతకాలము యుద్ధముచేసినను నీలాగుననే
 యుండును గాని తేల దని రాణిగారు రాజుగారికి వార్తనంపి
 నారు. అందుమీఁద నేమైన సరే కాని యుద్ధము నేను మాన
 నని రాజుగారున్నారు. అటులైన నే నంతకంటే మాననని రా

ణిగా రన్నారు. మీయధ్ధ మేలాగని రాజుగారు రాణిగారికి
వార్త సంపినారు మీయధ్ధ మేలాగని రాణిగా రన్నారు.

ల—సీపిడకూడు. తర్వాత నేనువరావా? తున కేమి చేలివది?

రా—అమాట నడిసియెడల చెప్పకుండునా? నాభటులను నేను
నమ్మనక్కఱలేదు. నీభటులను నీవు నమ్మనక్కఱలేదు. నీవు
నేను మాత్రమే పోరాడుదము. అందులో నెవరు గెల్తురో
వారిది జయ మని రాణిగారు రాజుగారికి వార్త సంపినారు.

ల—అదిగో-అది పద్ధతి-అలాగునఁ చెమల్చి చెప్పము. అందుపై రాజు
గా నేమన్నారు?

రా—నాభటులను నేను నమ్మనక్కఱలేదు. నీభటులను నీవు —

ల—చి! వెనుక నది చెప్పితివికాదా? రాజుగా రాద్వంద్వయుద్ధమున
కంగీకరించినారా?

రా—అమాటయే చెప్పచున్నాను. నేను నీతోడను నీవు నాతోడను
పోరాడివచ్చు నని వార్త సంపి. ఆయుధము కోటలో జరుగ
వలె నని రాణిగారు తిరిగి వార్త సంపినారు. కోట గొన్ని నేను
రాని రాజుగా రన్నారు. నేను మీశీలరమునొద్దకే వచ్చెనని
రాణిగా రన్నారు.

ల—ఆయుధ మెప్పుడు?

రా—ఇప్పుడే!

ల—మనముకూడ నక్కడకుఁ బోయి చూతమా?

[నేపథ్యమున] సెబాస్! వీరనారీమణి! సవ్యసాచివలె గుడియెడమల
భేదము లేకుండ బాణమోక్షణ మొనర్చుచున్నావు.

రా—యుద్ధ మారంభమై కొంతసే పై నట్లున్నది. త్వరగఁ బోవు
దమురా.

ల—సరే. నమః.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

ప్రదేశము:—రణరంగము.

[ప్రదేశము:—వినయాదిత్యుడు ధనుర్బాణములతో.]

విన—సెబాస్ ! వీరనారీమణి ! సవ్యసాచివలె గుడియెడమలభేదము లేకుండ బాణములను గురియజేయుచున్నావు ! ఈసారి కాచికో—

గీ. నవ్యద్వీకరాధ బాణత్రయంబు
మిట సుధించి కర్ణాత ॥ ముటలొగి
పావకాభీకీల లఁబరము గ్రమ్మ
వేసెదను గాచికో.....

హా హా ! ఏమిది ? నేను కొట్టుటఁకింక నారిలాగుమండ గా నీకుశిచేతి నే కొట్టినదే! హా హా ! దీని నీవల కూడఁబెరుగులోపలఁ దిరుగ నామెవై చినబాణము కంఠమునకుఁ దగులునేమో ? వీర యంత్రాశిభూషణి! చేతినిక్రొచ్చుకొనినబాణ మూడఁదీసికొను దాఁక నొక్కత్రుటికాల మాఁగవా ?

[పద్మావతి ప్రదేశము.]

ప—నీ వశక్తుడనైనప్పు డొకత్రుటికాలమే యేమి ? ఒక్కజా మాఁ గుమనినఁ గూడ నాఁగుదును.

విస—రాణ్ణిమణి ! నీ మోతదానవు ! ఇంతవిద్య పుట్టి నేర్చుకొంటివో ! పుట్టకయే నేర్చుకొంటివో ! నీవయస్సున కాశ్చర్యముగా ను న్నది. ఎదఱురాజులతోడనో పోరితిని. ఇంతతక్కువవ్యవధి లో నిన్నిఁజెల్చు లెవ్వరును గొట్టిముండలేదు. ప్రధానమైన దక్షిణకరితలమునే కొట్టితివే ! కంఠమునుగొట్టినయెడల నీకు దిగ్విజయపత్రిక నిచ్చి యీశకి వీరస్వర్గమున నుండునే! ఈచేయి యక్కఱకువచ్చునట్లు లేదు. బాణ మూడిరాకుండ నున్నదే !

చ—నన్ను స్తుతింపవలదు. నేను స్థితమునే కొట్టనెంచితిని. ఆపస్త
టికి నీచేయి నాగుటి కడువచ్చుటచేత భాణము నీచేతికిఁజగ్గిల్లి
నది. దీనిని సులువుగ నేనూడఁదీసెదను. నీయెడమచేతితోఁ
గుడియఁజేతిని గదలకుండఁ బట్టుకొనుము. నేను నీచేతి నం
టఁదగదు.

విన—అటులే గట్టిగఁ బట్టుకొంటిని

చ—కన్నులు మూసికొనుము. (కన్నులముగనూడ దీని) రాజా! శాణఁ
మూడివచ్చినది చువలా! నీరమును భాయువునూ నెసినాను
దెమ్ము.

[చపల ప్రవేశించును]

చ—చువలా! మహారాజునకుఁ జేయి గడగి యానూనె రాచియాలెని
చేరుమాలును జేతిఁ గట్టుము.

విన—వలదు వలదు. నేనే కడగి కట్టుకొందును.

చ—(అప) మహారాజా! ఇప్పుడైన నిన్ను స్పృశింపనీయవా? ఆహా!
ఎంతకఠినాత్ముడవయ్యా! నేను ముట్టుకొనినంతమాత్రమున
నీ కేమి మునిగిపోయినదయ్యా! నీకు రాదలఁచిన పరమపద
మెక్కడ భగ్నుమగునయ్యా! “నీ కీయధము వలదు ఇంటికిఁబో
వయ్యా! నీకిచ్చటఁ బాఠశాలపాఠమువఱకు వచ్చునయ్యా”
యని నేను చిలుకకుఁజెప్పినట్లు చెప్పితినే. నీసుఖముగూడ నా
కులేనేలేదు సరేకదా! నాప్రాణిప్రియుఁడు నాగురుఁడు నా
దైవము నెచ్చట నైన సుఖముగా నున్నాఁడన్న సత్యమైన
నాకు లేకుండఁ జేయ సంకల్పించుకొంటివా? ఇప్పుటికైనఁ
దొందర లేదు. కాశ్మీరమునకుఁ బోవయ్యా—నీకాకులకు
మొక్కెడమ.

విన్న—(అప) చపలా! నీయంతఃకరణ మా కాశమువలె నమేయముగ నున్నది. నీప్రేమరసము సముద్రమువలె నగాధ మని నే నెఱుఁగుదును. కాని నేను నీతిబద్ధుడను. నావైబల్యపిన యనురాగ మాబుద్ధదేవునం దుపయోగపటచునెడల నీవు కృతార్థురాల వగుదువు. నామాట విచుము. వెట్టిపడకుము. మనుజునకుఁ గావలసినది నిర్వాణము కాని యిహసుఖము కాదు.

ప—రాజా! కట్టు కట్టుకొంటివా?

వి—పూర్తిగావచ్చినది. రాజ్ఞీమణీ! నీదయవలన బాధ రవంతత్స్గివడి. ఇంతదెబ్బకొట్టిననిన్నుఁ గఠినాత్మురాలా యని పిలువనా? బాణ మూడఁదీసి బాధ తగ్గించినందులకుఁ గరుణాత్మురాల యని పిలువనా? బాణ మింతసూటిగ నేసినందులకు నీధనుర్విద్యా మహిమను గొని యాడనా? ప్రాణచికిత్స చేసినందులకు నీవైద్యవిధానమును స్తుతించునా?

ప—చపలా! నీ విట నెందులకు? పొమ్ము. ఏమిపనివచ్చునో సమీపముననే యుండుము. (చపల నిష్క్రమించును.)

మహారాజా! నన్ను స్తుతింపవల దని యిదివఱకుఁ జెప్పియుంటిని గాదా?

విన్న—అట్లు అనఁదగదు.

గీ. ఇంద్రచాపముఁ గని కేకి ? నృత్యమాడు
నది ముఖస్తుతికై యాడె ? ననుట తగునె?
అరుణరుచిఁ గాంచి పాడెను ? భరతపక్షి
తరణినితి యన నేమియో ? యెఱుఁగునొక్కొ?
మనసు నానందరసమున ? మునుఁగఁజేయు
వస్తు వెదియైనఁ గని మది ? పట్టలేక
బాగు బా గంట మనుజుస్సభావ మ్మతె

కాని స్తుతియిచ్చ దోషము ? దాన లేదు.

సరసకవితాసుమంబులఁగరిమశములు

గా నజలధిసుధాతరంగములరుచులు

బొమ్మలో వంకగీతల ? పాఠకములును

మంచినడపడిలోఁ గల్లు ? మధురమహిమ

లెంతమోదంబు సరసుల ? కీ మంగలవా ?

వీరుఁ డేసినబాణంపుఁగిసరుఁగను

లంతయానందవము లౌట ? నాత్మ మెచ్చి

యంతినే కాని స్తుతియిచ్చ ? నబల ! సన్ను.

రాష్ట్రీమణి ! నాచేయి బాగుపఱచి నన్నుఁ దిరిగి యుద్ధమున కర్హుడగు నట్లు చేసితివి. శత్రువునెడల నీవు చూపిన యదారమనస్కారము తకు నేను మహానందముఁ దిరిగితిని.

ప—అంగవలసినయెడల నితరవంతనే పాఁగెదను. చేయి యింకను బాగుగాఁ గుదురకపోవుటచే నీ యోషిపోయితి వషమందేహము చామనస్సునకుఁ దగులనీకుండమాత్రము చేయుము.

విన—(వికటముగ నవ్వి) నేనే యోషిపోవున నని నీ కింతనిశ్చయజ్ఞానముండవచ్చునా ?

ప—ఈమాత్రపుమాటయే నీకుఁ దప్పగాఁ దోఁత నేమి ? నీవు నీరాయబారిచే మొదట నేమని వార్త సంపిదిహో యుప్పుడే మఱచితివా ? నీవు మఱచిన నేను మఱవఁగల ననుకొంటివా ? అది యాహాక్కను బల్లెపుఁబోటువలె నెప్పటికప్పుడే కలుకు మనుచున్నదే ! “దిగ్విజయయాత్రకు నేను బయలుదేఱి య నేక రాజ్యముల జయించితిని. ఏచిన్నదైనను మీ దొకరాజ్యము కావున దానిఁగూడ జయింప నెంచితిని. మీరు మాయొద్దకు రానక్కఱలేదు. మే మోషిపోయితి మని మీ కొప్పు

కొన్నయెడల నేను మఱియొక రాజ్యముపైకిఁ బోయెదను.” ఇ
వేకావా నీమాటలు ! మీరు మాతోఁ బోరాడకుండనే మే
మోడిపోయితి మనవలయునా ? మేము పరాజయించుదుట
సిద్ధాంతమా ? మీరు గెల్పుట శిలాశాసనమా ? ఈమాట
మీరు కఠోక్తిగాఁ బలికినఁ దప్ప లేదు కాని, నేను సూచన
గాఁ బలికినఁ దప్పి ? మేము శక్తిహీనలము మీరు శక్తిమంతు
లా ? మేము విద్యావిహీనలము-మీరు విద్యావంతులా ?
మేము పరాక్రమరహితలము మీరు పరాక్రమసహితులా ?
మే మాతృగౌరవము లేనివారము మీరు కలచారా ? మేము
మీకు బానిసలమా ? మీరు మాకు స్వతంత్రప్రభువులా ?
మేము మీయిష్టమువచ్చినట్లుపయోగించుకొను నాటవస్తు
వులమే యనుకొంటివా ? కాంతగనుగూర్చి యింత తుచ్చ
మైన యభిప్రాయము నీకుఁ దగునా ? నీవు కాంతకుఁ బూజి
వాఁడు కావా ? నీభార్య కాంత కాదా ? స్త్రీలోకమునే ప
రాభవించినప్పుడు నిన్ను నీవే పరాభవించుకొంటి వను జ్ఞాన
మైన లేదా ? స్త్రీజాతిని బరాభవించిన నిన్నుఁ జిత్రవధ మొ
నర్పఁ దగదా ? కాని మాచేతిలోని కవలీలగ దొరకిన నిన్నుఁ
జువులుయే నాయుద్దేశ మగునెడల నీ వింతవఱకు నిల్చియుండు
వా ? నిన్ను విడిచిపెట్టినప్పుడైన స్త్రీహృదయ మెంత
యుదారమైనదో గ్రహించుకొనలేకపోయితివా ? సీత
బహిరంగముగఁ బోరాడుటకై నిన్ను విడిచిపెట్టితిని. నేను గె
ల్తు ననునాస నాకు లేదు. ఆడు దింతశక్తి కలదనిలోకమునకుఁ
బ్రకటించుటకు నీతోఁ బోరాడుచున్నాను. ఈయుద్ధము నీకు
నాకుఁగాదు, మగజాతికి స్త్రీజాతి కని నమ్ముము. ఆడుదానిమ
ర్యాద యా డుదాననైన నేను నిలువఁబెట్టుట విధి కావున నేను

నాజాతిపక్షమున నిలువబడితిని. నీకు నాకు ద్వేషము లేదు. ఇప్పుడైన నీతో నీమాట లేల చెప్పవలసివచ్చినదో యెఱుగుదువా ?

విన—కాంతామణీ ! పురుషరాజ్యములవారికిఁగూడ మీకుఁ బాపి నట్లే రాయబారిచే వార్త నంపితిని. మీ రాఁడువా రగుటచే మిమ్ముఁ బరాభవించుటకుఁ బాపియుండలేదు. అది మీ రిత తప్పుగాఁ బట్టుకొని యిత యిబ్బదిపడుదురని నే ననుకొన లేదు. స్త్రీలఁ బరాభవించు నభిప్రాయము లేకమును నాకు లేదు. న న్నన్యథా భావించినందులకు విచారించుచున్నాను. “ఈమాటలు నీతో నిప్పు డేల చెప్పవలయునో యెఱుగుదు చా” యని యడిగితివే ? ఏల చెప్పవలయును ?

శ—ఈసారి పోరాటమున నేను నీబాణఘాతమునఁ బ్రాణములు విడుతు నేమో యని యిప్పుడే చెప్పవలసివచ్చినది. మఱి యిం కొక్కమాట!

ఆ. బానిసీలవలెను / బచ్చడంబులలాగు
తోలుతిత్తులట్లు / తోయజాతు
లెచటఁ జూడఁబడుదు / రచట దార్ద్రద్యంబు
బహులహేయగతులఁ / బ్రబలియుండు.

ఆ. జ్వరము బాబ్బలమ్మ / కఱవు సోపిటకమును
మారి చురుకులమ్మ / మరిడిదేవి
యెల్లకాల మచట / నిల్లుగా నివసించి
ప్రజలరక్త మొడిచి / త్రావుచుండు.

ఆ. మత్సరములచేత / మతకలహములచే
నంటరానితనపు / సొంటుచేత

నచటిజాతితన్వ / మృత యథాయథ
లగుటఁ బరులఁ గొల్తు / రశనమునకు.

ఆ. అధరుగతిక మైన / యార్యనారీజాతి
యొకఁ గొంతకాల / మేగుపిదపఁ
దనదుగతికి వగచి / తనయంతఁ దా నభి
వృద్ధి నొందు దైవకృపను బొంది.

ఆ. శాతబుద్ధిచేత / శ్రద్ధాదికముచేతఁ
జహుతెల్ల నేస్సి / సుదతు లెంతో
దీనబాధు లగుచు / దేశభక్తాగ్ని
లగుచుఁ బ్రబలకీర్తి / నందఁగలరు.

ఆ. కావ్యపీఠములను / గదనరంగములందు
శాసనము లొనర్చు / సభలయందు
మంత్రశాలలందు / మాధ్యస్థ్యములయందుఁ
గాంత నిల్చి భువికిఁ / గాంతి నొసఁగు.

ఆ. స్త్రీలభావిగతి గుఱిచి స్త్రీ నగునేను
తీవ్రవేదనాపగ్నిదీప్తివలన
నుడివినట్టి యిట్టి / పొడిపొడిమాటలు
జరుగు నయ్య! బుద్ధి / నెఱుఁగు నయ్య!

రాజేంద్ర! మఱియొకయావృత్తిగో నేను మరణించుటయే సిద్ధించు
నెడల నాయీ నీరసపుమాటలను గవివైన నీవు రసపుష్టిఁ
గలిగించి భరతదేశమున కంతకుఁ బ్రకటింతువు కాదా?

విన—తప్పకుండఁ బ్రకటింతును.

జ—ఆశుచారిత్రం దసత్వసూడవచ్చు నను మతములోనివాడ నే
మో—పరమాణ మొనర్చుము.

విన—బుదాచార్కుని పాదములతోదు

ప—మేము బాధులము కానప్పటికీ, సీ ప్రమాణము నాకు సమ్మతమే.
రాజా! చూడు. దురవస్థపాలైన స్త్రీజాతి మగ్నాదను గాపాడు
నెంచి రణరంగమున నిలువబడి పన్నావతి యను. నొక
యాడుది చేత బాణముతోఁ గంట నీటితోఁ గడుపు మంటనో
నిట్లు పలికినదని నీవు గెల్చినదేశములందు శిలాశాసనములు
చేయింతువా? నామాటల కింత ప్రభావతి నాశౌరవముకొఱకు
కాక నారీమణులు హెచ్చరికకై కోరుచున్నానని నీవు చెలిసి
కొంటివా? లేక దుర్భిమపడుచుంటివా?

విన—అయి ఎంతమాట—కాని నాబ్రాహ్మకు ఫిరకై నొకప్పుడుకదా!

ప—అయినప్పుడే—రాజేంద్ర—నీ వాసనప్రదేశమునకువచ్చుము.
నేనుగూడ నిప్పుడే వచ్చెదను. నాబ్రాహ్మకో నీబ్రాహ్మకో యిప్పు
డే తేలనై యున్నది.

విన—(తనలో) ఈకాంతను జూచి నమస్కరింప బుద్ధిపుట్టుచున్నదిగ
దా! ఈమెతో నెట్లు యద్ధ మొనర్చెదనో? (ప్రకా) రాజ్ఞీమ
ణి! నెలవు. (నిష్క్రమించును.)

ప—వపలా! ఇటు రమ్ము.

[చపల ప్రవేశించును]

చపలా! వచ్చితివా? నేను వినయాదిత్యునితో నచటఁ జోరుచుండును.
ఏదైనఁ బనివచ్చునేమో నీ విచ్చటనే నిలువబడి యుం
డుము.

చ—అమ్మా! చిత్తము.

ప—(నిష్క్రమించును.)

చ—ఈమె రాద్రీయూర్తియై రణరంగమునకుఁ బోవుచున్నది. ఈ
సారి నాప్రాణిపీయని జంతునేమో— అయ్యయ్యో! నేని
ప్పుడు నాభర్త కేమైన సాహాయ్య మొనర్చినయెడల విశ్వాస

ఘాతుకత యగునుగాదా? నావెట్టి కానినాసాహాయ్య మాతఁ
డంగీకరించునా? ఎందులకు నక్కటకుగాని యీపతిని సర్వాం
గకముగా వదలిపెట్టవలయునన్నబుద్ధి నాకుఁ బుట్ట దేమి ?
నిరాకరించి న న్నవమానించినను గానత యుడుకుఁబోతుతన
మైనఁ గలుగ దేమి ? త్రోచిపాటవైనను జీను జిలాబిపల్లెర
ను ను జేరినట్టి నిరాకరించినను నే నాతనివలపునే యపేక్షిం
చుచున్నాను అనిర్వాచ్యమైన యొకశక్తి న న్నాతనిమీఁదికి
గంటుచుండు నే నేమిచేయఁగలను? ఆతని ననవలసినమాట
లన్నియు నాఢితిని, ఆతనికి నాపై దయరాసప్పుడు నే నేమిచే
యఁగలను? నేను రాజును వలచితి ననుసంగతి మారాణి
యెఱుఁగనేయెఱుఁగదు—ఆమెతో నిప్పుడు చెప్పినవినియోగ
మేమున్నది ? వెల్లడిపడటతక్కు లాభము లేదు. ఈమంట
యేదో నామనస్సులోనే మండి నన్ను దహింపఁజేయవలసినదే
కాని యంతకంటె వేఱుగతి లేదు. వా రక్కడ జయమో
జయమో యని బాణము లెగయుచుండ నే నిక్కడ మగఁడో
మగఁడో యని చేతులు నులుముకొనుచున్నాను. ఈప్రపం
చమున నెవరిదేవులాట వారిది—కాని అమృతయోగ! వినయాది
త్యుండు నేలపైఁ బడినాడు. నేను బోవుదునా! (ముందునకుఁ
బోయి) అక్కఱలేదు. వెంటనే లేచి విల్లు చేతఁబట్టుకొని యు
ద్ధ మొనర్చుచున్నాడు. ఇఁక భయములేదు. ఆహాహా !
మారాణి యెంతభయంకరముగఁ బోరుచున్నది ! కాని,
అయ్యో— అదియేమి? ఆమెనుదిటికిఁ దెబ్బతగిలినదికాబో
లు! అమ్మ. అమ్మ- వచ్చుచున్నాను.

(ముందునకుఁబోయి పట్టుకొనఁ బోనువు.)

[పద్మావతి నుదిటిరక్తముతోఁ బ్రేషించుచు.]

ప—వలగు వలకు. దూరముగఁ బొమ్ము. నానరసంధానమునోకెడ్డు.

రాకుము. ఏఁడీ వినయాదిత్యుడు? రాజా! రమ్మ. రమ్మ.

సిన్నీసారి యమపురి కంపును గాచికో—(ముందునకుఁ బరుగెత్తును)

చ—అమ్మా! నుదుట దెబ్బ తగిలినది. రక్తము కాలుచున్నది. తొందర లేదు. రవంతఁశాంతించి పోవచ్చును.

ప—నాకు దెబ్బ తగులలేదు. ఏఁడీ రాజా? నన్నేల యడ్లుపెట్టెదవు?
రాజా! వచ్చుచున్నాను. జాగ్రత్త. (ముందునకుఁ బోవును.)

చ—అమ్మా! మీకు దెబ్బచే దిగ్భ్రమము కలగినది. వినయాదిత్యుడు మీముందునైపున లేడు. వెనుకప్రక్క నున్నాడు.

ప—నా వెనుకప్రక్క యెక్కడనో నా కానైపునకు దారి చూపుము.

చ—అమ్మా! అటు అటు. (తీర్పును.)

ప—హాహా! చంపెదను. చంపెదను. (పరుగెత్తును)

చ—అయ్యయ్యో! నాపట్టు తప్పించుకొని యిట్టే పరుగెత్తినది.

[నేపథ్యమున]

అహా! ఏమి యారాద్రోస్తూపము! కాళికాదేవియా? రణదేవతయా? నోటివెంట మంటలు వచ్చుచున్నవే—హా హా!

[మఱియొకరవమున] ఇదిగో—ఈదెబ్బ వహవా- అయినదా?

[నేపథ్యమున]

[మఱియొకరవమున] హాహాహాహా! బుద్ధాచార్యా! నమస్తే.

చ—అయ్యయ్యో! నాభర్తకు బాణము భుజముపై గుచ్చుకొనినది.

అయ్యయ్యో- ఇంక నేమున్నది! ఇంక నేమున్నది? నేనాతని గలసికొందును. (ముందునకుఁ బోవును.)

[వివరయాదిత్యుఁడు పర్యవేశించును.]

౩—అన్నియుఁ దిరుగుచున్నవి. ఈరక్తసముద్రమున నన్నియు నీచు
చున్నవి.

—మహారాజా! కన్నులు మూసికొనుము.

న—(కన్నులు మూసికొని) వహవా! కాంతాశిరోమణీ! గల్చిన
నిన్నే గెలువవలయును. చచ్చిన నీచేతనే చావవలయును.

౪—(ప్రవేశించి) చపలా! మహారాజునకు విసరుఁగు. ఆయువుపట్టున
నాతనికి దెబ్బ తగులలేదు; కావునఁ బ్రాణభయము లేదు.

విన—నా కెవ్వరును విసరనక్కఱలేదు. నే నిప్పుడు కొంత స్థిరుఁడై
నొందియున్నాను.

ప—రవంతసేపు సేదతీర్చుకొనుము.

విన—అక్కఱలేదు. (లేచి) నారీమణీ! ధనుర్విద్యలో గట్టివాడ నను
గర్వము నీమూలమునఁ బరిహరింపఁబడినది.

ప—ఏదీ? జ్ఞమూపజయము లింకఁ దేలినదే! నే నొకసారి గాట
ముగాఁ గొట్టఁబడితిని. నీ నొకసారి కొట్టఁబడితివి. ఇంతమా
త్రమున నీగర్వపరిపూరణమునకుఁ గారణ మేది? ఇట్లు మనము
సాధించికాలమువఱకుఁ బోరాడిననైనను నేను గెలువను.
నీవు గెలువవు. అందుచే నే నొక్కమాట చెప్పుదాను విం
దువా?

వి—అభ్యంతర మేమి ?

ప—చాపయుద్ధము మానినైచి మనము బలైములతోఁ బోరాడు
దము. ఒక్కతొకరికాలములో నేదియోయొకటి తేలును.

చె—(అభ) రాజా! ఒప్పుకొనకుము. ఆమె కుంతయుద్ధమున మహా
నిపుఁ. భీమునకు గద యెట్లో యర్జునునకుఁ గాండివ యెట్లో
యామెకు బలై మట్టిని, నీమృతి నిశ్చయము. నీశ్చయము.

ప—మహారాజా ! ఏమి చూలోచించుచున్నావు ?

విన—యద్ధమునకుఁ బిల్చినప్పుడు వేరుదీయుట తాత)ధర్మమా

ప—చపలా ! రెండుబల్లెములను దెమ్ము.

చ—నా కేమోకాని కాళ్ళు వడఁగుచున్నవి. నన్ను మురింపుము.

ప—సేవకా ! రెండుబల్లెములఁ దెమ్ము.

[నేపథ్యమున] చిత్తము.

చ—(అప) అమ్మా ! భల్లవిద్యలో మీ కీనడుమ నభ్యాసము లేదు.

గుడిచిప్పిపోవునేమో? ఏల సాహసించుదు? అమ్మా! నాపార్శ్వ

నవిని యద్ధము మానుడు.

[సేవకుడు బల్లెములతోఁ బ్రవేశించుచు]

ప—(పా నంబుకొని) రాజా ! నీ చేతి కావలయునో ఏర్పడుము.

విన—నీయిష్టమైనదాని నొసఁగుము.

ప—(ఇచ్చుచు.) చపలా ! నీ వాహక్కి నంబుము. రాజా లేచి స్వీకము
గ చూడుము.

విన—(అంగీకరించి.) ఇద్దఱు నొకరికొకఁడు పాద చుకొనుటకు స్థము
గ సూదురు)

ప—చపలా ! ఒకటి—రెండు—మూడవము. మూడని నీ వరు
నొడనే మేము పాడుచుకొందుము.

చ—ఒకటి—రెండు—(చార్యిద్దఱునకును నచ్చి) హార ఓం హర
హర మహాదేవ శంభూ—మూడు. (రాజునురాణియుఁ దెల్లఁ
బోయి నిలువఁబడియుందురు)

చ—నినమాదిత్యమహారాజా ! పాశువక యూరకుంటి వేల ? ఏమి
డవైనయెడలఁ గానిమ్ము. నన్ను జంపకుండనే మారాణిని జ్ఞా
పఁదలఁచితి వేమి ? అది నీతర మగునా ? నీతరము కాదు న
కదా ! నీకాశ్శీరదేశము నెత్తిమీఁద నున్న కైలాసము నెత్తి
మీఁద నున్న యీశ్వరుడు త్రిశూలముతో వచ్చినను నాప్రాణ

ముండఁగా మారాణ చెవియందలి శిరీషకుసమములో నొక్క
 కేసరమైనఁ గదల్పఁగలఁడో? మారాణికి నుదిటిమీఁద చెబ్బ
 తగిలినప్పడే నేను నీశిరశ్చేదనమును జేయుట కుద్యమించితిని.
 కొంచెపుదెబ్బ యగుటచేతను మారాణి యంగీకరింపక పోవు
 టచేతనే నేనప్పుడూరకుంటిని. మహాప్రభువు లగువారు బుద్ధి
 ప్రకటనమునకుఁ జతురంగభేలక మాడుకొనుచున్న శౌర్య
 ప్రకటనక ననుభవద్యము రవలతనే: పొనర్చుట తగు నని
 నే నింద్రుని కూరకుంటిని గాని మీ రొకరినొకరు సామాన్య
 భావములఁ జెప్పుకొనుటకు సిద్ధమైనప్పుడు నే నూరకుండునా?
 ఎట్లంటె ననుమిపకుము. నన్ను బాడువుము. అమ్మా!
 నీజల్లె మిటుకెమ్మ.

చ—చరలా! నావిజయమున కడ్డువచ్చి న నిట్టవమానింతువా?
 పో—అవలికిఁ బో.

చ—నీవిజయమున కడ్డురా లేదమ్మా— నీనీచదానియే కాన్పించేక
 చక్రివర్తిని భల్లయుద్ధమున గెల్చెనని వెల్లడించి నీవిజయము ప
 దుస్సాధింపఁజేయుటకే నే నిట్లు చేసితిని. నిన్నవ
 మానుచుటకుఁ గాక బహుభంగుల బహుమానించుటకే నే
 నిట్లు చేసితిని.

చ—నన్ను పిల్చి బహుమానింపనక్కఱలేదు. నే నీమహారాజుతో యు
 ధమొనర్చెదను. నేను నీసాహాయ్యమును గాని యభ్యంతరము
 ను గాని సహించుదాననుగాను. నే నీతనితో ద్వంద్వయుద్ధమొ
 నర్తు నని యిచ్చినమాట చెల్లించుకొన వలదా—నీవు పో—

చ—అమావప్రకారమే కాదా మిటితో ద్వంద్వయుద్ధము జరిగినది.
 తిరుగ యుద్ధ మెందులకు? ఈభల్లయుద్ధ మనవసరముగ న
 వాంతరముగ వచ్చినది. మొదట నీమహారాజు రాయబారిచే

బంపిన లఘువాక్యములవలన స్త్రీలపక్షమున నారిత్రైవిధము
 గోపము కలిగినది. ఆకోపమును దీర్చుకొను . కాలము బంధువు
 తిరుగ విడిచితివి. అంతటితో నైర మూగిపోవలసివచ్చింది. తన
 వాత జరిగినయ్యుద్ధమున మీసేనాపతిని వారు పట్టుకొనిరి.
 వారిమంత్రిని మీరు పట్టుకొంటిరి. అనగ మనకర్తవి మా మామ
 లాగికొనినారు, వారిబుద్ధిని మన మూలలాగికొంటిని అంతటి
 తోనైన యుద్ధ మూగిపోవలసివచ్చింది. అప్పుడైన మన మనస్సున
 ముగ మీవింటియుద్ధము కలిగినది. ఆతనిచేతికి బుద్ధిగలిగినప్పుడు
 డే సీవు మఱియొక్కప్రేటుచే నాతని జంపిముండవలసివచ్చింది—
 చంపుట నీ కిష్టముకాక కదా యూరకుంటిని? ఆతడు నిన్ను
 నుదుటఁ గొట్టినాడు, నీ వాతని బాహువునఁ గొట్టితివి. ఇద్దఱు
 సమముగా విద్యను బ్రకటించిరి. కావలసివచ్చి పరాక్రమహీ
 కటనము కాని ప్రాణహరణము కాదే! అంతటితోనైన యుద్ధ
 మూగిపోవలసివచ్చింది కాదా? అది మూఁడవసారి; ఇంక యుద్ధ
 ముపెంచుట బుద్ధిహీనత—అమ్మా! యుద్ధము కేవలము పుడె
 మువంటిది. మూఁడుపుడెము లైనవి. అద్భుతమైనతనము మూఁడు
 సారులకంటె నెక్కువ పరీక్షింపఁ దగదు. అయినను నీవే యీ
 ఇల్లయుద్ధమును గల్పించితివి. ఇల్లములఁ దెచ్చునినీవు నన్ను
 గోరఁగ నే నంగీకరింపలేదు. అమ్మా! నీ విఁక యుద్ధమొనర్ప
 దగదు. యుద్ధమొనర్చుటకు మీ కంతమహావాంఛ యుండు
 నా కానిమ్ము. కాని నన్ను జంపినతరువాతమాత్రము యుద్ధ
 మొనర్పవలసివచ్చింది. నేను జచ్చినపిమ్మటఁ గొంతసేపు విచారించి
 చి నాయొడలు పూర్తిగాఁ జల్లఁబడినట్లు నెచ్చయక ఆమకొన్న
 తరువాత యుద్ధ మారంభింపవలయును. ఎందులకు బుద్ధిగలిగిన

చెప్పనా? ఏమాత్రపువేడి నాశరీరమందు నిల్చియున్నను, నే నెగిరి విరాబలైముని కష్టతకులుట నిశ్చయము.

—కనలా! నీ కంత పట్టెందులకు?

చ—(అకవారిచి) అమ్మా! అశుగకుండనే చెప్పవలసియుండగా నడిగినతరువాత మానుచునా? నాది తప్పుపనిలో బట్టు కాదు- న్యాయమందు దీక్ష. మీరు కొంతకాలమునుండి కుంత సాధనము లేకుండనున్నారు. మీ రెంతచాకచక్యముకలవాత య్యను నెఱుపేయి యెఱువచ్చుకో! మీరు యోగినులవలె గాలక్షేపము చేయుచున్నారు. స్త్రీల యున్నతదశ నపేక్షించి మీ కీరాజ్యమును బాలించుచున్నారు. మీరు లేకున్నయెడల స్త్రీరాజ్యపుగతి మాట యటంచుడు. స్త్రీల గతి మాట యేమి? ఎన్ని కోట్లస్త్రీల యభ్యుదయము మీక్షేమమున నిమిడి యున్నదో యోచించుకొంటిరా? ఇంతకుఁ బ్రాణము పోగొట్టకొనవలసిన మహావసర మేమి వచ్చినది? ఈ పాపము మీ కంటకుండ నిచ్చు గాపాడుట నావిధి. నే నిందున సుతపట్టుకట్టినను దప్పులేదు. అదిగాక మీరు వైరాగ్యసంపన్నులే- భవవాంఛాదూరలే- కాంతాదశాభివృద్ధివాంఛ తక్కు- కేవాంఛయు మీకు లేదే—అట్టచో నీమహారాజును జంప వలయుననికాని యాతనిచే జావవలయుననికాని దుష్టమైన సంకల్ప మొందులకు? ఇది తప్పలన్నిటిలో దప్పు. మీవట్టు మీరు విడిచి మిమ్ము రక్షించుకొని కాంతాలోకమును రక్షింపవలయును.

—కతఁ జేయనునో!

చ—అతనితో నేను మాటలాడుదును. (అప) నే నిట్లు లడ్డురాకుండు నెడల నీ నీసరికి వైతరణి దానిచుండును. సామాన్య జీవులు వైతరణిని జవవదినమునగాని దానిబరని చెప్పదురు కాని,

మారాణిగారి బల్లెపుబోటు నిన్ను బడినిముసములతోనే
యక్కడ కెగురగొట్టగలడు. నీప్రాణమును నీను గావూడ
దనని చెప్పినట్లు కాపాడితివా? ప్రాణపీనూ! నీ విక్కడ
నెందులకు? ఏమిముగం గాప్రేరమునకుఁ బోయితి
నివప్రాధమునవైన నట్లన్నది కాని ము చె న్నట్లును
న కట్లు లేదు. నీవిచ్చటకు వచ్చినవేరొదూరినామి. మా
శ్రీమంతులు కానబడకపోవుటచే నీయుని వెల్లెరుగి
గుంచున్నారు. నీసేనాధిపతి లేచియేచోయినా నీ సోదాయకు
బహుశ్రేయస్థుడనై. ప్రాణము వక్కొడకపోని న్నొక భోవు
టును. గిర్రద్యము లేదు నీ నానుడవని చెప్పితివా బహు
దోషమహాచక్రివర్తి శ్రీచే జచ్చిపాఁచి యుక్తిగ నా
కమన నేల విడుతువు?

విన—అచూట కేరులే! ఎవరెవరిచే జత్తునో యెచు చెప్పుకొని?
కాని నామెచే జచ్చుట నా కష్టమే కాదు. ఇట్టివారు
గిగిలుటయద్ధమున నామె మహాపరాక్రమిని కన్న దునినా
కుం చెలిసిరిది. మిక్కిలి సంతోషించితో.

చప—నీవు పరమయోగ్యుడ వని పరాక్రమిని వని నుచుచూచి
మిగుల సంతోషించుచున్నది. మీరు సఖ్యులగుట సర్వరేయ
ము కాదా?

విన—నా కభ్యంతరము లేదు.

చ—అమ్మా! మీసఖ్యమును మహారాజుచేర్చి చుచున్నాను.

ప—సంతోషమే. (ముందునకు వచ్చును.)

విన—రాజ్యమణీ! నేను శ్రీమంతుగూర్చి రాయబారమునఁ బంపించి
మాటలు మన్నింపుడని యిదివఱకే యంటిని. ఇప్పుడు విడిగి
కోరుచున్నాను.

చెవులు పవిత్రములగునట్లు నీయోగ్యతనుగూర్చి వినియుంటిని
నీపరాక్రమమును బరీక్షించి పరమానందభరిత నైతిని నన్ను నీ
మిత్రగణములో జేర్చుకొనినందులకుఁ గృతార్థ నైతిని.

చ—ఇట్టి యత్యంతసుఖావసరమున నేవైన శుభము లాచరించుట
యించిది కావున, యుగ్మపై వెండి ముదాకినమ్మపెండి యిచ్చుట
మీరు జరిగించెదరుగాక!

ప—దుర్గ వెదలిపోయితి కాదా? మంధాకిని దామోదరశర్మను
బెండ్లి చేసికొనునా?

చ—అడుదానికి మగవాఁడనఁగఁ జేదా అమ్మా!

ప—ఇష్టమైనయెడల నటులే కావచ్చును. కాని దుర్గ యెక్కడ
నున్నది!

చ—రిమె యుద్భటభట్టాశోఁ దనయుటఁ బ్రచ్చన్నస్థలమున నున్నది.
ప—అలాగా! సేవకా! నీవు దుర్గయుటికిఁ బోయి యాద్యము నిలుపై
నదనియు నీకోరికప్రకారము జరిగింతు ననియు నే నంటి
నని చెప్పి దుర్గను దానిభర్త నుద్భటభట్టు నిటకుఁ దీసికొని
రమ్ము.

[నేపథ్యమున] చిత్తము.

రిన—చవలా! దామోదరశర్మ వివాహమున కంగీకరించినాఁడా?
చ—మహారాజా! అతఁడు మగవాఁడు.

[దుర్గ—ఉద్భ—ప్రవేశింతురు.]

ఉద్భ—మహారాజా! నమస్కారము. తమింపవలెను.

రిన—ఉద్భటభట్టా! తుద కిట్లు చేసితివా?

ఉ—ఁ. కమ్రకవితాసమర్థతఁ గరుణతోడ

నా కొసంగిన బుద్ధవిజ్ఞానమూర్తి

యిట్టిచాపల్యమును గూడ నిచ్చినాడా?

శ్రీమహారాజ! నే నేమి చేయగలను?

చ—సిగ్గుమాలినవాడా! సన్యాసియైన బుద్ధదేవుడు నీకు చాపల్య మిచ్చినాడా?

ప—దుర్గా! సిగ్గుపడనక్కఱలేదు. దగ్గఱగ రమ్మ.

చ—అమ్మా! పెండ్లికూతురు గాదా? దాని పట్టుకొని పీకికొనివచ్చిన నుగాని రాదమ్మా! (దుర్గనుబట్టుకొని) అమ్మా! ఇంతకాలము నుండి నేర్చిన యుద్ధతంత్ర మొక్కరిముసములో నేటిరగొట్టి తివా? నిన్ననీసరికి గోటచుట్టు పరగడలుదొక్కినదాన నీవు కదా! ఇంతలో నీముద్దరాలితన మెక్కడవచ్చినదమ్మా?

దు—అమ్మా! నమస్కారము.

ప—కళ్యాణమస్తు.

[నేకభ్యమున]

మందాకినమ్మతో దామోదరశర్మచున్నాడు.

మం.—రాజ్ఞీ వతంసమా! నమస్కారము.

ప—సుంధాకినీ! నన్ను నదలిపోవుదువా?

మం.—అమ్మా! దామోదరశర్మను బంధించి చపల నాయొద్దకుఁ బంపినది—అందుచేత—

చ—పిపిటిని గాని నీ వతనితో గుటగుట లాడుమంటినా?

మం.—అమ్మా! అయిన దేదో యైనది. ఆఱునెల లబ యాఱునెల లెనుదును.

చ—మిగిలినయాఱునెలలపాపముమాత్రము రాజిగారి కెందుతు?

మం.—దామోదరశర్మా! సందేహింపనక్కఱలేదు. దగ్గఱగ రమ్మ.

చ—(అట) సిగ్గుచేడఁ గదమ్మా! నేను దిరుగ లెంపరాయ కొప్పును నేమో నునుభయముచే సుశయించుచున్నాను.

దా—మహారాజా! నమస్కరించుచున్నాను.

వి—మంత్రీ! నీవు నన్ను రాణిగారి కారాబంధమునుండి తప్పించిన పుణ్యాత్ముడవు. నీయభీష్టమును నే నభ్యంతర పెట్టుదునా? రాజ్ఞీమణి! మీతో యుద్ధము మా కిట్లు పరిణమించినది.

చ—ఇంతకంటె నెట్లనుకొంటివయ్యా!

ప—యుద్ధమున మీకుజయము కలుగలేదని సందేహ మక్కఱలేదు. మాపిల్లలను మీతోఁ దీసికొనిపోవుచుండుటచే మీకే జయమని భావించవలయును.

వి—జయమున కేమి యేపజయమున కేమి కాని, నీవంటికాంతాచూడమనిని జూచుటచే నాజన్మము కృతార్థ మైనది.

ప—మహారాజదర్శనమున నేనుగూడ నట్లే భావింపుచున్నాను.

విస—గీ. వసుధ నెందతో ననుఁబోలు? పృథులు కలరు

భ్రష్టి! నీవంటి రాజ్ఞీవతంస మొకతె

యైన నుండఁగావచ్చును? గాని జగతి

నింతదాసిసిమాత్రమీ? ఊపలేదు.

చ—(అప) ధనమీయలేని కృపణపృథువు లద్ధులకు బిరుదము లిచ్చి నట్లు నా కీయఁదగిన దేదో యీయలేక వ్యర్థమైన యోగ్యతా పీఠిక నిచ్చితివా. నీవే తీసికో.

ప—మహారాజా! శుభము లాలసింపనేల? త్వరగఁ గల్యాణముడవ ములొనకిఁ బోవుదము. సకలవైభవములతోఁ గల్యాణములు జరుగునట్లు భగవంతుఁ డనుగ్రహించునుగాక!

చ—ఊరిలోవారు కాక కోటలోమట్టునకు మూడువేలముత్తైదువలు మంగళపుటారతిపల్కెరములయొద్ద సిద్ధపడినప్పు డింతకంటె సౌభాగ్యము మఱియొకటి యేమున్నది.

ప—ఇప్పు డిక్కడఁ గావలసిన దేనియు లేదు గదా!

వి—వీమియు లేదు. అయిన నిట్లు, కావలయును.

గీ. ధరణి యీతిబాధలు లేక / తనరుఁగాక
 ప్రిజల యన్యోన్యవైరమల్ / పాయఁగాక
 కనిత రాజపోషణమునఁ / గ్గొనఁగాక
 నీతిపాలనమున రాజు / నెగఁడుగాక.

అందఁ—తథాస్తు.

ఇది వష్టాంశమునో స్వము
 సంపూర్ణము.

సాక్షి

అన్నప్పటి నీధముగ నున్నవి ! కొలదిప్రతులుమాత్రమే గలవు !!

ఇదియొక యపూర్వగ్రంథరాజము. కథకాదు, ప్రబంధముకాదు, నవల యంత
 న్నకాదు. తెలుగుభాషలో నిదివఱ కెన్నడు నిట్టిగ్రంథరాజముఁ జూచియుఁజూడదు.
 జంఘాలకాష్ఠి కాలాచార్యులు, బొట్టకొండపెట్టి, వాణివాసుడు, సాక్షి అను నైదు
 పురు సంఘము ఈసంఘముచేఁపఱింపఁబడు విషయములు బహు చమత్కారముగ,
 తివనోపారముగ, హృదయానందకరముగ నుండును. మొదటినుండి చివరవఱకును కడు
 చెక్కిలగుఁటల నవ్వ వచ్చుచుండును. మనోహరముని ప్రాణగంభీరమునగు శైలి
 పదున్నకొనటకు విశ్వార్థుల కింతకన్న నుపయోగకరమగు గ్రంథము లేదు. జంఘాల
 కాష్ఠి యాపస్వ్యాదధోరణి శూచీదాసు బుధురప్రబంధగచనాసక్తి, కాలాచార్యుల రచ
 నానైపుణి, సాక్షి విషయనివేదనావైఖరి, అభిప్రాయసమంజసత చదువఁదగినవి. ఒక
 మిడ సంభాషణచాతుర్యము—ఇంకొకయెడ సాత్వికవిలసనవైఖరి, మఱియొకయెడ
 ఆత్మగ్యవర్ణనాగాంభీర్యము చదువరుల కెంతయో సంతస మొసంగును. ఆంధ్రప్రదేశ్
 సారస్వతానుబంధమునందలి “సాక్షి” సాధరముగ, సాంఘముగ,

విషయందలి యపూర్వభావకల్పనాచమత్కృతి

వ్యయ, అర్పణ, నిర్మమి- ఆహ్లాదజంక మైన

విషయందలి ఆంధ్రీయకము, జంఘాలకా

యెడల పొందెడి పరితాపము వర్ణనాతీత

వాక్యమునకు నవీనము. నానావిషయ

దిన వ్యాసములు ఈవ్యాసములు

తీర్థ కృష్ణ పీఠముగదు. ఒక వాక్యము

ప్రకృష్టదమరాయాండ్ర భావానిల

సుల్తాన్ బాదు - మోద్రాబాదు

ఈ దిగువ పేర్కొనబడిన తేదినాడు

కాని అంతకు పూర్వము కాని ఈ పుస్త

కము వాపసు చేయవలెను (తిరిగి

ఈయవలెను)

